E. LOVINESCU

GH. ASACHI

Viaţa şi opera sa

EDITURA CASEI ŞCOALELOR
1927

www.digibuc.ro

GH. ASACHI

viaţa si opera sa

www.digibuc.ro

E. LOVINESCU

GH. ASACHI

Ediţie definitivă

EDITURA CASEI ŞCOALELOR
1927

www.digibuc.ro

PREFAȚĂ

Ediția aceasta definitivă a lucrării mele «Gh. Asachi, viața și opera sa», *din 1921, se prezintă cu o totală refacere a formei și cu adaosurile de documentare cerute de ultimele cercetări asupra neobositului Moldovean.*

Mai, 1927

E. L.

www.digibuc.ro

I.

Viața lui Gheorghe Asachi

www.digibuc.ro

I. VIAȚA LUI GH. ASACHI

Asupra originii familiei Asachi avem oarecari controverse: după Paharnicul C. Sion, *Lazăr Assakiewicz*, Armean de origină din Podolia [1]), preoțit în Rusia a fost adus la Iași spre a fi făcut protopop de Mitropolitul Gavril Rusu, exarh al Moldovei între 1806—1812; Mitropolitul Veniamin îl lasă tot ca potropop, iar după moartea soției lui îl călugărește, ridicându-l, sub numele de Leon, la rangul de arhimandrit.

Un document de familie, găsit într'un caețel al lui Asachi, aflător la Academia Română, ne dă însă o altă versiune asupra originei Asăcheștilor [2]):

---

1) In privința originii armenești a familiei Asachi, în care credea și Seuleseu și alți contimporani, V. Bogrea observă în *Daco-România*, II, p. 791, că numele de Asachievici se găsește în lista de nume armenești din Polonia (Hanusz in *Archiv für sl. Phil.* 1886, p. 477 sub forma *Sahagiewicz, Isakiwicz.* D. Sever Zotta se arată în *Ion Neculce*, I, 1925. p. 187, potrivnic părerii că origina lui Asachi ar fi armenească; schismaticul Lazăr Asachi n'ar fi putut trece deodată la ortodoxie, cum pretinde C. Sion. Și Gh. Sion în *Suvenire contimporane*, ed. Minerva, p. 351, se ridică împotriva originii armenești a lui Asachi · el pare a-l crede mai mult rutean.

2) Ms. 3075, cf. P. V. Hanes, *Inedite de ale lui Gh. Asachi* în *Revista Idealistă* din Iulie 1906, e copiat însă cu mai multe greșeli.

www.digibuc.ro

Document de familie Asaky

Iscălitul iconomul Alexandru dela Ternauca, ţinutul Dorohoy, adeverescu următoarele despre a mea familie care să fie de ştiinţă acelor de care s'ar atinge.

Niculai, părintele meu născut la anul 1698, a fost din Ardeal, *satul Teaca Oltului*, ficior a lui Grigore Olteanu, neme[illegible] au evgehnis a ţerii acia, unde aveà şi parte împreună cu fratele seu Iancu, copil de 15 ani; s'au dispărţit din casa părintească şi s'a înstrăinat până la Brăila. Apoi, fiindcă pe atuncea urmau turburări în ţeară, pe la 1713 au pribegit cu mulţi locuitori în ţara leşească, şi pe la 1728, restatornicindu-se pacea în ţeară, s'a întors şi părintele a meu în Moldova şi anume în Ternauca a lui Dumitru Potlog Stolnic. Aice s'a căsătorit cu D-şoara Gafizza şi peste puţin îmbrăţoşind tagma bisericească, s'a chirotonosit de Prea-sfinţitul Episcop Dosotei a Rădăuţilor. Pe când petrecea ca Ereu în acel sat Ternauca având familie, fratele seu Grigoraş, aflând de a sa petrecere, eau fost scris prin un neguţitor de cărţi ce venise în Moldova, îndemnându-l ca să se întoarcă la locul său spre a-l împărtăşi de moşia Teaca, însă părintele meu deprins în astă ţeară unde căpătase rudenii şi petrecea norocit n'au voit să schimbe lucrul ştiut pentru neştiute, şi a remas în Moldova, unde în linişte, cu evlavie şi buna pilduire au petrecut, vieţuind până la 17 Mart 1812, fiind ziua sântului Alexi, când a reposat ca un om cuvios, tânguit fiind de toţi boerii şi creştinii. El a vieţuit 113 ani şi 9 luni, lăsând 7 ficiori şi 3 fete, din care 3 au reposat, remâind eu singur în viaţă care pot aveà ca 78 ani, fiindcă mă aflam în Iasy în vârstă ca 16—17 ani, pe când au tăiat pe Grigore Ghyca W. la 1777. Aceste le-am rostit nepotului meu Aga Georgi Asaky spre ştiinţă şi remâne în voinţa lui Dumnezeu de aşi puteà adăogi şi altele.

Iasy, 4 August 1839. *Alexandru Iconomu*

www.digibuc.ro

Intr'o scrisoare a lui Erinov, fost primar al Herţei, publicată de V. A. Urechiă în studiul său asupra lui Asachi [1]), găsim şi alte notiţe despre originea familiei Asachi, prea puţin deosebite de cele ale Iconomului Alexandru: pe la începutul veacului al XVIII, în urma unei tulburări în Ardeal, Niculai, fiul unui preot din satul Teaca, dela Biserica Albă, văzându-şi părintele, un frate şi două surori măcelăriţi de Turci, trece în Moldova, şi se opreşte la Târnauca, aproape de Herţa; aici se căsătoreşte cu fata popei, se preoţeşte şi el, întemeind chiar o bisericuţă de lemn ce se vede şi astăzi în cătunul Popeni, comuna Târnauca. Părintele Neculai Ardeleanu a avut numai doi copii (am văzut că Alexandru Iconomu ne vorbia de 7 băeţi şi 3 fete): o fată şi un băiat Alexandru. Pe când spălà rufe la pârâu, fata a întâmpinat pe un tânăr pribeag, care nu erà altul decât Lazăr Asachi, român din Ardeal, de unde se refugiase şi el din pricina tulburărilor; trei zile după aceia Lazăr se căsătoreşte cu fata părintelui Neculai; peste şase luni se preoţeşte iar peste nouă se naşte Gheorghe Asachi.

Preotul Lazăr se strămută apoi cu familia în Rusia, se înrolează în armata rusească ca preot de polc, în luptele dintre Ruşi şi Turci, până ce i se crează postul de «Ober Protopop» şi se călugăreşte în urmă. «Cât priveşte despre Alexandru, fiul preotului Neculai Ardeleanu, cumnatul lui Lazăr Asachi, încheie Erinov, după moartea părintelui maicei mele şi el de multe ori îmi istorisià originea familiei Asachi. Originea familiei Aachi am aflat-o atât dela bunic şi dela maica mea, cât şi chiar din gura nemuritorului Gheor-

1) *George Asachi*, cuvânt rostit de V. A. Urechia la inaugurarea statuei lui n 14 Oct. 1890. (Buc. tip. Românul, 1890) p. 9.

www.digibuc.ro

ghe Asachi, care câte odată venià în timpul vacanţei la părinţii mei.»

Cu cevà deosebiri de amanunt, aceste versiuni pun, aşa dar, originea familiei Asachi — după mamă şi după tată — în Ardeal; nu trebue însă să uităm că amândouă vin de fapt, din acelaş isvor, Iconomul Alexandru, aşà că se cuvine să le înregistrăm cu oarecare rezervă, oricât de plauzibile ar fi ele.

* * *

Putem culege acum ştiri mai sigure despre protopopul Lazăr Asachievici: în 18 Octombrie 1877, de pildă, guvernul galiţian porunceşte unui episcop, probabil episcopului ortodox din Lemberg, să ia sub privegherea sa şi pe ortodocşii din raiaoa Hotinului, anexată pe lângă Bucovina: cu administrarea de fapt i se recomandă preotul Lazăr Assakievicz ce s'ar fi purtat bine pe timpul războiului, câştigându-şi încrederea comandantului imperial, principele de Coburg. [1])— Prin 26 Iulie 1795, protopopul Lazăr e numit capelan şi preot la spitalul din Lemberg. — Mitropolitul Veniamin îl numeşte la 6 Septemvrie 1803 protopresviter a toată Moldavia [2]), adică mai mare peste toţi protopopii, cinstindu-l şi cu dreptul de a purtà cruce pe piept şi ipognation. I se dă astfel însărcinarea de a supraveghea clerul din Iaşi, şi de a lucrà ca membru într'o *judecătorie*

1) N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veac.* XVIII, vol. II, p. 512. Ca: Lazăr Asachi protoiereu al Hotinului şi a toată Rosiia, 1790», apare tatăl lui Asachi de pe portretul în ulei proprietatea d-lui Abgar Buicliu. Cf. V. Bogrea. *Daco-România*, II, p. 791.

2) N. Iorga, *op. cit.* p. 512. Privilegiul acordat de Mitropolit lui Lazăr s'a publicat tot de N. Iorga, *op. cit. Apendice*, p. 59.

www.digibuc.ro

duhovnicească, decurând orânduită. După cum reiese din acest act al lui Veniamin, Lazăr se află mai de mult protopop în Iaşi, adus tot de Veniamin de către oră foarte preţuit [1]). Afirmaţia Paharnicului Sion ca ar fi fost adus de Gavril Rusu (1806—1812) cade deci ca atâtea alte afirmări ale lui; după o însemnare a lui Gheorghe Asachi pe un caeţel, (ms. 3075), pe care o vom reproduce mai jos, vedem că tatăl său ieşise, peste Dunăre, în întâmpinarea lui Moruzi, la venirea lui a doua oară în Moldova. Ţările fiind însă ocupate imediat de Ruşi, Lazăr se trage atunci în Grecia la mânăstirea din Seres. Câtă vreme a stat aici, nu ştim. In tot răstimpul ocupaţiei ruseşti nu mai avem nici o urmă despre dânsul; cea dintâi ştire e abia din 1803, odată cu revenirea lui Veniamin.

Dintr'un act al lui Veniamin, vedem că marele mitropolit dase protoereului Lazăr încă din 1 Oct. 1803 nişte căsuţe din ograda sfântului Nicolae Domnesc «cu bezmăn ca să le aibă din neam în neam»; murindu-i însă soţia şi o fiică mai mare, Lazăr adusese de bună voie scrisoarea de stăpânire, cerând să i se dea casele pe 10 ani, pentru a le puteà da cu chirie, ca să-şi scoată cheltuelile ce făcuse cu reparaţia lor; Mitropolitul îi încuviinţează cererea la 14 August 1813, dar, înainte de a se împlini anul, Lazăr întoarce

1) După vrednicia cu care s'au arătat alesul dintre presviteri chir Lazăr încă din vremea tinereţelor sale, atât aicea, cât şi pe la alte locuri pe unde după întâmplare au umblat, iar mai ales la slujba protopopiei, din vremea ce s'au rânduit de noi şi până acum, urmând la toate după cuviincioasa rânduială şi dreptate şi cu toată sârguinţa silitoriu fiind spre mulţămire, cinstea şi odihna noastră şi a Biserici lui Dumnezeu, spre cinstea şi lauda tagmei bisericeşti, cu cinstita şi încuviinţata petrecirea a vieţii sale şi cu învăţăturile ceale sfătuitoare, precum de toţi este văzut şi ştiut, atât într'acest oraş Iaşii, cum şi pe la alte locuri....»

www.digibuc.ro

casele Mitropoliei, pe suma de o mie de lei, după cum ne dovedeşte însemnarea: «1814 Iunie 28, de bună voie le-am dat la stăpânirea bisericei, de care sus se pomeneşte, luându-mi una mie lei; iar cinci sute am lăsat spre pomenire la aceiaşi biserică a sfântului Nicolae Gospod din Iaşi [1])».

Protoereu Lazăr adeverez că de acum nici o pretenţie nu am

Prin 1815 găsim pe Lazăr Asachievici în Lemberg, după cum reiese dintr'o scrisoare a mitropolitului Veniamin din 21 August 1815, publicată în *Uricarul* [2]). Lazăr Asachi cercetase archiva «unuia din Domnii de acolo, ce este mutat din viaţă» şi trimesese mitropolitului un izvod de toate scrisorile aflătoare în ea. Veniamin îl însărcinează «să intre în tocmeală» pentru cumpărarea acelor scrisori «şi hotărându-ţi cu câţi bani poate să le dea, ne vei înştiinţă şi vei aveà răspuns, ori că dă mâna a da acea sumă, ori că nu». Il mai însărcinează să cerceteze matcele unde sunt scrisorile mânăstirilor Slatina, Probota, Barnovschi, Frumoasa şi Burdujeni. «Bucuria, scrie Veniamin cu însufleţire, ce ar simţì toţi de obştie în isprava nepreţuitului interes al patriei aceştia este nepovestită şi dar cu toate chipurile de mijlociri, te sileşte a sluji patriei aceştia, spre a fi mulţumit în odihna rămăşiţei bătrâneţelor». Il roagă apoi să «intre în voroavă» cu Budai, spre a vedeà ce «materii poate să paradosească» la Socola, şi cu cât s'ar mulţumi. După cum se vede, bucurându-se de toată încrederea şi dra-

1) In C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*, p. 352, se găsesc aceste două acte.
2) Vol. VII, p. 68.

www.digibuc.ro

gostea marelui Mitropolit, [1]). Lazăr Asachievici aveà o adevărată misiune în bătrâna cetatea a Liovului.

Despre Lazăr Asachi mai găsim ştiri într'o scrisoare a lui Leon Lazul Bucovineanul către arhimandritul Sofronie dela Slatina, în care îi descrie răscoala norodului împotriva strâmbătăţilor Curţii. Publicată în *Uricarul*, [2]) scrisoarea e datată din 23 Iunie 1819, şi ne aduce informaţii măgulitoare despre Lazăr Asachi care a vorbit norodului «ca un Demostenes», înduplecându-l a merge după dânsul la Mitropolie. Tot el redactase şi jalba mulţimii. «Ieram dorit, scrie mai departe Sofronie, să fac cunoştinţă cu acel mînunat protopop Lazer, dar am înţeles că se află subt politicesc arest la Mitropolie...», — după ce intervenise pe lângă consulul rusesc, şi se expusese şi gloanţelor Arnăuţilor.

Pe timpul Eteriei din 1821, Arhimandritul Leon se trage în Bucovina, în vreme ce Veniamin se afla la Colincăuţi în Basarabia. Pe permisia dată de Episcopul Dimitrie a Chişinăului preoţilor români de a slujì în româneşte la Colincăuţi şi Chişinău, mai găsim şi următoarele rânduri «... iară spre a fi slobod Arhimandritul Leon ca să vie din Bucovina întru această oblastie, alăturez aicea porunca Inalt Excelenţei sale Generalul Inzov către tamojna dela Novo-Seliţi» [3]) Permisia e din 8 August 1821.

1) Avem şi scrisoarea lui Veniamin către Budai, din 30 Sept. 1815, (*Uricarul*, v. VII, p. 70); între altele se zice: «noi toată isprăvirea ştiutei trebi, după Dumnezeu, încredinţând protopresviterului nostru de sus pomenit, (Lazăr Asachievici) i-am dat putere ca să facă cu Domnia ta corespondenţa care se va socoti a fi, ca şi cu noi, ştiind a lui curăţenie a cugetului în slujba cu care l'am însărcinat, şi care domniei tale este deplin ştiută».

2) Vol. VII, p. 73.

3) Erbiceanu, *Ist. Mitr. Mold.*, p. 148.

www.digibuc.ro

Avem încă o scrisoare a Arhimandritului Leon din 13 Decemvrie 1821 către Mitropolit, în care îl sfătueşte să nu trimeată la Petersburg conceptul de scrisoare întocmit de Ghenadie şi Bucşenescu, ci să facă o scrisoare mai moderată [1]). Arhimandritul se află la aceea dată la Grozniţa; tot acolo se află şi în 12 Aprilie 1822, după cum reiese dintr'o scrisoare a lui prin care se plânge Mitropolitului de lipsă de bani şi îl roagă să-i deà o scrisoare către episcopul Dimitrie, pentru a-i eliberà un paşaport de 7 luni în Rusia, spre a vizita moaştele «cum şi spre tâlnirea cunoscutelor persoane rudite» [2]).

Prin Iunie 1822, Veniamin însărcinează pe Arhimandritul Leon să salute în numele lui pe Generalul Leitenant Ivan Vasielievici Sabaniu, comandantul armatei dela Hotin [3]); prin Iulie găsim pe arhimandrit la Hotin cu o scrisoare a Mitropolitului către Cneazul Alexandru Goliţin; prin August, arhimandritul erà tot la Hotin [4]). Nu ştim data intrării lui în Moldova, dar cum mitropolitul Veniamin s'a întors în Martie 1823, e cu putinţă ca şi arhimandritul să-l fi însoţit. In atestatul dat de Veniamin lui Gheorghe Asachi, că nu e însurat, Leon Asachi e trecut ca ieroarhimandrit la Mitropolia din Iaşi; atestatul e din 28 Maiu 1826 [5]): s'ar crede poate că bătrânul Asachi mai trăià încă; de fapt el murise în 1825, după cum reiese din poezia fiului său «*La moartea*

1) Erbiceanu, *Ist. Mitr. Mold.*, p. 187. Bucşenescu era literatul emigraţilor din Basarabia.
2) Erbiceanu, *Ist. Mitr. Mold.*, p. 230.
3) Erbiceanu, *Ist. Mitr. Mold.*, p. 395. Scrisoarea e datată din 13 Iunie 1822, Colincăuţi,
4) Erbiceanu, *Ist. Mitr. Mold.*, p. 395, p. 398.
5) Hurmuzachi, X, p. 398.

www.digibuc.ro

părintelui meu 1825» în care îi laudă însuşirile înalte. Mai întâiu patriotismul:

Amar mie! soartă crudă, am pierdut pe al nostru părinte,
S rimanii mângâerea, iar Moldova-un patriot.

apoi talentul lui oratoric:

A Bisericei podoabă, el fu amvonei mândrie;
Câte ori prin blânde zise, prin cuvânt invingător
Storcea dela inimi crude lacrimi de înduioşie
Şi'nfrână pornirea oarbă a'nvitatului popor?

iubirea şi protejarea artelor:

Intru fapte lăudate şi virtuţile mărite
Simţitorul nobil cuget de văpaie aprins i-a fost,
Pentru Muzele Române, a lui case umilite
Şi străinului nemernic era pururea adăpost.

buna şi patriotica îndrumare dată copiilor săi:

Ca pre fii săi să crească n'a cruţat nici pre sine,
Cum cu propriu sânge adapă pe ai săi fii un pelican.

De pe urma lui Lazăr Asachi, biografii admit că au rămas numai doi fii: Gheorghe şi Petre; putem face totuşi dovada existenţei unui alt fiu, *Daniel*, mort probabil tânăr, despre care, dealtfel, nu ştim mai nimic. Pe foaia din urmă a unui caeţel (ms. 3776) găsim, anume, o însemnare, ce arată că Daniel a fost cu Gheorghe la Viena, la studii: «Jeu Georgi szy *fratele meu Daniel Clemens* am wenit la czetate Wiena la anu 1805 luna luy Iuli, dzyoa 16 mare demenacy la 8 hori dela Casa nostry szy Parenţi noastri dela laszi în Moldova, fiind pe drum 20 de zyle».

O însemnare făcută pe foaia 275 a unui alt caeţel (ms. 3075), de Asachi, dar mult mai târziu, după cum se vede după ortografie, spune:

www.digibuc.ro

«Scrisoarea părintelui meu adresată în limba polonă dela Seres în Grecia.

Părintele meu luând pe fraiele meu Petraki se dusese peste Dunăre spre întâmpinarea lui Moruzi-Vodă [1]) care îl protejà dar de data . . . resboi cu Rusia, erà nevoit a se trage până la Seres pre lângă un mare Arhiereu. De acolo a scris o epistolă polonă, a căreia traducere este următoare:

Iubiţii mei fii Georgi şi Daniil! *Bine a zis înţeleptul: Lume aspră şi mincinoasă toate pe dos urmează,* fiindcă scriindu-se dela Bucureşti...» [2])

Deşi însemnarea, se întrerupe aici, aflăm, totuşi că Protopopul Lazăr a fost prin Grecia, cu fiul său Petre, pe când Gheorghe şi Daniel erau în străinătate, la studii. De asemenea dintr'un act al Mitropolitului Veniamin despre care am mai pomenit, vedem că Lazăr a mai avut o fiică moartă înainte de 1813. [3])

* * *

Pentru complectarea acestei schiţe a vieţii lui Lazăr Asachi, deşi ar ieşì oare cum din cadrul încercării noastre, intrăm şi în precizarea activităţii sale literare:

1. **Jucăria norocului sau istorisirea pentru Prinţipul Menşicof carele pe vremea lui Petru cel mare au fost slăvit în toată Europa:**

Acum s'av tălmăcit pe limba românească cu oare care adăogite cuvinte, spre podoaba limbii şi a bunii înţelegeri.

1) Moruzzi plecase din Constantinopole la 4 Noemvrie 1806.

2) A se vedea reproducerea chipului lui Damian (nu Daniel ?) făcută de G. Asachi în 1813 în N. Iorga, *G. Asachi ca tipograf şi editor An. Acad. Rom.* şedinţa dela 17 Fevruarie 1912, p. 748.

3) Actul de danie pe 10 ani a caselor din ograda bisericei Sf. Nicolae domnesc, publicat de C. Erbiceanu, *Ist. Mitr. Mold.*, p. 352

www.digibuc.ro

Prin prea cucernicul Protoiereu a toată Moldavia Lazăr Aslchi. In oraşul Iaşului. La anul 1816. [1])

Cartea e închinată Mitropolitului Veniamin şi are şi un cuvânt către Mitropolit «...Mă rog să bine voiţi, încheie el cuvântul, a-mi da cutezare către mai multe osteneli a tălmăcirii ithiceştilor cărţi, cu care îndeletnicindu-se iubitorii de cetire patrioţii limbii româneşti să se îndemne a fi următori strămoşilor săi Romani. A cărora măritele fapte până astăzi de toată lumea cu dreptate sunt lăudate.

2. In ms. 1771 (p. 29) dela Ac. R. se află următoarea lucrare inedită a lui Asachi:

Plângeri sau gâudurile cele de noapte a lui Iungu pentru vieaţă, moarte şi pentru nemurire.

Acum în zilele oblăduirii înălţimei sale Domnului Scarlaţ Alexandru Kalimachi V. V. iară pentru cele duhovniceşti al ţării ocărmuitoriu prea osfinţie sa Kyrio Kyrio Veniamin Mitropolitul Moldovei.

S'au tălmăcit de întâiul al Moldovei protoiereu Lazăr Asaki, la anul dela mântuirea lumii 1819 oraşul Iaşii.

3. **Bordeiul indiienesc,** *alcătuit în limba franceză prin I. V. II. de Sen-Pier iar acuma pe rumănie tradus de prea cuviosul Leon Asachi, arhimandrit al Mitropoliei Iaşu'ui.* [2])

Cuvântul de dedicaţie (Iaşi, 1 Ian. 1821) către marele vornic Mihai Sturza «curator al şcoalelor publice şi a siminarului dela Socola. A bunelor învăţături şi a limbii Daco-Romane alesului protector», e urmat de un alt cuvânt către cititori. «Ştiut este, zice el, că limba care o vorbim s'au

1) pp. 125.
2) Tipărit în Iaşi, 1821, pp. 106.

www.digibuc.ro

urzit din acea Italiană, franceză, spaniolă şi portogheză, care sunt astăzi cele mai învăţate şi armonioase limbi a Europii, dar starile împrejur priind acestora, împiedicaso pre a noastra limba de a le urmà întru înaintarea lor, aşà dar depărtată fiind geograficeşte, între neamuri streine şi a luì Mars neîncetate turburări, pierzând podoaba ei şi mult timp în nemernicie petrecând, până atâta să desbinase dela cea latină, în cât deabia se zăreà o umbră de a ei strălucită începere:

Insă a gintelor Romane
N'a perì faimosul nume
Şi voroava de a lor viaţă
Înflori-vą toată lume!

Amintind apoi de datoriile noastre faţă de limba naţională, adaogă: «Această îndatorire este din cele mai temeinice a unora Patrioţi, ea se împlineşte cu cea mai învăpăiată râvnă de către toate neamurile ce doresc a se civiliză, precum şi în istoria aceasta chiar să vădeşte»...

Leon Asachi ridică apoi pentru întâiaş dată în principate problema limbii. «După cursul celor mai mult de o mie de ani vedem astăzi treziţi şi pe Româñi cu multe opintele sârguindu-se în toate trei ţări ca să aducă limba lor la căzuta ei stare prin care să se lumineze compatrioţii întru religioase şi politiceşti învăţături ce până acuma se află în mâinile străinilor, ca o moştenire privileghiuită; de care numai cu multă economie ei se împărtăşă: de unde se trge vederata şi tristă a neamului înnapoiere întru cunoştinţa celor ce i se cuveneà a ştì, precum şi al limbii de multe veacuri pruncie».

Se mai adaogă şi un «Vocabulariu cuvintelor trase din alte limbi şi întrebuinţate spre mai lă-

www.digibuc.ro

murită înțelegere a ideilor în bordeiul Indiei dejghiocate, și din care unele sunt Romane; iar altele de multe neamuri primite».

La urmă se află un *Sonet* al lui Gh. Asachi:

Cele neguri ce-s în râpa Flagetonului născute,
A lor aripi întinsease peste a Daciei câmpie,
Iar fantome a' rătăcirii prin un somn de trândăvie
Ținea mult timp îngânată a Românilor virtute. [1]

4. *Biblioteca Istoriei Bisericești, spre folosu tinerimei ce se învață pe la școale duhovnicești, de prea cuviosul Arhimandrit Filaret, înbreptată și a doua oară tipărită la Sf. Petersburg 1819. Iară acum mutată pre limba românească spre acelaș folos tinerilor Români, ce se învață pe la seminarele clericesci, sfințindu-se a fi slujitori Bisericei. S'au ostenit la acest lucru prea cuviosia Sa Leon Asachi, Arhimandritul Mitropoliei Moldovei, pe nenorocita epocă a Daco-Vlahiei, în pribegirea cea de obște, și cu înalt prea sfințitul Veniamin Costachi, Mitropolitul Moldovei, în satul Colincăuții, ținutul Hotinului la anul 1827.*

E numai o însemnare aflătoare pe un început de traducere a *Intrării la bisericeasca Istorie*, al cărei manuscris se află în proprietatea lui Th. Codrescu [2]).

* * *

Putem intră acum în cercetarea biografiei lui Gheorghe Asachi.

După propria lui mărturisire din *Notița bio-*

1) Publicat și de N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veac XVIII*, v. II, pag. 516.
2) *Uricarul*, VIII, p. 203.

www.digibuc.ro

grafică, el s'a născut la Herţa, la 1 Martie 1788, sau poate chiar, după cum reiese din alte însemnări, la 1 Martie 1787 [1]). Aceiaş *Notiţa* afirmă că, pierzându-şi nevasta, tatăl său Lazăr, s'a călugărit sub numele de Leon şi s'a mutat pentru creşterea copiilor la Lemberg. Sub forma aceasta, ştirea nu e exactă: la mutarea sa la Lemberg, Lazăr Asachi nu erà călugăr; nevastă-sa, Elena Nicolau, a murit după cum ştim, puţin înainte de 1818; de asemenea prin 1819 erà protopop la Iaşi; cum abià prin 1821 îl găsim sub numele de arhimandritul Leon Asachi, după toate probalităţile nu s'a putut călugări decât prin 1820, Cea dintâi ştire despre aflarea la Lemberg a lui Lazăr Ascakiewicz e din 20 Iulie 1795, data numirii sale ca preot al spitalului din Lemberg; şi cea dintâi veste despre venirea la Iaşi o avem din 6 Sept, 1803, data numirii sale ca protopresviter a toată Moldavia»: a petrecut deci la Lemberg cel puţin vre-o opt ani, în care dela vârsta de 8—9 ani Gheorghe Asachi şi-a putut începe studiile, în limba germană, polonă şi latină; terminându-le, a fost proclamat doctor în filozofie; în acelaş timp urmase şi studiul de inginerie civilă, obţinând diplomă de inginer la vârsta de 17 ani, adică tot în 1804, de admitem data naşterii la 1788. Intr'un cuvânt, Gheorghe Asachi a învăţat la Lemberg între anii 1796—1804: «stu-

1) Atestatul dat de Mitropolitul Veniamin, în 28 Maiu 1826, (Hurmuzachi, X, p. 598) despre care vom vorbi, pune data naşterii la 1787.

Insemnarea autografă de pe un medalion în posesia d-lui Abgar Buicliu dă data de 1788 «Georgi Asaky Moldo-Roman, născut 1788. Cf. V. Bogrea, *Daco-România*, II, p. 791. Foile lui de calitate ca arhivist al Statului. după cum arată Sever Zotta, *Ion Neculce*, 1921, p. 187, se contrazic mereu; unele ne indică chiar 1789 ca an de naştere.

www.digibuc.ro

diato a Leopole da 1796—1804», cum o precizează el însuş într'o însemnare manuscrisă pespre care vom mai aminti [1]). La Lemberg, ne spune *Notiţa*, a construit după planurile sale o casă în mahalaua Haliciului; întors apoi la Iaşi, unde, se află şi tatăl său, protopopul Lazăr, în scurta lui şedere a mai ridicat şi casele Elenei Sturza-Păstrăvanu. Căzând însă greu bolnav de friguri, doctorul Welther l-a îndemnat să schimbe clima; a plecat deci împreună cu fratele său Daniel, la 16 Iulie 1805, şi după o călătorie de 20 de zile a ajuns la Viena, unde a făcut studii de astronomie cu Burg, vestitul astronom.

Pe când se află încă acolo, amiralul Ciceagoff, comandantul armatelor ruseşti din Moldova, în urma stăruinţelor protopopului Lazăr, i-a oferit gradul de locotenent în corpul inginerilor; Asachi a preferat însă să plece la Roma. Tot la Viena avusese prilejul să vadă intrarea armatelor franceze şi chiar pe împăratul Napoleon [2]).

Cu privire la petrecerea lui Asachi la Roma *Notiţa biografică* e laconică; abia ne aminteşte în câteva rânduri că Asachi s'a ocupat acì cu limba italiană şi cu arheologia, publicând versuri italieneşti, şi că o poezie reprodusă în *Il Giornale di Campidoglio*, No. 254 i-a deschis uşele unei «societăţi literare» din Roma, ca membru extra-ordinar ceiace i-a dat putinţa să iscălească

1) Ms. 3075.

2) Ms. 3775. In anul 1805 luna november dziua mierkur deminazy au yntrat francuzaske armie supt Komendo a lui prins Murat may apoi au venit s-y ymparatu Francuzesk, pe dynsu syngur am vezut ku fratele meu la Schönbrun la Rewue domenica yn 15 Dec.; yn 27 s'au dus dela Viena, szy armia cu totu yn 11 Ian. 806...».

www.digibuc.ro

toată viaţa «mădulariu al academiei din Roma»[1]). Asupra acestei epoci, ne-a adus, în schimb, lumini preţioase d-rul C. I. Istrati, într'un articol intitulat «*Din trecutul nostru*», publicat în *Literatura şi arta română*, [2]).

Cu privire la data plecării scriitorului la Roma aveam pînă acum oarecarecontradicţii: în *Notiţă* ea e fixată la 1809, — dată primită până acum ca bună [3]). Pe o carte din biblioteca lui Asachi, pe care o avea d-rul C. I. Istrati, găsim însă scris de mâna poetului: «Comperato da me a Roma. Anno *1808*, Giorgio Moldavo Asaky»; pe de altă parte, în ediţia poeziilor sale din 1854, în prefaţa părţei II *(Raccolta di Poesie)* Asachi scria: «Dorinţa de a atinge fântâna cercărei filologice şi amorul pentru lucrurile antice m'au îndemnat încă din cele întâi a mele juneţe, a merge la Roma cea mărită, unde m'am ocupat în asemenea îndeletniciri dela anul 1807 până la acel 1812».

In privinţa datei 1808, ar mai fi o mărturie: în secţia de stampe a Academiei Române se află cinci caete de studii de desen ale lui Asachi, cercetate de d. O. Lugoşianu [4]). Unul din ele

1) E vorba de poezia „*In occasione del volo aerostatico dell'illustre Donna, la Signora Blanchard*", sonetto di Giorgio A. Moldavo, publicat in *Il Campidoglio*, 26 Dec. 1811, p. 630.
In foaia de calităţi ca arhivist al Statului pe 1848 el se înscrie „mădular al mai multor Academii" menţionând la coloana studiilor „mădular al Academiei a Franţei şi Danemarcei". Cf. Sever Zotta, *Ion Neculce*, 1921, p. 189.

2) XIII, 1909 (număr pe Iulie, August, Septemvrie), p. 187.

3) In textul francez al *Notiţei* nu poate fi decât o greşală de tipar când se spune: „Mais Georges, préférant les études classiques, au lieu de retourner dans son pays, se rendit en 1805 à Rome..." p. 7. In art'colul *Musa unui Moldo-Român* (Calendar pe 1869, p. 14) data mergerii la Roma e 1809.

4) *Primele studii de desemn ale lui Gheorghe Asachi* în *Caminul nostru*, I, No. 5 (din 10 Dec. 1910), p. 68.

www.digibuc.ro

poartă titlul «*Studio di disegno nelle camere di Rafaelle a Roma, 1808, di Giorgio Asachy,*» de unde vedem că în 1808 Asachi lucrà la Roma; pe un altul e chiar însemnat «*Libro di disegno di G. Asaky, cominciato a Roma 1807* e continuato a Iassy 1813; iar pe caetul al cincilea, găsim titlul «*In Aedibus Vaticanis, 27 Iunius 1908, cominciai a disegnar Giorgio Asaky.*

Printre manuscrisele rămase dela Mitropolitul Iosif Naniescu Academiei Române se găsesc de asemeni mai multe caeţele ale lui Asachi fără însemnătate literară; pe unul din ele se află scris de mâna lui, Asachi «Eu am venit la Roma în 2650, anii fundaziei sale 1808» [1]); pe un alt caeţel [2]) e o altă însemnare din care scoatem un rând: «Study et Memorie di Giorgio Asaky Moldavo, nato a Ilerza 1788, Studiato a Leopole da 1796 fino 1804, studiato a Vienna fino 1807, studiato a Roma fino 1812, tornato a Iassy 30 Agusto 1812...» [3]). Aceste ştiri contradictorii sunt limpezite acum în chip definitiv: pe foaia din urmă a manuscrisului 3776 (un caeţel cu însemnări în poloneză, germană şi italiană de arhitectură) o notă a lui Asachi, redactată în româneşte cu litere latine, ne descrie cu deamănuntul itinerarul călătoriei [4]).

1) Ms. 3776. E drept că fusese scris la inceput 1809. Notiţa e adăogată de Asachi în 2613 an fond. 1861 după Christos.

2) Ms. 3075 ce cuprinde extracte din autori în l. franceză, germană, italiană şi mai ales engleză.

3) Tot pentru 1807 conchide şi însemnarea lui Asachi intitulată: „*Una sventura in campagna di Roma 1807*“ (ms. 3075) pe care o vom reproduce mai departe. Cum ea e scrisă mai târziu, nu poate avea multă greutate în această discuţie.

4) Ms. 3776 foaia ultimă.

www.digibuc.ro

„1808, 13 April an lessat *Viena*, merkur la 4 ciasuri dupe masy la 19 April am ajuns la ....(?), 24 am purces, 26 am venit la Venezia mars, la 3 ceasuri după masy, 11 Mai mierkur de diminasy la 6 am purces de acolo, am dormit la Padova, dzoy la Ferrara, apoi viniri la masy la Bologna, sara la Logano, sembaty 14 Mai la Florenza. La 6, luni am purces dela Florenza szy am dormit la Barberini, am vezut la 7 Sienna, apoi dormii la Buonconventu, la 8 la P. Centiao, la 9 la Viterbo; la 10 Baiano, la 11 la 10 jum. dameneasa am venit la Roma. 19 August viner sara 10 ceasur am pornit la Napoli, Veletri sembaty amniazye tore 3 ponti, nopte via Apia la amniazye *Teracina* terme lui Galba, nopte trekut yn statu Napoli lun la molo *gaete*, sara St. Agata-or Sessa, noapte purces la Capua, mars 22, Capua vechea la 4 ceasur la Napoli 25 piede di Versuvio, *pompejo*, 10 Sept. Versuvie.

Notiţa a slujit în parte la redactarea unui «*Fragment din memoriile călătoriei unui român din 1808*» publicat în *Adaos literaru pentru dd. abonaţi la Monitoru oficialu a Moldoveì, Aprili*, din care scoatem unele amănunte asupra şederii lui Asachi la Roma. [1]) Iată de pildă notele unei călătorii la Neapole: plecat din Roma la 19 August 1808 cu un cărăuş cu catâri pentru a vedeà mai bine antichităţile din drum, de pe Via Apia, ca monumentul Horaţilor şi Curiaţilor dela Albano, el se opreşte pe la Velletri şi Teracina, ale căror monumente le aminteşte, la Molo Gaete, la Formium şi la Sessa, unde stă pentru a vedeà în drum trecerea triumfală a reginei Charlotte, soţia lui Murat, spre capitala noului său regat. Oprindu-se la un pavilion împodobit, regina se interesează de un grup de oameni, «atuncea comisarul ce ni adresă întrebarea i-aduse răspuns, că aceştia erau neguţători greci, între care şi un călător Român». Ajuns la Neapoli, vizitează Muzeele, bibliotecile, cabinetele, teatrul San-Carlo şi Vezuviul; pleacă seara «într'o bună companie de

1) Iassii, Institutul „Albinei Române", 1861.

www.digibuc.ro

voiajori şi artişti» pe la Portici, pe la Rezina, însoţit fiecare de doi oameni, călări şi pe asini... Ascensiunea Vezuviului e descrisă cu amănunte peste care trecem; în zori, călătorii ajung la crater: «Din 14 călători numai eu am cutezat a mă descinde în crater, acompaniat de conducătorii mei... Societatea care ocupă marginele gurei de sus a craterului, m'au urat cu strigătele de: vivat *Moldovanul,* iar eu am răspuns cu un steag improvizat de hârtie ce l-am aprins din cotloanele de foc care mă înconjura». La scoborîre, Asachi iscăleşte în condicele sihastrului «şi dacă Vezuviul nu li-au ars, apoi cu data de 1808 Septemvrie în 19, s'ar află numele meu scris: *Georgie Moldovanul,* pre cum în călătoria mea mă subscriam».

Asachi vizitează apoi Pompei, pe ale cărui ruine le descrie; întors la Neapoli, mai vizitează Puzzoli şi Grota del cane. Obosit de umblare, şi de admirare, încheie el, m'am încredinţat că o singură viaţă nu ajunge spre observare capodoperilor artei şi a fenomenelor naturei acestei ţări clasice».

La Roma, Asachi face cunoştiinţă Biancei Milesi, care aveà «să-l facă din pictor poet», după cum singur spune într'un articolaş întitulat «*Musa unui Moldo-Român*», din *Calendar pentru Români* [1]) pe anul 1869, dar care mai ales aveà să joace un rol destul de mare în viaţa lui sentimentală. Asupra locului unde a întâlnit pe Bianca — pe Leuca cum o numià el în poezii — sunt iarăşi controverse: după o notiţă autografă, pusă pe volumul lui Emile Souvestre. «*Notice biograp-*

1) Iassy, Imprimeria *Albinei Române,* p. 13.

www.digibuc.ro

hique»,[1]) ar fi întâlnit-o în magazinul din piazza di Spagna; după informaţia din *Musa unui Moldo-Român,* ar fi întâlnit-o copiind un tablou din stanzele lui Rafael. Versiunea dintâi pare cea adevărată; notiţa din urmă e numai o poetizare a adevărului.

Născută în Maiu 1790, Bianca fusese trimisă împreună cu surorile ei la mânăstirea de călugăriţe dela *Saint-Germain en Laye* şi după închiderea mânăstirii, la diferite mânăstiri din Italia; scăpată cu desăvârşire de acest jug, a studiat matematicile şi filozofia, a călătorit prin Elveţia şi Germania de sud; întoarsă la Milan, a învăţat pictura cu Appiani, ce i-a făcut portretul [2]); mutată în sfârşit, la Roma, la 11 Oct. 1810, după cum afirmă Souvestre, deşi Asachi susţine că a întâlnit-o încă din 1809 [3]), a devenit repede cunoscută; în salonul mamei sale veneau mulţi artişti, pictorul Keck şi marele sculptor Canova între alţii. In această epocă a întâlnit-o şi Asachi, după cum reiese într'o notă scrisă pe cartea lui Souvestre. «A cette époque se trouvait à Rome G. Asachi, pour y faire des études archéologi-

1) p. 128 „Bianca l'ho veduto la prima volta nei magazino Moscaldini sulla piazza di Spagna, ove ella comparava degli articoli di pitura 1809". In citaţii păstrăm toate greşelile de limbă ale scriitorului.

Această carte e intitulată „**Blanche-Milési-Mojon,** *Notice biographique*" par M. Emile Souvestre, Paris, 1854, p. 129.

2) Păstrat apoi în colecţia lui Asachi; reprodus în articolul d-rului C. Istrati. Aceste notiţe le luăm, de altminteri, din articolul acestuia.

3) O notă manuscrisă de pe *Notice biographique* zice: „Depuis 1809 jusqu'à 1812 j'ai composé en italien une série de vers adressés à M elle Bianca, intitulés la Leucaïde Bianca". G. Asachy.

Tot aşa pe p. 3 din *Amori* găsim următoarea notiţă: „Questo libro illustrato dai disegni, mi fu offerto da Signora Bianca Milesi, che fu la mia Musa ed il primo Amor". Roma 1809, Alviro,

www.digibuc.ro

ques; en s'occupant aussi de la peinture, il a eu l'occasion de voir M-elle Bianca chez Mich. Keck. La conformité des principes et d'occupation établi entre ces dieux élèves une liaison, qui malgré la séparation a duré 35 années, pleines de manifestations d'estime et d'admiration réciproque». Şi apoi adaogă: «Pendant ce temps je dessiné dans les ateliers de Canova d'après des statues et à côté de Blanche qui m'inspirait le sentiment des beaux Arts et celui de l'Amour...» [1]) Rânduri din care reţinem şi faptul trecerii lui Asachi prin atelierele lui Keck şi Canova, dar şi sentimentul nobil şi trainic al scriitorului faţă de o femeie, căreia îi recunoaşte o influenţă apreciabilă; prin Bianca, Asachi începe să se simtă un daco-român conştient de chemarea sa; printr'însa se pune să facă versuri în limba română pe care n'o stăpânia încă în deajuns. Pe cartea *Amori* dăruită de Bianca, Asachi scrie cu mâna lui: «Dono prezioso della mia adorata Musa Leuca la quale mi inspirò dei sentimenti nobili e l'estro poetico nei mei componimenti e poi quei Romano-Dacico!» [2]). Iar la sfârşitul volumului mai găsim un sonet italian al lui Asachi pentru Bianca, făcut cu prilejul unei excursii în împrejurimile Romei (11 Iunie 1811), cu însemnarea că i l-a dat Biancei

1) p. 28. Această carte îi fusese trimisă de fiica sa Ermiona, după cum reiese din însemnarea de pe înveliş „Reçu le 7/19 Dec. 1854 de la part d'Hermione". Pe Ermiona, Bianca o cunoscuse la Paris, unde se măritase cu doctorul Mojon. In casa ei Ermiona a întâlnit pe Edgard Quinet, cu care s'a şi măritat, după cum reiese dintr'o notiţă manuscrisă a bătrânului Asachi la sfârşitul volumului *Amori* (reprodusă de d-rul C. I. Istrati, *art. cit.*, p. 197).

2) In privinţa acestei cărţi ne aduce multe amănunte studiul d-rului C. I. Istrati, în care se reproduc cele 17 tablouri zugrăvite de Bianca şi se dau şi versurile din josul fiecărui tablou.

www.digibuc.ro

în zorii zilei, împreună cu un coş de urdă. [1]) Celelalte poezii — mai ales sonete—închinate iubirii către «nesupusa Leuca», sunt publicate de el însuşi în ediţia în 1855, atât în italieneşte cât şi în traducere versificată în limba română.

In 1812, Napoleon pornind marea lui expediţie împotriva Rusiei, Generalul Miollis, comandantul garnizoanei franceze din Roma, pe care Asachi îl cunoscuse prin mijlocirea Biancei, îi destăinuieşte planurile marelui împărat de a statornici vechiul regat liber al Daciei, şi-l convinge să se întoarcă în Moldova, unde îl aşteptau lucruri măreţe. In interesantul său studiu dr. C. I. Istrati a reuşit să reconstituiască, în parte, itinerarul întoarcerii scriitorului în ţară. Plecat din Roma la 22 Iunie 1812, s'a oprit la Milano, unde a cunoscut pe poetul Monti, cu care a vizitat la Venzago, pe mama neuitatei sale Leuca [2]). A trecut apoi prin Verona [3]) şi Veneţia, unde s'a îmbarcat spre a merge la Constantinopol şi apoi la Galaţi, după cum se poate bănui şi dintr'un vers din *Profeţia (Il Vaticinio)*:

Dar pe când în luntrea-uşoară brăzda-voi marea Euxină

O aflăm însă cu siguranţă din poezia *Viitorul* (scrisă la Roma, 1812), jumătate traducere a unei cunoscute ode a lui Horaţiu şi jumătate originală, nepublicată în nici-o ediţie a poeziilor lui Asachi, deşi a apărut în *Calendarul pentru români* pe 1870 (deci după moartea lui Asachi):

1) Istrati, *art. cit.*, p. 203 reproduce sonetul.

2) După cum reiese dintr'o notiţă manuscrisă a lui Asachi pe p. 26 din cartea lui Souvestre. *Notice biographique:* „C'est ici, qu'en compagnie du poète Monti en 1812 que j'ai rendu une visite à la mère de l'adorée Leuca".

3) Aici a cumpărat poeziile lui Petrarca, aflate în biblioteca d-rului Istrati. Are însemnarea „Giorgio Asaky 1812, comparate a Verona". Era prin luna lui August.

www.digibuc.ro

Pe aripele fantasiei mă înalţ amu spre stele
Las pământul şi a lui urbe, nici mai mult rămân în ele,
Ca o pasere biformă în noian nemarginit,
Mai presus decât invidia, eu de Muzele nutrit
N'oi muri, nici voi trece a lui Stix undele amare,
Iacă, iacă de pe umeri amu aripa'm răsare
Şi ca pasere albie, decât Icar mai uşor,
Adria, a Ioniei Mare, Arhipelag şi Bosfor
Trec, şi-n sborul meu veni-voi în a Daciei câmpie
Care aşteaptă un restorator dintre fii săi să'nvie,
Deci speranţa nu o pierdeţi, o voi juni plini d'ardor,
Că suspinul se preface în un cânt triumfător
Şi în loc de frunza cipresă să încingeţi juna frunte
Cu laurul a nemuririi care creşte 'n sacrul munte.

Cu privire la Bianca Milesi, întrucât hârtiile ca şi manuscrisele şi cărţile lui Asachi au pierit în focul din 19 Iulie 1827, nu ştim dacă a mai urmat o corespondenţă între cei doi îndrăgostiţi; în hârtiile de mai târziu nu aflăm nici o scrisoare a Biancăi, ceiace nu înseamnă însă că Asachi ar fi uitat-o. Avem, dimpotrivă, dovezi că dragostea şi veneraţia scriitorului pentru Bianca au durat până la cea din urmă suflare a lui: astfel, de pildă, în poeziile «*Către A... P... carele se înturnă din Moldova în Italia, a sa Patrie*», *Către zugrav*, *Alvir către a sa miniatură*, o cântă cu siguranţă [1]).

La vestea morţii iubitei sale, Asachi şi-a încadrat portretul făcut de Appiani, scriind de o parte şi de alta, în româneşte şi în italieneşte un sonet «*Consecrata memoriei de Leufca, născută Bianca Milesi, moartă în Paris, 1849* [2]);

1) In ediţia din 1854, partea II, 48.

2) Credem nimerit de a da în notă câteva ştiri despre Bianca Milesi, după plecarea lui Asachi din Italia. Ştirile sunt luate din biografia lui Emile Souvestre; dăm, dealtminteri, acî numai esenţialul.

Bianca Milesi, a călătorit mult în Italia şi în străinătate: la Genova ea a cunoscut pe doctorul francez Mojon, cu care s'a

www.digibuc.ro

tot astfel pe cea din urmă pagină a volumului *Amori*, Asachi şi-a copiat sonetul italian cu următorul adaos: «*Sacro alla memoria di Leuca nata Milesi Mojon, morta a Parigi, gli 8 Giugno 1849, cioe 37 anni della nostra separazione*»; iar trei ani înaintea morţii sale, în 1866, Asachi a adăugat lângă însemnarea din 1812, prin care anunţă că volumul *Amori* îi fusese dat de Bianca Milesi, următoarele rânduri: «Doresc ca familia mea şi urmaşii să păstreze ăst dar al nobilei mele amice spre imitarea sentimentelor mele, care m'au tras din vulgul compatrioţilor.

«Drept care doresc ca astă carte să rămâe spre model în familie, suvenir că amorul care naşte din virtute este nemuritoriu». *Iassy, 1866.*

Chiar în anul morţii sale, în *Calendarul pentru Români* pe 1869, Asachi a publicat articolul «*Musa unui Moldo-Român*», ultim omagiu adus Biancăi, cu un portret al ei, desenat de colonelul Alexandru Asachi, după un original făcut de însăşi Bianca. La 10 Mai 1869, bătrânul Asachi scrie pe volumul *Notice biographique* o poezie în italieneşte şi româneşte cu titlul «*De ziua naşterii (10 Maiu) a Biancăi*, pe care o reproduce d-rul Istrati:

Etern trăeşte gândul acelei binefăcătoare
Stele de mine adorată;
Care m'a călăuzit în tinereţă fără pericol
Printre stâncele râului plin de păcate;

---

măritat la 24 Ianuarie 1825, având doi copii, cărora şi-a consacrat viaţa şi activitatea literară. A publicat astfel o metodă de citit; apoi cele dintâi lecturi pentru copii, a tradus *Imnuri în proză* de miss Barband, *Avis mamelor*, din englezeşte, şi întâia serie din *Educaţia familiară* de miss Edgworth. In 1833 s'a mutat la Paris, unde a murit de holeră la 4 Iunie 1849; două ore după aceea s'a stins şi soţul ei, răpus de aceeaş boală.

www.digibuc.ro

Căci în acea zi, ziua de zece Maiu, răsări prima
Rază a vieţii sale.
Sfântă şi vie în mintea mea ziua aceea
Va trăi ca întâia iubire.[1])

Revenind adese din fuga condeiului asupra şederii sale la Roma, Asachi ne-a mai povestit unele amintiri interesante. Intr'un foileton intitulat *Ţănterimea dela Roma* din 1841 [2]), ne istoriseşte, de pildă, o întâmplare, căreia îi dă un

1) Pelângă aceste ştiri mai putem amintì în treacăt că la Roma Asachi a stat (cel puţin câtvà timp) la lucrătorul de mosaic Piconi, şi că înainte de a cunoaşte pe Bianca, fusese îndrăgostit de Teresina, cumnata lui Piconi, după:um reiese dintr'o însemnare făcută de Asachi (mult mai târziu) pe un caeţel (ms. 3075). Iată acea însemnare:

Una sventura in campagna di Roma 1807

„D. Piconi, lucrător de mosaic la care locuiam în strada Condotti şi de a căruia cumnată Teresina eram înamorat, m'a îndemnat să mergem la vânat, cu o seneaţă de dublă ţeve înarmat şi traista plină de cărţi şi am pornit pe jos. Ajungând la locul menit, compagnionul meu începù a căutà vânat, iar eu mă aşezai sub un arbore spre a ceti. Spre a nu mă înturnà acasă fără a fi tras un foc, m'am înaintat, când dintre plantele cele îndesite sări un mare şearpe asupra mea, frica îmi îndoì genunchii încât eram să cad, iar săneaţa o scăpai din mână şi eu fugiu pe un arbore; după vreo 10 minute recăpătând curagiul, m'am destins spre a luà arma, care erà încărcată şi ruşinat de spaimă căutam pe şarpele care l'am găsit rostogolit în iarbă, dându-i foc şi-l străbătusem, încât în trei bucăţi se ridicà şi iar căderà la pământ. După ce nu mai da semne de vieaţă am adus vânatul la compagnonul meu care aveà traista lui plină de prepeliţe. *Nota bene.* Teresina, cumnata lui Piconi, erà o demoazelă foarte frumoasă cu păr de aur, semănà cu Aurora, iar soră-sa o cantatrice celebră care dalecţii Prinţesei Ruspoli, în a cărei societate ca un forestiere fui introdus".

Tot aici, în notă, mai amintim că Asachi a urmat în Roma cu abatele Tarengi un curs de „artă poetică". Iată, în adevăr, o însemnare a lui Asachi făcută în 1867: „1809. Abate Tarengi di Roma mio professore in arte poetica mi recitò il seguente sonetto..." Urmează sonetul.

2) *Albina*, No. 68 din 12 August 1841, p. 265. Nu e iscălit.

www.digibuc.ro

caracter personal: «eu mă aflam atuncea la Roma, în vârsta de 20» — vârstă la care, în adevăr, Asachi erà la Roma. Dându-şi întâlnire cu iubita sa, Angelina, în ţintirim, la ora 10 seara scriitorul e întâmpinat de o fantomă ce dispare însă repede; la sosirea Angelinei fantoma se arată iarăşi; luându-se după ea, el dă peste «Achila, prieten bun, carele cunoşteà amorul meu cu Angelina şi umblà să mă întoarcă dela ea». Provocându-l la duel, povestitorul e rănit; când se vindecă, Angelina erà cu Achila... Nu putem însă preciză marginea realităţii şi a ficţiunii; pare mai mult o nuvelă.

Foiletonul «*Un portar*» [1]) are tot caracterul amintirii personale: «pe când mă aflam în politia nemuritoare, o treabă destul de însemnată m'a fost silit a vizità arhivele bisericei Sf. Petru». Povestitorul zugrăveşte apoi tipul unui portar din Vatican, în vârstă de 65 de ani, foarte mulţumit de soarta sa, ce-şi schimbà hainele de 25 de ani odată, şi nu ieşise niciodată în viaţa sa din San-Pietrino.

Nu ştim de trebuesc atribuite tot lui Asachi şi foiletoanele *Suvenire din Italia,* în care se istoriseşte o călătorie la *Monte di Fo* [2]); oricum autorul e un Moldovean: «Noi am plătit fără a-i face vre-o observaţie, dar totodată, ca corbul din fabulă, ne hotărîsem cam târziu a ne coborî singuri din trăsură în viitorime şi a ne suì scările tractirurilor fără ajutor, de vroiam a ajunge la Moldova cu obraz curat».

Mai interesant e foiletonul «*Bănuţul lui Ştefan cel Mare V. V.,* din biografia unui Român *con-*

1) *Albina,* No. 69 din 31 August 1841, p. 269.
2) *Albina,* No. 46, din 13 Iunie 1843, p. 181 şi 17 Ianuarie, p. 185. Au însă data jos 1840.

www.digibuc.ro

timporan» [1]), în care Asachi povesteşte cum în August 1805 (de fapt el plecase la Viena la 16 Iulie 1805) vizitând cu taică-său ruinile cetăţii Neamţului, a dat peste un sihastru de 80 de ani ce le-a făcut istoricul cetăţii, şi i-a dăruit tânărului Asachi un bănuţ de argint, spuindu-i: «Domnul acestei cetăţi, Ştefan Vodă, se pomeneşte astăzi numai prin biserici, dar dacă acest bănuţ, ce l'am găsit aici şi peretele ce vă înconjură, ar aveà limbă s'ar umpleà lumea de istoria minunată precum au fost faptele acestui Domn. Poartă-l, fătul meu, precum îl purtai eu, îndelungat şi ferice, «adu-ţi aminte pururi de locul şi de ziua de astăzi». Pe când se aflà la Roma şi «invitat de bănuţul lui Ştefan V. V., el s'a îndeletnicit mai târziu cu cercetarea documentelor istorice a Moldovei»; la 1810 a descoperit în biblioteca Vaticanului manuscrisul *Istoriei imperiului Otoman* al lui Cantemir, tradus în limba engleză, în care, găsind epizodul lui Ştefan dinaintea cetăţii Neamţ, şi-a propus să-l fixeze într'un tablou, pe a cărui execuţie a încredinţat-o pictorului Giani; cumpărat de Generalul Miolis, guvernatorul Romei, originalul a fost trimis în Franţa; schiţa rămasă la Asachi a devenit apoi modelul litografiei executate la Iaşi 1833.

Tot cu privire la Roma sub ocupaţia franceză mai găsim şi alte amănunte, în articolul *Roma* din 1861, cu privire la răpirea papei Piu al VII de către soldaţii francezi. «Palatul Quirinal fu îndată transformat în rezidenţie imperială, emblemele şi cheile Sfântului Petru se înlocuise de vulturul Napoleonean şi de bombele artileriei, şi chiar Paraclisul Papei prefăcut în sală de bal, în care şi eu am danţat un ecosez cu demoazela

1) No. 100 din 20 Decemvrie 1845, p. 397.

www.digibuc.ro

Dejerando, frumoasa fiică a guvernatorului civil de Roma».

In momentul sosirii sale la Iaşi la 30 August 1812[1]) în Moldova domnia Scarlat Callimachi. Odată cu înfrângerea lui Napoleon, toate visurile unei Dacii redivive fusese spulberată, iar Basarabia smulsă din tulpina Moldovei; în mijlocul ruinilor patriei, în mijlocul atâtor Fanarioţi, Asachi se vede:

Strein şi fără vază în propria sa ţară.

Primeşte deci la început o slujbă la departamentul afacerilor streine [2]); puţin apoi îşi începe spornica lui luptă pentru propăşirea culturală a Moldovei, prin şcoală şi limbă, asupra căreia vom da aci numai câteva indicaţii generale.

Anaforaua lui Callimachi din 15 Noemvrie 1813, de întemeiere a unui clas de inginerie şi de hotărnicie în limba română, alipit pe lângă şcoala grecească, zisă «domnească». e prima lui biruinţă pe terenul cultural: în 1814, Asachi «paradoseşte» în limba română un curs de matematică teoretică şi aplicaţie practică de geodezie şi de arhitectură, de pe urma căruia, la 1819, aveà să iasă un număr de ingeri hotarnici. Tot lui Asachi i se datoreşte cea dintâi reprezentaţie de teatru în româneşte: elevii dela şcoala domnească sau dela pensioane aveau obiceiul să joace piese în

1) Amintim că în acest capitol biografic nu dăm decât şiragul faptelor lui Asachi fără a intrà în cercetarea lor — ceeace vom face în capitolele următoare.

2) O ştim după o însemnare pe un caeţel (ms. 3075). „Tornato a Iassy 30 Agosto 1812; impiegato come Riferendario al departamente degli affari esteri sotto Principe Carlo Callimac. Febr. 1813".

www.digibuc.ro

greceşte sau franţuzeşte; pe la sfârşitul anului 1816 Hatmanul Costachi Ghica strânge acasă la dânsul câţiva copii din elita ieşeană. printre care erau şi Elena Şubin, născută Ghica, Agripina Sturza, Leon Iacovachi, spre à jucà la 27 Dec. 1815 traducerea lui Asachi «*Mirtil şi Chloe*» după Gessner şi Florian [1]).

In calitate de referendar al şcoalelor, Asachi e însărcinat în 1820 cu reorganizarea seminarului dela Socola, întemeiat încă din 1803; în acest scop pleacă în Transilvania, la Braşov, Cluj şi Blaj, de unde, după o şedere de vreo şase luni, aduce pe Vasile Pop, Vasile Fabian, Ion Manfi şi Ion Costea; din nefericire evenimentele din 1821 zădărnicesc orice progres. In timpul revoluţiei, el însoţeşte probabil pe tatăl său. Pe timpul nenorocirilor din acest an mai întâiu în Bucovina şi apoi în Basarabia, după cum reiese dintr'o însemnare de pe ediţia fabulelor lui La Fontaine din 1745: sub însemnarea «Souvenir d'Annika Philippesco, 1821», găsim scris de mâna lui Asachi: «Offert à Mr. G. Asaky, pendant l'émigration en Bessarabie». Intors din Iaşi, abia are timpul să publice în Oct. 1822 poezia «*La Moldoveni, la restatornicirea domniilor pământene*» [2]) şi pleacă la 30 Noembrie 1822, în calitate de agent diplomatic al lui Ion Sandu Sturza în capitala Habsburgilor.

Cei cinci ani cât a stat Asachi la Viena sunt

---

1) T. T. Burada în *Arhiva* din Iaşi pe 1905; *Uricarul*, XVI, p. 426, N. Iorga, *Ist. lit. rom.* veac. XIX, v. I, p. 21, Urechia, *op. cit.* I, 16.

2) Dr. C. I. Istrati, *art. cit.* p. 239.

www.digibuc.ro

pentru biografia lui cinci ani de întuneric[1]): atât de darnic fie în notiţe biografice, fie în însemnări personale pe caeţele, el nu ne-a lăsat nimic asupra acestei epoce: în ce constă activitatea lui de agent diplomatic? de ce nu ne-a rămas măcar corespondenţa oficială? pentru ce şi-a întrerupt activitatea lui culturală aşà de frumos începută, —tocmai când erà în măsură să-i dea un avânt mai puternic? Nu putem şti cu preciziune. Tot în răstimpul şederii la Viena cade, probabil, şi căsătoria lui învăluită şi ea de umbră. In privinţa soţiei lui Asachi, pianista Elena Tayber, iată ce ne spune paharnicul Constantin Sion: «Cel mai mare (Gheorghe Asachi) s'a însurat cu o nemţoaică ce erà spălătoriţă la domniţa Marghioala Calimach, mama lui Mihai-Vodă Sturza, cu care au şi fost făcut pe feciorul ce-l are Asachi,

---

1) In hârtiile bancherului Pop, publicate în parte de d-l Iorga *(An. Acad. Secţ. lit.* XXVIII, p. 261), găsim următoarea scrisoare a lui Asachi.

Vienne 5 17 Avril 1826.

„Profitant de quelques moments de loisir j'avais lithographié l'année passée le portrait de l'empereur Alexandre, en le destinant pour mes compatriotes, au moment où la pacificatiou serait venue combler nos voeux. La mort était plus prompte que moi: mais ce portrait est devenu plus intéressant. C'est pourquoi je prends la liberté de vous en offrir trois exemplaires que je vous prie d'agréer comme un petit souvenir...".

Despre acest portret litografiat al lui Alecsandru, nu mai ştim altceva nimic. Ţarul murise la 1 Dec. 1825.

Tot din epoca şederii lui Asachi la Viena datează şi scrisoarea Vornicului Beldiman către Asachi, publicata în V. A. Urechia (*Ist. şcoal.* IV, p. 227), asupra căreia vom reveni într'un alt capitol.

In 1825, murind Lazăr Asachi, fiul său a compus la Viena cunoscuta lui elegie *La moartea părintelui meu*, asupra careia ne-am mai oprit. Şi cu aceasta am terminat toate amănuntele cunoscute de mine privitor la şederea scriitorului în capitala Habsburgilor.

www.digibuc.ro

Roşu ca şi Mihai-Vodă». După biografia lui T. T. Burada [1]), născută la Viena 30 Oct. 1789, Elena Tayber era fiica unui profesor şi compozitor al capelei împaratului Francisc I., ce-i dase o aleasă educaţie muzicală, la Dresda şi la Viena. Adusă ca guvernantă de Vornicul Mihail Sturza s'a măritat cu Asachi la 1817. Am amintit de certificatul eliberat de Mitropolitul Veniamin lui Asachi cum că nu e căsătorit; iată-l acum textual: «Atâta în vremea ce au umblat prin străine ţări, spre câştigarea învăţăturilor sale, scrie Mitropolitul, cum şi după ce s'au înturnat iarăşi în patria sa şi au locuit aicea, în oraşul Iaşii, deapururea întru bună cuviinţă petrecând, până la 1 Noemvrie 1823, când au mers de aicea la Viena, au fost necăsătorit şi întru holteie, cum şi după a sa purcedere, şi până astăzi neauzind prin nici un chip că s'ar află însoţit, îi dăm această adeverinţă, încredinţată cu iscălitura şi pecetea Mitropoliei noastre» [2]). Certificatul fiind datat din 28 Maiu 1826, căsătoria lui Asachi la 1817 devine o imposibilitate.

Apoi, pe de altă parte, copiii lui fiind născuţi înainte de 1826 (Hermiona de pildă, s'a născut la 1823), care e situaţia lor faţă de acest certificat? Situaţia se complică dar se şi luminează întru câtva prin două noi acte publicate de curând în *Ion Neculce*, 1923, p. 131. Primul e un act datat din Iulie 1 Viena, prin care, în urma divorţului rostit dintre Kiriaco Melirato şi Eleonora născută Taiber, intervine între ei o înţelegere prin care «copiii noştri: Dumitru, Glicheria (devenită probabil apoi Ermiona) şi Alexandru, cu

1) *Schiţa biografică: Elena Asachi* în *Conv. lit.* XXI, p. 638.
2) Hurmuzachi, X, p. 598.

www.digibuc.ro

a noastră deopotrivă învoire iam încredinţat de grijă şi creşterii D-sale Gheorghi Asachi, cu împuternicire de ai pute d-lui cu vreme şi adoptirisi de fiii săi». Din acest neaşteptat act vedem că cei trei copii ai lui Asachi sunt născuţi în realitate sub regimul căsătoriei legale a Eleonorei (devenită prin trecere la ortodoxie Elena) Tayber cu Kiriaco Melirato: despre Dumitru paharnicul Sion afirma însă categoric că era fiul lui Mihai Sturza.

Şi mai ciudată e petiţia lui Kiriaco Melirato din 29 April 1830 (adică 7 ani de la despărţire), prin care fostul soţ contesta valabilitatea despărţirii sale de Elena Tayber; avem şi actul din 6 Mai 1830 prin care despărţirea este însă declarată valabilă şi deci căsătoria cu Asachi legală... Ţinând seamă că atestatul mitropolitului Veniamin cu viza cancelarului agenţiei austriace din Iaşi von Liehmann şi a agentului Lippa e din 1826, putem conchide, că, divorţată de Melirato la 1823 Elena s'a măritat cu Asachi abia în 1826 sau 1827, adoptînd şi copiii ieşiţi legal din căsătoria ei cu Melirato [1]), ori care ar fi fost adevărata lor naştere.

Intoarcerea lui Asachi în ţară cade la începutul anului 1827; prin Iulie se află în Iaşi şi locuia la Şcoala domnească. Marele incendiu abătut asupra oraşului îi distruge şi locuinţa, cu toate ostenelile; aşa se pare că au pierit în flacări traducerile tragediilor *Alzira* şi *Saul*, o tragedie originală *Mihaiu-Vodă Viteazul*, o istorie a împărăţiei Romei, versuri lirice, un curs

1) Asupra părţii de conlucrare a Elenei Asachi cu barbatul ei, mai ales pe terenul muzical ne vom opri.

www.digibuc.ro

de matematică, şi o culegere de fabule[1]). In toamnă, prin ofisul dela 20 Sept. 1827, Ioan Sandu Sturza ridică pe comisul Gheorghe Asachi la rangul de vel Agă, [2]) înaintare cu atât mai semnificativă cu cât nu-i răsplătia numai activitatea pe terenul cultural ci şi serviciile aduse ca agent diplomatic la Viena şi chiar vrednicia tatălui său... «şi apoi îndelung s'au întrebuinţat la prea înalta curte a Austriei în interesurile Statului, unde cu râvnă, credinţă şi bunele sale purtări slujindu-ne, au câştigat a noastră domnească mulţumire şi ale strălucitelor persoane pe lângă care se află încredinţat, şi la orice împrejurare s'au sârguit de a se cinsti numele neamului, iar pe lângă acestea de mulţumire vrednice dreptăţi, cunoscute fiind nouă şi slujbele însemnate şi îndelungate ce cu zel credincios şi necurmat au adus pământului Moldovei şi părintele dumisale».

La marele eveniment al «restaurării şcoalelor naţionale», din 1828 contribue şi Asachi; cu acest prilej scrie el şi poezia *Restaurarea şcoalelor naţionale în Moldova, la 1828.*

In anul 1829 apare cel dintâiu ziar moldovenesc *Albina Românească.* Datat încă din Februarie 1828, memoriul lui Asachi către Minciaky cerea învoirea pentru apariţia unui ziar, de două ori pe săptămână, învestit cu un caracter aproape oficial[3]). Intârziată până la 7 Aprilie, aprobarea e însoţită, bine înţeles, cu sfaturi de moderaţie: «Je crois cependant devoir vous engager à y

1) *Curierul românesc*, No. 31 din 26, 7 Iulie 1829, corespondenţă din Iaşi datată din 4 Iulie.
2) *Uricarul*, VII, p. 96.
3) *Uricarul*, VIII, p. 103, Asachi iscăleşte acest memoriu că jude în Departamentul Afacerilor străine.

www.digibuc.ro

observer toujours la plus grande vénération envers la religion, le respect dû au gouverne: ment, et à ne vous écarter jamais de la plus stricte observation des lois, concernant les moeurs et la décence [1])».

Cel dintâiu număr apare la 1 Iunie 1829; *Curierul românesc* nu apăruse decât la 10 Aprilie — mai vechiu prin urmare decât *Albina* cu o lună jumătate; dar chiar din «*Albina*» ieşise câtevà numere de încercare înainte de 1 Iunie, cu prospectul ziarului şi ştiri de pe câmpul de luptă. Tot în acest an, Asachi e numit secretar al delegaţiei moldoveneşti pentru redactarea *Regulamentului organic*, în care se aflau patru boieri din partea Moldovei: Vornicul M. Sturza, Cantacuzino-Paşcanu (numiţi de guvern) şi vornicul C. Conachi şi vistierul G. Catargi (aleşi de divan), şi alţi patru boieri munteni: Şt. Bălăceanu şi Grigore Băleanu (aleşi) şi G. Filipescu şi Villara (numiţi); secretarul delegaţiei muntene erà Ştirbey, iar preşedintele întregului comitet Minciaki.

Plecarea lui Asachi la Bucureşti are loc la 19 Iulie [2]); prin Fevruarie 1830, cerând un concediu din pricină de boală, Conachi recomandă în locu-i pe Asachi; «au quel j'ai communiqué mon opinion concernant les points sur lesquels je n'ai pas été d'accord avec mes honorables collègues»; de fapt însă Conachi a rămas la postul lui iar Asachi nu s'a întors la Iaşi decât la 7 Aprilie 1830 împreună cu M. Sturza şi Iordache Catargiu, unde a continuat să se intereseze de mersul

1) *Uricarul*, VIII, p. 105.
2) *Albina* din 4 Iulie 1829; Invitarea lui Mircovici către Asachi de a plecà odată cu Conachi la Bucureşti în *Uricarul*, VIII, p. 115. Un jurnal al acestei comisii (15 Ianuarie 1830) în *Uricarul*, VIII, p. 112

www.digibuc.ro

învăţământului, după cum vom vedeà mai pe urmă. Şederea lui n'a fost însă de lungă durată: la 13 Mai, împreuna cu M. Sturza şi cu Villara din partea Munteniei, pleacă la Petersburg, pentru a supune împăratului proectul *Regulamentului organic* [1]), şi rămâne acolo până în Noemvrie; la 21 se află la Iaşi [2]). Dealtminteri, şi-a publicat în «*Albina românească*» impresiile călătoriei sale în capitala Ţarilor [3]); ca răsplată pentru serviciile aduse, e decorat de împăratul Rusiei cu Sf. Vladimir cl. IV [4]).

Cu prilejul plecării sale, i s'a dat lui Kiseleff o reprezentaţie de teatru organizată de Aga G. Asachi: piesa se intitulà *Serbarea păstorilor moldoveni,* cu cântece şi dans; reprezentaţia a avut succes, fără însă ca Generalul să fi fost de faţă; asupra ei vom mai reveni [5]).

Prin hotărârea din 27 Iunie 1834, Asachi e însărcinat de către sfatul obştesc cu «generalnica inspecţie» a solemnităţilor pentru primirea lui Mihai-Vodă Sturza la Galaţi; interesante sunt în această privinţă amintirile lui T. Codrescu, în acel timp elev la şcoala primară din Galaţi, înfiinţată de Toma Giuşcă: «Din ordin s'au făcut la 120 şcolari cămăşi şi pantaloni de hasa, încinşi cu o cordea albastră, după modelui arcaşilor din tabloul lui *Stefan Vodă* dinaintea cetăţii

1) In *Uricarul*, VIII, p. 117 e ordinul din 19 Aprilie 1830, al lui T Mircovici către Asachi de a plecà la Petersburg, unde să ajungă la 15 Iunie; la 29 Aprilie Mircovici invita din nou pe Asachi să prezinte lui Minciaky rectificările introduse în proectul de Regulament organic.

2) V. A. Urechia, *Ist. şcoal.*, I, p. 148.

3) *Albina*, 1880, p. 315, 337, 345, 356, 371, 383, 399, 402, 413.

4) *Albina*, No. 100 din 25 Dec. 1830, p. 437. Dealtminteri au fost decoraţi şi M. Sturza, Const. Conachi, C. Cantacuzino.

5) *Albina*, 12 Aprilie 1834, p. 139; Urechia, *op. cit.*, I, p. 259.

www.digibuc.ro

Neamţu; eu aveam o lentă mare albastra cu o stea de argint» [1]),—măsură, în care recunoaştem pe Asachi întreg.

Prin Iulie 1834 Minciaky cere lui Mihai Sturza să trimeată la Bucureşti pe Asachi în vederea contopirii *Regulamentului* într'un singur corp. «Il faudrait m'envoyer ici Assaky ou toute autre personne que V. A. voudra charger de la direction de cette besogne afin que je puisse m'expliquer avec lui sur la manière et les points qu'il s'agit de faire entrer dans le texte définitif» [2]); nu ştim însă dacă Asachi a plecat la Bucureşti; e totuşi probabil [3]).

Nu ne oprim aici asupra activităţii desfăşurate de Asachi pentru propăşirea şcoalelor dela Trei-Ierarhi, nici asupra părţii ce i se cuvine în creaţia *Academiei Mihăilene*, înaugurată la 16 Iunie 1835, cu care prilej Asachi a rostit o cuvântare

---

1) *Uricarul*, VIII, p. 181. Se dă întregul program de primire şi apoi de întronare, iscălit de Todiraşcu Balş, Neculai Balş, G. Asachi, V. Beldiman, Alecu Çantacuzino.

2) *Hurmuzachi*, V. Supl. I, p. 62.

3) Tot prin 1834 şi-a ridicat casa sa din strada Codrescu, pe frontespiciul căreia e scris „*Lucrul şi al meu repaos*". Astăzi s'a instalat în ea „*Şcoala de menaj*". In grădiniţă s'a păstrat încă peatra ridicată fiicei sale, Eufrosina, moartă la 1848 de holeră. (*Uricarul*, IX, p. 114 nota şi N. Iorga, *Gheorghe Asachi ca tipograf şi editor*, *Analele Academiei Române*, 1911—1912, p. 748).

Pentru a învedera spiritul de întreprindere al lui Asachi e vrednic de a aminti propunerea ce o făcuse guvernului, împreună cu doctorul Sachelarie de a săpa puţuri arteziane.

Ni s'a păstrat adresa Marelui Postelnic N. Şuţu din 14 Mai 1834, prin care acesta cere dela Asachi mai multe deslușiri asupra preţului (*Uricarul*, XIX. p. 303).

www.digibuc.ro

plină de însufleţire [1]). Prin 1837 el se ocupa cu întemeierea unei societăţi filarmonice după pilda celui din Bucureşti, şi cu deschiderea unui Teatru naţional. *Albina* din 14 Februarie vestia apropiata deschidere a stagiunii [2]). Conservatorul pare a fi funcţionat mai dinainte, sub direcţia vornicului St. Catargiu, Aga Asachi şi spătarul Vasile Alecsandri. Cea dintâi reprezentaţie are loc la 23 Fevruarie, cu piesa *Lapcirouse* a lui Kotzebue, prelucrată de Asachi şi însoţită de un prolog.

La 30 Aprilie se da a treia reprezentaţie cu drama lui Asachi *Petru Rareş*, întovărăşită de o *Idilă-Moldovenească* cu cântece şi dansuri [3]). Tot în acest an Asachi e desărcinat, vremelnic desigur, din directoratul şcoalelor, după cum reiese dintr'o adresă de recunoştinţă a «corposului profesorilor», datata din 1 Sept. 1837 [4]). In 1838 el publică o «*Relaţie istorică asupra şcoalelor naţionale în Moldova dela a lor restatornicire* 1828—1838, *înfăţoşată în seansa generalniculuî examen în 3 Iulie 1838*» [5]). La 27 Noemvrie, Conservatorul filarmonic reuşeşte să cânte *Norma* lui Bellini, în traducerea lui Asachi [6]).

Alăuta românească, suplimentul literar al *Albinei*, apărută la 14 Martie 1837, e suprimată

1) V. A. Urechia, *op. cit.* I. p. 289. Cuvântarea e dată *in extenso*.

2) *Albina*, No. 13 din 14 Febr.; V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 398. In privinţa unei neînţelegeri cu Furo, cf. *Uricarul*, IX, p. 28.

3) *Albina*, No. 34 din 2 Mai 1837. *Petru Rareş* se jucase şi la 8 April împreună cu *Contradanţul sau întunecimea de lună*, comedie în 2 acte prelucrată din nemţeşte de Asachi (*Albina*, No. 29 din 11 April 1837).

4) *Uricarul*, IX, p. 29. E iscălită între alţii de Săulescu, Flechtenmacher, Peltechi, Samoil Botezatu. Despre acest document nu pomeneşte nimic V. A. Urechia.

5) Reprodusă în *Uricarul*, IX, p. 169.

6) V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 89.

www.digibuc.ro

la 1 Sept. 1838 de M. Sturza din pricina unui articol asupra «wisthului», în care se făceà aluzie la Rusia [1]). La 2 Aprilie 1839, apare *Foaia Sătească*, sub îngrijirea lui Asachi până la 7 Aprilie 1840, şi reluată apoi în 2 Iunie 1846, după ce trecuse sub direcţiile lui Kogălniceanu şi Rolla [2]). Foaia aveà un caracter oficial şi se împărţià ca supliment la *Albina*, odată pe săptămână. In 1840 Asachi scoate un fel de revistă săptămânală intitulată «*Icoana lumei*»; cel dintâiu număr apare la 29 Sept. 1840; dar revista nu merge mai departe de 28 Dec. 1841; e reluată apoi la 1 Oct. 1845 până la 25 Sept. 1846.

In primăvara anului 1841 începe să funcţioneze fabrica de hârtie, pe care Asachi a înfiinţat-o la Petrodava, lângă oraşul Peatra; după cât se pare, locul îi fusese dăruit încă din 1838 de M. Sturza. Lucrările pentru construirea localului fabricei, a caselor lui Asachi şi ale lucrătorilor, a unui canal de 320 m. tras din Bistriţa, au fost conduse de fostul elev al lui Asachi dela şcoala de inginerie, Lascar Stavri [3]). Fabrica a fost pusă sub direcţia maestrului Mihalec de Hodocin: ea producea hârtie de băcănie şi hârtie de scris, vânătă şi cenuşie. Lucrătorii abia erau în număr de 10. In 10 Iunie 1842 vedem că-Epitropia trimete o circulară către toate şcoalele din ţară, obligându-le să nu întrebuinţeze decât hârtie din fabrica lui-

1) Hurmuzachi, IV, Suplem. I, p. 201.
2) V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 139.
3) C. Gheorghiu, *Dicţionar geografic al Jud. Neamţ*, p. 297. Mai multe în N. Iorga, *Gheorghe Asachi ca tipograf şi editor*. An. Acad. XXXIV, p. 748.
Asupra încercărilor lui Asachi de a vinde fabrica încă din 1849 unor capitalişti germani a se vedea interesanta lui corespondenţă cu bursierul Panaiteanu-Bardasar dela München, publicată în revista *Arta română*, III.

www.digibuc.ro

Asachi. Neputând birui concurența străinătății. întreprinderea n'a reușit totuși. In 1854 Asachi închiriază fabrica lui N. Vicol, dela care a trecut la alții, mai ales străini, până ce a încetat de a mai funcționa. Casele și grădina lui Asachi sunt și astăzi pustii.

Rolul lui Asachi ca factor cultural precumpănitor se sfârșește odată cu revoluția dela 1848: om al Regulamentului organic, om de casă al lui Mihai Sturza, atât de supus poruncilor venite dela Petersburg, Asachi, nu numai că nu ia parte la mișcarea din 1848, dar se simte deodată înstrăinat în fața unei situații noi, pentru înfăptuirea căreia nu contribuise cu nimic; nu-i mai rămâneà, deci, decât să se retragă din ocupațiile ce aveà, înainte de a fi istovit de vârstă; ceeace a și făcut.

Demisionând, la 20 August 1849, din postul de Referendar al școalelor, Grigore Ghica, noul Domnitor, îi pune pe petiție la 3 Septembrie, următoarea rezoluție [1]). «Dimisia dumisale Postelnicul Asachi, primindu-se și luând în considerație vajnicele sale slujbe făcute statului într'un șir de ani necurmați, în care vreme au și stăruit neobosit întru căutarea procesului a trei moșii câștigate școalelor, apoi găsim de cuviință a i se hărăzì o pensie pe viață de 8000 lei pe an, care i se vor slobozì dela 1 Ianuarie 1850». Măgulitoare și îndreptățită, de altfel, rezoluția Domnitorului punea, totuși, sfârșit unei lungi și neobosite activități în folosul culturii moldovenești; puțin apoi, Asachi se retrage și din slujba de

1) *Uricarul*, XIX, p. 305.

www.digibuc.ro

arhivist al Statului, pe care o ocupă din 1831 [1]); rescriptul Domnitorului din 15 Decemvrie îi mulţumeşte şi de data aceasta pentru îndelungatele servicii aduse patriei în curs de 36 de ani, şi-i hărăzeşte, «încă opt mii lei pe tot anul din casa pensiilor, pe lângă acele opt mii ce primiţi din casa şcoalelor» [2]).

Prefăcând la 9 Ianuarie 1850, ziarul *Albina Românească* în *Gazeta de Moldavia*, Asachi lasă numai foiletonului titlul de *Albina Românească;* tot în acest an, împreună cu Vornicul C. Sturdza, Maiorul Kogălniceanu, Comisul A. Constantin şi Iristea Gheorghiu, el e numit într'o comisie însărcinată cu adunarea obiectelor de trimis la expoziţia din Londra [3]); deşi retras la pensie, i se mai dau fireşte, însărcinări de caracter cultural; astfel, de pildă, în 1850, împreună cu Săulescu, şi cu alţi doi delegaţi ai coloniei armeneşti e numit într'o comisie pentru cercetarea abuzurilor şi socotelilor de la şcoala armeană din Iaşi [4]); în 1853, e numit într'o comisie «pentru a cercetă şi alege cărţile ce vor fi potrivite a se aplică pe viitor în şcoalele publice şi private». [5]) El continuă a fi şi mai departe obiectul atenţiei tinerimii şi mai ales a foştilor săi elevi; mărturie e şi poezia «La ziua onomastică», pe care i-a închinat-o tânărul N. Voinov, la 22 Aprilie 1855. Odată cu restatornicirea aşezământului censurii

1) Demisia e publicată de Sever Zotta în *Ion Neculce*, 1921, p. 288. Din demisie se vede că ea îi fusese cerută de Domn care numi în locu-i pe Postelnicul Alecsandri, tatăl poetului.
2) *Uricarul*, XIII, p. 378.
3) „ VIII, p. 178
4) *Uricarul*. XIX, p. 307. Tot aşă e însărcinat cu facerea mărcei oraşului Iaşi (*Uricarul*, IX, p. 105 şi 271).
5) *Uricarul*, IX, p. 113.

www.digibuc.ro

din 18 Noemvrie 1848, Asachi, împreună cu C. Negruzzi, e numit de caimacamul T. Balş prin decizia din 8 Septemvrie 1856 [1]) în comitetul ei. Asachi îşi ia asupră-şi *Steaua Dunării*, cărţile şcoare şi piesele teatrale franceze sau italiene. Prin decizia din 15 Iulie 1856, el mai e chemat tot de Caimacamul Tudoriţă Balş în postul de director al departamentului cultului [2]).

In marea chestie a Unirii, bătrânul scriitor ia o atitudine potrivnică spiritului timpului: pe când Negruzzi se mulţumià să se dea de o parte, — amestecându-se în luptă, Asachi se pune în fruntea separatiştilor; numele lui apare printre iscăliturile funcţionarilor separatişti din josul petiţiei adresate comisarului turcesc, din 2 14 Maiu 1857. [3]); ca antiunionist se alege deputat al Iaşilor, la 15 Iulie 1857, cu 1197 de voturi [4]); se ştie că aceste alegeri au fost anulate. Impotrivirea făcută Unirii nu-l împiedecă, totuş, de a recunoaşte apoi starea de fapt, compunând chiar în 1862 o poezie intitulată «*Pentru prosperitatea Patriei Române, odă dedicată Inaltei Adunări Elective a Principatelor române*».

Vechiul separatist trăià, totuşi, în Asachi: în mişcarea de stradă de după detronarea lui Cuza, scriitorul trebuie să fi avut un amestec oarecare; numai astfel ne explicăm mandatul din 14 Aprilie, prin care era chemat în ziua de 15 Aprilie «pentru ca să fie ascultat asupra faptului de rebeliune dela 3 Aprilie sub care a căzut» [5]).

---

1) *Uricarul*, IX, p. 103. Se dă şi întâiul jurnal al censorilor.
2) « VIII, p. 171. *Acte*, III, p. 700.
3) *Acte şi Doc.* IV, p. 572.
4) « « « V, p. 262.
5) *Uricarul*, IX, p. 111.

www.digibuc.ro

La alegerea Prinţului Carol, Asachi se alipeşte, fireşte, de noul guvern, şi publică chiar pe o foaie volantă o poezie intitulată. «*National Hymne gewidmet seiner Hoheit Karl I Fürst von Rumänien*».

Neconsecvenţele lui politice i-au pricinuit poate înlăturarea ca membru fondator al Academiei, pe când alţii cu mai puţine merite n'au fost uitaţi: în Septemvrie 1868 i se votează, totuşi, o recompensă naţională, pe care n'o primeşte multă vreme, de oarece bătrânul dascăl se stinge la 12 Noemvrie 1869 [1]); două decenii după aceia —la 14 Octomvrie 1890—statuia lui de marmoră aveà să se ridice în Iaşi, pentru înălţarea căruia luptase într'o lungă şi neobosită viaţă închinată binelui public [2]).

* * *

Atât de potrivită cu nevoile timpului, am numì apariţia lui Asachi providenţială, de n'am şti că împrejurările îndreaptă energiile oamenilor în anumite direcţii necesare; activitatea lui Asachi

1) E interesant de amintit că chiar în anul morţii se îngrijià de manuscrisele lui Budai Deleanu, dupăcum reiese dintr'o adresă a Ministrului Creţulescu, din 22 Mai 1869 (*Uricarul*, IX, p. 115) prin care acesta îl înştiinţează că, nefiind fonduri, manuscrisele au fost depuse la Biblioteca centrală, Asachi se interesà de aceste manuscrise încă înainte de 1837, dupăcum reiese dintr'o scrisoare a lui Ludovic Lewandowski, din 14 Septembrie 1837 (*Uricarul*, IX, p. 491), prin care acesta îi enumăra manuscrisele rămase. Abià în 1868, Asachi isbuteşte să hotărască pe Ministrul Gusti să cumpere cu 200 de galbeni aceste manuscrise. Adresa lui Gusti, din 7 August 1868 e în *Uricarul*, XIX, p. 311.

2) In privinţa ridicării statuei, toate documentele sunt în *Uricarul*, XVI, p. 170 şi 417 sqq.

www.digibuc.ro

ca şi a lui Eliade, dealminteri, nu puteà fi altfel decât cum o cerea imperativul vremii. Intr'o epocă de renaştere naţională, după lunga tiranie a unei domnii şi culturi streine, totul fiind de făcut din nou, în grabă, se simţià nevoià unor oameni întreprinzători, a unor minţi agere şi bogate în resurse, în stare de a se îndreptà în mai multe direcţii deodată. A fost o fericire pentru noi, că atât în Moldova cât şi în Muntenia au apărut aceşti doi bărbaţi bine înzestraţi, cu o suficientă cultură, lipsiţi de un talent literar mai deosebit, dar cu spirit de iniţiativă. Inginer şi arhitect, doctor în filozofie, mânuind penelul cu lesniciune, cunoscând literatura timpului,—vorbià sau pricepeà doar, afară de limbele moarte, şi limbele franceză, germană, polonă, rusă, italiană şi engleză, — Asachi aveà, în adevăr, o pregătire enciclopedică pentru a fi folositor în toate câmpurile de activitate culturală a unui popor: în literatură, în şcoală, în presă şi în teatru. Cum îi vom cercetà silinţele în fiecare din aceste domenii, îi reţinem aici numai, ca o caracteristică esenţială, spiritul de iniţiativă, îndrumat uneori spre întreprinderi de ordin practic, — întemeiase de pildă o fabrică de hârtie şi o tipografie, — alteori în direcţii speculative; uneori exprimat sub forma artei, alteori sub o formă didactică; o inteligenţă mlădioasă şi de cultură felurită îi ajutau iniţiativa ce găsià, de altfel, pretutindeni drumuri nouă de deschis; în îmbinarea lor fericită şi în adaptarea la nevoile timpului se rezumă, deci, întreaga însemnătate culturală a lui Asachi.

In privinţa atitudinii politice a scriitorului nostru s'au făcut rezerve, drepte dealtfel în sine, dar nu şi prin raportare la împrejurări. Om al epo-

www.digibuc.ro

cei sale, Asachi n'a depăşit-o; n'a fost un îndrumător revoluţionar, ci a mers în spiritul timpului; dela 1845 încolo, el n'a mai fost nici chiar în spiritul timpului, ci împotriva lui ca un adevărat *anacronism*. Rămânem ceeace am fost în tinereţe; mai târziu, spre bătrâneţe, trăim din prisosurile unei vârste ce prinde şi asimilează mai iute. Copilaria lui Asachi cade în epoca fanariotă, anii bărbăţiei cad însă sub influenţa covârşitoare a Rusiei, care, ori cât de primejdioasă ar fi fost, erà încă o binefacere faţă de trecut; crescut de un tată luminat şi patriot, deşi cosmopolit prin cultură, şi cu un caracter mlădios ce-l apropià când de Austria, când de Rusia, Asachi nu puteà fi decât ceeace a fost: scoatem idealul din real; realitatea împrejurărilor istorice nu-i îngăduiau un ideal mai înalt, cum i-l vor îngăduì mai târziu lui Kogălniceanu. Nu trebue să uităm că aceşti bărbaţi înfăţişează două generaţii deosebite, dar condiţionate una de alta. Ar fi nedrept să le cerem aceiaşi mentalitate: dacă idealul lui Kogălniceanu puteà merge până la Unire, idealul lui Asachi nu se puteà ridicà atât de sus; el s'a mulţumit cu desvoltarea culturală şi economică sub protecţia binefăcătoare a Rusiei, fără de care nu vedeà nici o scăpare: astfel se explică atitudinea lui faţă de vecinul din răsărit, după cum se explică, de pildă, şi *Oda* lui către Impăratul Alexandru I din 1817. Faţă de domniile fanariote, Alexandru erà o rază de nădejde, un adevărat desrobitor:

Căci pe ţările frumoase, de-al tău scut acoperite,
Unde şesuri, vii şi dâmburi d'Istru şi de Prut se 'ncing,
Ce ca Pactolos al Lidiei duc arene 'naurite,
Unde-a câmpului odoare în bielşug satenii strâng,
N'a lucit, aleu! pre ele a ştiinţelor faclie,
Şi al Romei strănepotul zace încă 'ntunecie.

www.digibuc.ro

Regulamentul organic i se păreà — şi erà de-altfel — un mare progres faţă de trecut; ca şi Negruzzi, Asachi nu va pierde nici odată prilejul de a-l cânta în proză şi în versuri. Ocupaţia rusească i se păreà o epocă de pace şi de prosperitate:

Dulce armònie de pace,
Care farmeca şi place,
Ni rasună împrejur;
Şi din sferile senine.
Se apropie trei zâne,
Cu mănos, ferice-augur.

Sfinte legi întâia duce,
Şi în dreapta spada-i luce
Spre osânda celor răi:
Văd într'a doua figură:
Un simbol de învaţatura,
Ce-i al binelui temeiu.

Iar a treia, a lor soaţă,
Este zâna cea negoaţa,
Şi, în cugetul dorit,
Acu 'n vase încărcate
Supt al nostru steag răzbate
La limanul fericit. 1)

In 1832 la introducerea *Regulamentului organic*, Asachi cânta în modul cel mai firesc Moldova şi pe Ţar, de-a cărui soartă i se păreà legată şi soarta patriei lui:

Moldovei fericirea,
O Doamne, întemeiaz-o,
Urmaşii noştri vaz-o,
Din zi în zi sporind.

1) *Anul nou al Moldo-Românilor*, 1830.

www.digibuc.ro

Pe Augustul Protector
Tot harul şi acel bine
Ce dela el ne vine,
Revarsă-l înmiit.

De altfel, el debutase încă din 1825 printr'un portret al lui Alexandru şi publicase în 1832 traducerea *Istoriei Imperii Rosiene* a lui Caidanov. Tot în spiritul Regulamentului organic şi-a desfăşurat mai târziu întreaga lui activitate culturală în timpul domniei lui Mihail Sturza. Când Rusia a voit să înăbuşe învăţământul naţional. Asachi a luptat, totuşi, împotriva ei şi a Domnitorului; dovadă că, sub protecţia Rusiei, văzuse numai propăşirea în toate domeniile a poporului nostru. Cu 1848 se încheie, după cum am spus, activitatea lui culturală: o suflare nouă bătea în Principate; timpuri noui se pregăteau, al căror exponent erà Kogălniceanu; sceptrul dictaturii spirituale trece, deci, în mod firesc din mâinile lui Asachi în mâinile omului nou. Dela această dată, neînţelegând vremurile şi, mai nedibaciu chiar decât Negruzzi, împotrivindu-li-se, Asachi şi-a supravieţuit.

www.digibuc.ro

II.

Activitatea lui Asachi în şcoală

www.digibuc.ro

II. ACTIVITATEA LUI ASACHI IN ŞCOALĂ

Intors în ţară în 1812, cel dintâiu prilej pentru G. Asachi de a lucrà pe tărâmul cultural, i se 'nfăţişează odată cu întemeierea şcoalei de inginerie din 1813, care, împreună cu Seminarul dela Socola — întemeiat încă din 1804 sau chiar din 1803 [1]) — sunt primele câştiguri culturale ale începutului de veac.

Intrucât trebuiau ingineri nu numai cu ştiinţa măsurătorii, căci aceştia ar fi putut venì şi de aiurea, ci şi cu ştiinţa limbii naţionale. în care erau scrise actele de proprietate şi de hotărnicie, se simţia nevoia unei astfel de şcoli în *limba română*; necuprinzând în sine nici o primejdie, studiul matematicilor a fost, de altfel, încurajat oriunde chiar de guvernele cele mai autocrate şi mai obscurantiste: iată pentru ce — şi cu atât

1) Data de 1804 era primită de toţi scriitorii de până acum, începând cu G. Asachi, în *Cvestia învăţăturei publice în principatul Moldovei*, 1858 (p. 29). şi sfârşind cu C. Erbiceanu, *Istoricul Seminariului Veniamin din mănăstirea Socola fondat la 1804*, Iaşi, 1885 (p. 29). V. A. Urechia, *Istoria şcoalelor*, t. I, 1892, p. 94 şi N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti în veacul al XVIII*, 1901 (v. II, p. 401). D. G. Adamescu însa în *Istoria Seminarului Veniamin din Iaşi*, 1905, p. 47, crede, după o însemnare a lui Veniamin, că seminarlul s'a întemeiat în Septemvrie 1803, iar clădirea s'a început în 1804.

www.digibuc.ro

mai mult – a fost bine văzută şi de Scarlat Calimachi, care, odată cu întocmirea unei noui *Condici de lege*, ţineà să înfrâneze şi desele încălcări de hotare urmate de nenumărate procese. Nevoia unei şcoli de inginerie fusese, de altfel, arătată şi în raportul Mitropolitului Iacob către Domn, pe la sfârşitul veacului al XVIII [1]); eforia şcolară, din care făceau parte Veniamin Costachi şi Mihai Sturza [2]), n'a avut, aşadar, decât să stăruiască într'o cerere dreaptă, pe care Calimachi a şi primit-o la 15 Noemvrie 1813, când «acest proiect s'a încuviinţat şi s'a pus în lucrare» [3]).

Proectul se mărginià, deocamdată, numai la un «clas» de inginerie şi de hotărnicie, în limba română, alipit însă pe lângă *Şcoala domnească*, şcoală greacă. In anul 1814, prinurmare, G. Asachi «întâia oară a paradosit în limba română un curs de matematică teoretică şi aplicaţie practică de geodesie şi arhitectură, din care în 1819 au ieşit câţiva tineri ce până acum plinesc lucrări de inginerie» [4]). Cursul lui a avut un succes îndestulător; el a fost urmărit de mulţi fii de boieri. printre care şi de fiul domnului, Alexandru Calimachi, viitorul ambasador al Porţii

---

1) Vezi acest raport în *Uricarul*, III, p. 12; idem, A. D. Xenopol şi C. Erbiceanu, *Serbarea şcolară din Iaşi*, 1885, p. 196.

2) Asachi susţine că M. Sturza a fost ales epitrop de Veniamin după propunerea sa (*Cvestia*, p. 12). M. Sturza erà epitrop prin 1814, dupa cum reiese şi dintr'o cuvântare a lui în calitate de Domn la inaugurarea Academiei din Iaşi (Urechia, *op. cit.* I, p. 106), deşi din alt loc din Asachi, *Relaţie istorică asupra şcoalelor naţionale în Moldova dela a lor statornicire 1828–38*, p. 237, ar reeşi că M. Sturdza n'a fost epitrop decât în 1819. E o greşală.

3) G. Asachi, *Cvestia învăţăturii publice în principatul Moldovei*, 1858.

4) *Relaţia istorică asupra şcoalelor naţionale, înfăţişată la examenul din 1838* în *Buletinul foaiei oficiale*, 1838, No. 55.

www.digibuc.ro

la Viena, Teodor Balş, viitorul caimacam al Moldovei, doi Cantacuzini, trei Sturzeşti, Petru Asachi, fratele lui Gheorghe, doi Greceni, Daniil Scavinschi şi Teodor Chirangelo, un elev de 60 de ani împliniţi [1]; şapte dintre ei, după însemnarea lui Asachi, au ieşit în 1819 cu titlul de ingineri, dintre care, cel puţin doi, Scarlat Osvald şi Fotache Gheţu, au practicat ingineria până la urmă [2]. Examenul a avut loc la 18 Iunie 1818 cu o deosebită însufleţire; o expoziţie de planuri topografice şi de fortificaţii a făcut şi mai simţite roadele acestui învăţământ de cinci ani, despre care Asachi vorbeşte cu o îndreptăţită mândrie [3].

Lucrurile n'au mers, firesc, fără ciocniri; era fatal ca şcoala românească să se lovească de şcoala grecească, de sub acelaş acoperiş. Cu Ştefan Duca, Asachi se împacă; dar la venirea lui Govdelas [4] ca director al gimnaziului elinesc, cearta isbucneşte. Din fericire eforia, şi în deosebi Veniamin Costachi şi Mihai Sturza, erà cu tânărul Asachi. In această privinţă, raportul către Domn al epitropilor Veniamin Costachi, Beizade Scarlat

1) Lista completă a elevilor, în Asachi, *Cvestia*, 1858, p. 11, în A. D. Xenopol şi C Erbiceanu, *op. cit.*, p. 114; V. A. Urechia *Ist. şcoal.* I, 106. E de prisos s'o reproducem în întregime. Asupra lui Chirangelo, cf. N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul al XIX*, v. I, p. 16, unde se dă şi epitaful făcut de Asachi.

2) Asupra acestora, cf. I. Negre, *Viaţa, lucrările şi scrierile lui G. Asachi*, p. 43.

3) Asachi, *op. cit.*, p. 12.

4) Despre Dimitrie Panaioti Govdela, o scurtă notiţă în C. Erbiceanu, *Bărbaţi culţi greci şi români*, 1650--1821. *Anal. Acad* Seria II, v. XXVIII, p. 176. A scris o aritmetică, o algebră şi o carte de economie rurală (Papadopulos-Vretos, II, p. 275). Multe notiţe asupra acestei certe în N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul XVIII*, v. II, 518, 519. Contractul lui Govdelas e datat din 21 Martie 1816.

www.digibuc.ro

Ghica, Constantin Mavrocordat şi Mihai Sturza din 8 Februarie 1819, prin care se recunoaşte zelul lui Asachi şi frumoasele roade ale stăruinţelor lui, e interesant [1]); el acopere pe dascălul moldovean de toate clevetirile lui Govdelas ce nu puteà suferì învaţământul în limba română şi mai ales nu uita că patru odăi din clădire veniau pe seama lui Asachi, care mai erà şi bibliotecar al şcoalei.

Pentru cursul său de inginerie, Asachi a fost silit să întocmească în limba română: tratate de aritmetică, de algebră, de geometrie, de trigonometrie şi o geodezie practică; instrumentele necesare au fost aduse de la Paris şi Viena [2]).

* * *

Al doilea act de care se leagă activitatea didactică a lui Asachi este reorganizarea Seminariului de la Socola. Întemeiat la 1803, Seminarul trecuse prin multe încercări, din care cea mai însemnată a fost provocată de retragerea lui Veniamin Costache din scaunul mitropolitan la 1808; cu toată reforma programei din 1812, s'a simţit repede nevoia unei reorganizări, cu care a fost însărcinat de epitropie referendarul şcoalelor, Gh. Asachi, în 1820 [3]). In acest scop, Asachi

1) Acest raport însoţit de o notiţă explicativa a fost publicat de Asachi în *Icoana lumei* şi republicat în *Uricarul*, XVI, p. 409.

2) Asachi, *Cvestia*, p. 11, Manualele publicate sunt:
Elemente de matematică. Partea I., *Aritmetica:* Partea II, *Algebra;* Eşi, 1836, 1837, 2 vol. 8° mic; idem, Partea I *Aritmetica*, Iaşi, 1843, v. 8° mic.
Elemente de matematică: Partea III, *Geometria elementară*, Eşii, 1838, v. 8°.

3) G. Asachi, *Cvestia*, p. XIX, v. I, p. 22. Asupra faptului care a precipitat această reorganizare, şi anume examenul ridicol din vara anului 1820, ţinut înaintea arhereului din Irinupolis,

www.digibuc.ro

face o călătorie de studii prin Transilvania la Braşov, Cluj şi Blaj, [1]) de unde aduce, la stârşitul anului 1820, patru profesori şi anume: pe doctorul Vasile Popp, [2]) Vasile Fabian, [3]) sau Bob pentru teologie, pe Ion Manfi pentru gramatica latină şi pe Ion Costea pentru retorică şi poetică. Director de studii e numit doctorul Vasile Pop.

Reorganizarea n'a adus însă roadele dorite; vârtejul revoluţiei de la 1821 zădărniceşte abia după trei luni, sloboda propăşire a instituţiei. Profesorii se retrag; unii pleacă chiar îndărăt, [4]) iar şcolarii fug pe la casele părinteşti. Seminariul, după cât se pare, rămâne închis până la 1823 [5]).

* * *

în care discursul latin rostit în cinstea arhiereului, nu erà decât descrierea lui Bahus şi a Faunilor din *Metamorfozelor* lui Ovidiu. (N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul XIX*, v. I, p. 22).

1) Asupra călătoriei lui Asachi, cf. O Misail în *Buletinul instrucţiei publice*, pe 1865—66, pp. 173, 174; A. Pumnul, *Lepturariu*, v. III, p. 5—14. Pare-se a fi avut scrisori de recomandare catre contele Banfi.

2) Din Braşov. Obţinuse doctoratul în medicină în 1817 cu teza *de „funeribus plebeis Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum"*, cu o prefaţă de Petru Maior. El e acela ce ne-a dat cel dintâiu o bibliografie a literaturii române; iar în 1827 a editat la Braşov *Psaltirea* versificată a lui Pralea (N. Iorga. *Ist. lit. rom. în veac. XIX*, v. I. p. 23).

3) Nepotul episcopului Bob. S'a născut la 13 Dec. 1795 la Ruşii Bârgăului. Despre Fabian se pot citi *„Oareşicare trăsuri din viaţa răposatului paharnic Vasile Fabian sau Bob"*. în *Foaia pentru minte*, din 1840, No. 31 34. Asupra vieţii de pribeag a acestui dascăl prigonit şi apoi cu folos adăpostit în Moldova, N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul XIX*, v. I. p. 24.

4) Ion Costea, Ion Manfi şi Vasile Popp s'au întors în Transilvania. Singur Fabian a rămas în ţară (Cf. Erbiceanu, *Istoricul Seminariului Veniamin*, 1885, p. 54).

5) Susţin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 54, şi Costăchescu în *Biserica Ortodoxă Română*, IV, p. 672).

www.digibuc.ro

La întoarcerea sa în țară, în 1827 [1]) Asachi continuă, firește, să se îngrijească de școale,—dar știrile, pe care ni le dă el însuși cu privire la această activitate fiind controversate merită o cercetare mai de aproape. Iată ce lămuriri ne dă în *Cvestia:*

Până la convenția de la Akermann, fiind lipsite de orice mijloace, școalele au stat închise șapte ani; abia în 1827, întorcându-se în țară, Asachi înfățișează documentul de fundație a Academiei lui Vasile Lupu de la Trei-Ierarhi, din 1644, prin care el o înzestrase cu trei moșii.

In urma stăruinții Epitropiei, Ion Sandu Sturza, prin actul din *4 Aprilie 1828*, dă vechei destinații clădirile din coprinsul mânăstirii Trei-Ierarhi și se îndreaptă către tribunale în ce privește dobândirea moșiilor; aici în mânăstire se statornicește cea dintâi școală elementară în limba română cu trei clase, cu profesorii: părintele Silvan, Săulescu și Fabian.

Clerul grec nu vedeà, firește, cu ochi buni, restaurarea învățământului național; la cel dintâiu examen chiar, la care era de față și Mitropolitul, egumenul grec al Mânăstirii, «s'a înfățoșat, zice Asachi, în mezul acestei adunări, spre a arunca o anatemă în contra acelei închipuite usurpații a drepturilor sale; dar felul său cel nechibzuit i-au atras îndată o fulgerătoare apoplexie». In *Notița biografică*, Asachi aduce și alte amănunte:

Cercetând mai multe orașe din Galiția el pretinde a fi găsit câtevà hrisoave domnești, luate de mitropolitul Dosoftei în Polonia (1687), prin

1) Din timpul când se află ca agent la Viena avem o scrisoare a lui A. Beldiman către Asachi (28 Fevruarie 1823), din care se vede că acesta se interesa de departe de școlile din Moldova. Scrisoarea e publicată de Urechia, *op. cit*, IV, p. 227.

www.digibuc.ro

care se dovedia că de 150 ani călugării greci de la Trei-Ierarhi îşi însuşise pe nedrept veniturile a trei moşii; Tomăşenii, Ajudeni şi Răchiteni, din judeţul Roman, dăruite de Vasile Lupu Academiei naţionale. Ca referendar al şcoalelor, Asachi porneşte atunci un proces împotriva călugărilor, pe cheltuiala sa, pe când călugării aveau sprijinul consulatului rusesc; abia după 18 ani Divanul domnesc hotăreşte revizuirea procesului; la 10 Iulie 1830, Asachi rosteşte cea dintâi cuvântare în apărare; dar sentinţa e favorabilă Grecilor, întrucât preşedintele Curţii făcuse opinie separată, Domnul nu întăreşte deci sentinţa.

Asachi alcătueşte atunci un raport, cu toate actele de convingere, pe care îl înaintează Obştei Adunări [1]), care, printr'un raport către Domnitor, cere revizia procesului. Intr'un Consiliu de Stat extraordinar, prezidat de însuşi Domnul, Asachi susţine pricina şi, prin hotărârea din 17 Martie 1846, dobândeşte clădirile dela Trei-Ierarhi şi trei moşii, pe lângă care, după stăruinţa lui Asachi, se adăugă şi moşia Văleni; astfel înfăţişează lucrurile Asachi şi astfel au fost primite de toţi biografii de până acum.

In Biblioteca Academiei se află însă un manuscris al lui Săulescu [2]), ce ne aruncă o lumină nouă asupra acestei chestiuni, deşi trebue să avem, firește, rezerve asupra intenţiilor puţin binevoitoare ale filologului faţă de fostul său prieten. Manuscrisul cuprinde o biografie a lui Asachi scrisă *ab irato*, răspuns la *Notiţa biografică*, în care bătrânul Asachi îşi atribuia

1) *Reclamaţia epitropiei învăţăturilor publice în Moldova asupra egumenilor Mânăstirei Sf. Trei Erarhi înfăţişată Divanului domnesc de referendarul şcoalelor G. Asachi, vechilul Epitropiei.*
2) Ms. 1639.

www.digibuc.ro

unele merite cuvenite lui Săulescu. După acesta, de pilda, nu e adevărat că Asachi ar fi «sechestrat o parte din casele mânăstirei», pentru a întemeia o şcoală primară în 1828: şcoala se întemeiase încă din 1824 de Mitropolit, care rânduise ca învăţători şcolari din Seminar. Săulescu povesteşte chiar un fapt trăit: într'un apartament al caselor se instalase fără nici un drept, un călugăr Paisie. Hotărându-se înfiinţarea încă a unei clase, a trebuit toată stăruinţa energică a mitropolitului pentru a-l isgoni din odăile ocupate [1]).

La întoarcerea lui Săulescu (1826), exista aşà dar o clasă; prin recomandarea Mitropolitului, I. Sandu Sturza îl însărcinează mai întâiu să deschidă o şcoală în *Seminar,* (închis încă dela 1821) apoi îl însărcinează să deschidă clasele începătóare în Trei-Ierarhi, după metoda lancasteriană. Abià în 1827 soseşte şi Asachi şi Vasile Fabian; printr'o nouă anaforà a epitropiei (la care se adăugase şi Mihai Sturza [2]), către Domn, Săulescu şi Fabian erau recomandaţi ca profesori, iar Asachi ca referendar pe lângă epitropie. Se formează astfel o şcoală normală [3]). Său-

1) Ms. 1699, p. 9. Se dau mai multe amănunte asupra certurilor dintre călugării greci şi români. Săulescu povesteşte chiar cum Mitropolitul a trebuit să pălmuiască pe egumenul Meletie Ţiganul, pentru a-l pune la locul lui — atât erau de obraznici Grecii.

2) Epitropia erà compusă din Mitropolitul Veniamin, Vornicul M. Sturza şi Costache Mavrocordat, pelângă care Vodă adaugă şi pe Costache Canta. In această privinţă hrisovul lui I. Sandu Sturza din August 1827, în *Uricarul,* VII, p. 91. Pe Canta însă nu-l vedem iscălit pe actele Eforiei.

3) Anaforaua Epitropiei e din 1 Ianuarie 1828; încuviinţarea Domnului din 38 Martie 1828. Cursurile şcoalei aveau să fie doi ani, ele coprindeau limba română cu gramatică, caligrafia, catechismul şi aritmetica.

www.digibuc.ro

lescu ia gramatica română, istoria şi filologia; Fabian, limba latină şi geografia; G. Filipescu, aritmetica; preotul Costache Teodorescu, catechismul şi istoria sfântă; G. Terapianu, limba greacă: iar la clasa lancasteriană rămâne preotul Ion Silvan. Pe lângă şcoala normală se adaugă un gimnaziu cu Săulescu ca director şi inspector al lui, şi Filipescu, Fabian şi Silvan ca profesori la internat. Curând după aceia (în Iulie 1829), Asachi, după cum ştim, pleacă în misie fie la Bucureşti, fie la Petersburg; şcoalele, ca şi *Albina românească*, rămân pe seama mai ales a lui Săulescu. Instituţia lui Vasile Lupu se ridică, astfel, din ruină; prin mijlocirea lui Casa şcoalelor mai dă 40.000 lei cu care:

a) S'a reparat edificiul ctitorului în stil gotic de oarece arsese în focul din 1827;

Gimnaziul s'a instalat cevă mai târziu. Contractul lui Săulescu e din 1 Maiu 1828. Cursul gimnaziului e fixat la 4 ani: limba latină, limba română, religia, filologia, logica, retorica, poesia, istoria, matematica, moralul, economia pământească şi politică, istoria naturală, arheologia, toate predate în limba română. Pe lângă acestea şi limba elenă.

Amănunte asupra acestor şcoli (şi mai ales asupra cuprinsului anaforalei din 1 Ianuarie 1828) în V. A. Urechia, *op. cit.* I, p. 119 şi cevă în prefaţa tipărită a *Gramaticei româneşti* a lui Săulescu.

Anaforaua din 1 Ianuarie 1828 e republicată în Urechia *op. cit.* IV, p. 228; A. D. Xenopol şi C. Erbiceanu, *op. cit.* p. 203; idem *Uricarul*, III, p. 33 şi VII, p. 173. Ea e iscălită de Veniamin, Constantin Mavrocordat şi M. Sturza.

Contractele acestor profesori au fost publicate şi anume:

Contractul lui Săulescu, datat din 1 Maiu 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 173. Contractul lui Fabian, datat din 1 Martie 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 173. Contractul „Iconomului Constandin", datat din 1 Martie 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 182. Contractul „părintelui Ioan", datat din 1 Martie 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 182.

Căminarul G. Terapianul, G. Filipescu par a fi numiţi mai târziu. Îi vedem abiă în programul de pe anul 1830.

Albina, No. 33 dela 4 Maiu 1830; idem, V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 147.

www.digibuc.ro

b) S'a mai ridicat un rând de case, arse în acelaş foc;

c) S'a cumpărat casa preotului Dimitriu, parohul bisericei Trei-Ierarhi, şi i s'a mai adăogat un rând;

d) S'a clădit în dos o bucătărie şi o sală de mâncare.

In total, institutul aveà 18 încăperi; prin stăruinţa lui Săulescu s'a întemeiat astfel şi un internat. La toate atacurile Grecilor, trebuià să răspundă Logofătul Iordachi Catargiu, locţiitorul de epitrop.

Ajungem acum la faimosul proces al celor trei moşii. Iată luminile nouă aduse de Săulescu, uşor de controlat de altfel, în parte, şi după *Reclamaţia epitropiei* a lui Asachi [1]).

Mergând într'o zi la Mitropolie, secretarul Mitropoliei, Teodor Suceveanul arată că, umblând într'o ladă din podul caselor Mitropoliei, a dat peste o anaforà a Mitropolitului, episcopilor şi a boierilor din divan către Domnul Gr. Ghica, ce-i însărcinase cu aflarea mijloacelor de întreţinere a şcoalelor publice, prin care Adunarea găsise nimerit ca, pe lângă contribuţiile preoţilor şi dascălilor, să *dea şi mânăstirile pământene şi închinate* câte doi ducaţi. Domnul a aprobat anaforauà, adăugând ca mânăstirea Trei Ierarhi, pe lângă dajdia obişnuită «să dea şi venitul a trei moşii...., cu carele fericitul întru amintire ctitorul

1) *Reclamaţia epitropiei învăţăturilor publice în Moldova asupra egumenilor Mânăst. Sf. Trei Erarhi înfăţoşată Divanului domnesc de Referendarul* G. Asachi.

www.digibuc.ro

bisericei, Vasile Lupul, fundând şcoalele publice, le-au înzestrat» [1]).

Locul pentru numele moşiilor erà în alb; altă hârtie privitoare la această afacere nu se mai află printre documentele păstrate. Arătat de Săulescu logofătului Iordachi Catargiu, acesta prezintă documentul la Divan. Egumenii greci ascund atunci actul de fundaţie a lui Vasile Lupu şi, pentru a nu fi alungaţi din Trei Ierarhi, înaintează nişte documente posterioare, prin care susţin că «Domnul Vasile Lupu, fondând şi înzestrând şcoalele publice, a cumpărat un loc de la comisul Furtună ce vine din dosul Mitropoliei lângă feredeul clădit tot de domnul Vasile, că această şcoală a înfiinţat până în zilele domnului Racovitză şi că atunci, arzând şi rămânând locul deşert, egumenul mânăstirii l'a făcut schimb cu Dima Suilgiul, pe carele îl adusese domnia pentru privigherea şi întreţinerea casei apelor ce erà la feredeu, că a luat în schimb de la Dima un loc peste drum de la poarta Trei Ierarhilor» şi, deci, conchid egumenii, nu e nici o şcoală în Trei Ierarhi.

Infăţişând anaforaua lui Ghica din 1765, epitropul opinează că egumenii erau datori să ţină în fiinţă şcoalele fundate de ctitor şi că, nu numai că n'au reclădit şcoalele arse, ei au înstrăinat şi locul; se cuvenia, deci, să dea localul rămas şi cele trei moşii, care (deşi nu erau trecute cu nume) nu puteau fi decât Ajudeni şi Răchiteni din ţinutul Romanului, şi Juganii din ţinutul Botoşanilor,

---

1) Documentul, datat din 6 Iunie 1765, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 47. Anaforaua boerilor (din 1 Iunie 1765 care provoaca acest ofis domnesc e dată tot în *Uricarul*, VII, p. 48, după copia legalizată de divanul obşteştei adunări din 18 Iulie 1829

www.digibuc.ro

împreună cu feredeul de lângă şcoală şi cu veniturile de când nu s'au mai întreţinut şcoalele.

Divanul acordă călugarilor un termen de şase luni ca să aducă documentele ctitorice relativ la şcoli; iar de nu le vor aduce, şcoalele să rămână în Trei Ierarhi, până ce vor face egumenii încăperi potrivite [1]).

Totul se petrecuse înainte de sosirea lui Asachi. Pe sentinţa Divanului, Kisselef pusese rezoluţia obicinuită «se va supune spre întărirea Domnului viitor». La 1834 se urcă pe tron Mihai Sturza, patronul lui Asachi, iar locul lui Iordache Catargiu e ocupat de puţin activul Costache Mavrocordat. Sentinţa Divanului judecătoresc nu e confirmată de Vodă; pricina e trimisă dinaintea Divanului domnesc, iar Săulescu prepară un memoriu privitor la ea [2]); mai mult decât atât, el descopere la Mitropolie două condici vechi în care se aflau trecute documentele mânăstirilor şi ale particularilor; aci erà trecut şi actul fundaţiei şcoalei Vasiliane, ale cărui file fusese iar rupte de egumenii greci, rămânând doar concluzia [3]). Din fericire, Săulescu găseşte mai târziu un hrisov al lui Gheorghe Ştefan, urmaşul lui Vasile Lupu, ce întărià donaţia şi institutul Vasilian, îndatorând pe călugări a-l întreţine [4]);

---

1) Jurnalul acestui Divan, din 14 Noemvrie 1830, s'a publicat *in extenso* în *Uricarul*, VII, p. 185.

2) Anaforaua Epitropiei (No. 18 din 1835) catra Domn, cerând du-i să pună capăt procesului cu călugării, e publicată în Urechia, *op. cit.*, I, p. 281.

3) Reprodusă în *Uricarul*. VII, p. 9.

4) Tipărit de Asachi în Anexă la *Reclamaţia epitropiei învăţăturilor publice în Moldova*, p. 42, sub titlul: *Suret de pe ce sârbească carte de întăritură a Domnului Gheorghe Ştefan V. V. din 7164 (1656) Aprilie 2, păstrată într'o condică veche, aflătoare la Arhiva Sf. Mitropolii.* Reprodusă în *Uricarul*, III, p. 279 şi în

www.digibuc.ro

înarmat cu copii legalizate după toate aceste documente, Săulescu se înfăţişează la Divan, al cărui preşedinte erâ Logofătul Costachi Balş. Săulescu îşi citeşte memoriul; arată copiile, condicile şi celelalte documente. Părintele Sofronie, din partea călugărilor, susţine că Săulescu ar fi rupt foile din condică. Boerii se retrag să delibereze, dar, după cum afirmă Săulescu, în cumpăna dreptăţii a atârnat aurul grecesc. Majoritatea, afară de preşedinte, hotăreşte amânarea sentinţei până la formarea comisiei ce are a se întruni pentru regularea mânăstirilor închinate; preşedintele opinează ca egumenii să aducă actele de fundaţie, iar de nu să se execute sentinţa divanului judecătoresc de subt ocupaţia rusească; nici urmă deci de discursul rostit de Asachi.

Săulescu adăugă chiar în studiul său: «Spune-mi, d. Asachi când ai rostit aicea la 10 Iulie 1839, acea întâie oraţiune forensă şi înaintea cărui public numeros ca în forul Romei, Cicero, când uşele erau închise şi înăuntru ne aflam noi şi călugării greci şi d-ta n'ai rostit măcar o vorbă?» [1]).

Domnul nu confirmă însă sentinţa; la urmă se ia hotărârea ca procesul să se judece sub preşedinţia Domnului, când va socoti el de cuviinţă. O sentinţă, dată în astfel de condiţii regulamentare, nu mai puteà fi zădărnicită nici de Rusia. La ziua sorocită, epitropul Lascăr Rosetti şi

A. D. Xenopol şi C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 183. In acest sureţ sunt pomenite cele trei sate: Rachitenii, Tomaşenii şi Juganii.

Xenopol (*op. cit.*, p. 119) afirmă greşit că acest document ar fi fost găsit de Asachi în Galiţia.

1) Săulescu n'are dreptate în totul. Din luna Maiu a acestui an datează *Reclamaţia epitropiei* redactată de Asachi pentru susţinerea drepturilor Epitropiei şi pe care o avem şi noi în broşură.

www.digibuc.ro

Asachi se înfăţişează de formă, şi Domnul hotăreşte ca:

1. Moşiile Tomăşeni, Agiudeni şi Răchiteni din ţinutul Romanului să se ia de epitropie în proprietatea Casei Şcoalelor.

2. Tot aşà şi jumătate din curtea mânăstirii, partea dinspre amiaza bisericei şi a feredeului.

In ce priveşte plătirea venitului din urmă (cum hotărà sentinţa divanului de sub Ruşi), Vodă respinge cererea lui Lascăr Roseti. Faţa de acesta rolul lui Asachi erà numai de figurant, după cum fusese odinioară şi cel al lui Săulescu pe lângă Iordache Catargiu. Şi în ceeace priveşte moşia Văleni, la toate stăruinţele şi formalităţile procesului (la judecătoria Fălciu), Săulescu e însărcinatul epitropiei; numele lui Asachi nu figurează în nici un act.

Privitor la documentele, pe care Asachi le-ar fi cumpărat cu banii săi din Galiţia, Săulescu susţine că, nu numai că n'a cumpărat nici un act, dar a şi pierdut pe cele aflate de alţii. Cu multă cheltuială, Veniamin reuşise anume să scoată din arhiva Zolchievului testamentul şi inventariul tuturor odoarelor şi documentelor Mitropoliei, luate de Dosoftei în emigrarea lui. Originalul şi copia legalizată ale acestui inventar (văzute şi de Săulescu), fiind scrise în limba polonă, fuseseră încredinţate lui Asachi spre traducere. In vremea aceia Săulescu şi Asachi locuiau în şcoala domnească (unde fusese clasul de inginerie); Săulescu aveà o cameră jos; Asachi sus, unde erau şi documentele pomenite; cu prilejul însă a vestitului foc din 1827 a ars şi şcoala domnească împreună cu toate documentele mitropolitului Dosoftei. Ajungem, aşà dar, în rezumat la următoarele concluzii: nu e adevărată afirmaţia lui Asachi că «până la convenţia dela Akerman, la

www.digibuc.ro

1826, şcoalele publice lipsite de toate mijloacele, au rămas închise şapte ani: profesorii se răspândiră afară din ţară, căutând alte îndeletniciri» [1]).

Şcoala primară din Trei-Ierarhi fusese deschisă de Mitropolitul Veniamin încă dela 1824; iar la 1826 Săulescu fusese însărcinat să deschidă clasele începătoare în Trei-Ierarhi, după metoda lancasteriană [2]). După venirea lui Asachi în ţară [3]), anaforaua Epitropiei şcoalelor din 1 Ianuarie 1828, cere înfiinţareà în Trei-Ierarhi a unei şcoli normale, de doi ani, şi a unui gimnaziu de patru ani, «pre lângă care ne mai rugăm, adăugà anaforaua, ca în urmarea aşezării fericitului întru vecinică pomenire Domnului Grigore Ghica Voevod, din anul 1775 Noemvrie 15, după cursul de cinci ani, dela începerea acestor şcoli, toţi tinerii ce vor petrece cursul învăţăturilor şi vor aveà bune atestaturi să se protimisească a intrà pe la dregătoriile Divanului, Visteriei şi canţelariilor pământeşti, spre a le slujì, aceasta de răsplătire, şi altora spre mai mult îndemn».

Prin hrisovul din 28 Martie 1928, Ion Sandu

---

1) V. A. Urechia, *op. cit.*, I. p. 118.

2) Acest lucru îl spune Saulescu şi în prefaţa tipărită a *Gramaticei româneşti*, p. III.

3) Tratativele începuseră înainte. Aşà avem un document din 15 August 1827 al lui Veniamin şi al altor boeri divanişti, în care se raporteaza Domnului, că dela revoluţie nu s'a mai încasat venitul pentru şcoli; ca şcoala domnească a contenit; că dela Sf. Gheorghe Mitropolitul a pus în vigoare dajdia preoţilor pentru şcoale. Propune reînfiinţarea şcoalei nu la Trei Ierarhi, ce arsese la 19 Iulie 1827, ci la Mânăstirea Golia. Se mai cere încà un epitrop ce aveà să fie Costache Canta (*Uricarul*, VII, p. 93).

Şcoalele se statorniciră însă tot la Trei-Ierarhi. Mai avem o ţidulă a Domnului din 4 Aprilie 1828 către epitropi, invitându-i ca pe cheltuiala mânăstirii să facă reparaţie caselor distruse de incendiul din 1827 (*Uricarul*, VII).

www.digibuc.ro

Sturza aprobă anaforaua Epitropiei, hotărând în încheere «ca în mânăstirea Sfinţilor Trei-Ierarhi, unde deapururi a fost o şcoală pentru învăţătura tinerilor, aşezata de însuşi ctitorul acestei mânăstiri, fericitul întru vecinică pomenire Domnul Vasile Voevod, fără cât de mică întârziere, să se întocmească cu cheltueala acelei mânăstiri toată casa ce se află despre miază-zi a bisericei pentru ca să fie acum spre aşezarea şi urmarea învăţăturilor până când se va închipuì o mai îndemânatică zidire pentru Academie, iară apoi să slujească pe totdeauna această casă pentru şcoală începătoare. Aşà dar, spre întocmaí şi nestrămutată urmare s'a întărit această anafora cu a noastră domnească iscălitură şi pecete»,

Deşì hrisovul e din 28 Martie, Săulescu afirmă că şcoalele s'au deschis la 23 Ianuarie [1]). E vorba însă de o clasă, «după metoda lui Lancaster»; şcoala normală s'a deschis numai după decretul din Martie, la o dată, pe care n'o putem hotărî în chip sigur: contractul lui Săulescu e dela 1 Maiu, dar contractele altor câţiva profesori sunt dela 1 Martie [2]).

In ceiace priveşte găsirea documentelor în Galiţia de către Asachi, prin care ar fi câştigat cele trei moşii, conchidem cu siguranţă că e o legendă, primită ca un adevăr de toţi cei ce au scris asupra lui Asachi,—legendă ce-şi are isvorul în însuşi Asachi, care, nu pentru întâiaşi dată, se împodobià cu meritele altora. Că avem aface cu o legendă, n'o deducem numai din afirmaţiile categorice ale lui Săulescu ci chiar din scrierile

1) Prefaţa *Gramaticei.*
2) Vasile Fabian, Iconomul Constantin, Preotul Ion Silvestru.

www.digibuc.ro

lui Asachi, în care găsim deosebite versiuni în această privinţă. In *Relaţia istorică* din 1838, adică într'o epocă când lucrurile erau proaspete şi în amintirea tuturor, Asachi povesteşte epizodul fără să-şi atribue vre un merit. «Epitropia, zice el, povaţuită de sfinţenia însărcinării sale, n'au obosit întru lucrările ei; ea a avut norocire a vede dorinţele sale încununate de cele mai folositoare rezultaturi, prin aflarea unor vechi documenturi care închezăşluia vechei Ghimnazii o însemnătoare dănuire făcută la 1644 de fericitul întru aducere aminte D. Vasile VVd. şi uitată aproape de un veac» [1]).

Tot aşà în *Reclamaţia epitropiei* [2]), din 1839, în care Asachi vorbeşte în calitate oficială, şi deci controlat, nu pomeneşte de loc de meritul său în găsirea documentelor ci l pune pe seama Proniei: «însă fericitul suflet a înfiinţătorului Ctitor, neputând suferì o asemenea faptă din partea miluiţilor săi, au rugat Pronia a nu lăsà să se stingă Aşezământul său privitoriu către binele Patriei sale şi a creştinităţii şi Pronia, ascultând a lui dreaptă rugăciune, a voit a-se descoperì mai întâiu actul domnului Ghica V. V. din 1765 Iulie 6, şi apoi actul Ctitorului domn înfiinţătorul şcoalei dela 1544 şi actul domnului Ştefan din 1656 Aprilie 2, prin carele se arată fiinţa şi zestrea şcoalei Domneşti înfiinţată de fericitul întru pomenire domnul Vasile V. V... etc...»

1) *Relaţia istorică asupra şcoolelor naţionale în Moldova dela a lor restatornicire 1828—1837, înfaţoşată în seansa gheneralnicului ecsamen în 3 Iulie 1838* de Aga G. Asachi (Tip. Albinei, 1838), p 237.

2) *Reclamaţia epitropiei învăţăturilor publice în Moldova asupra egumenilor Monastirei Sf. Trei-Erarhi înfăţişată divanului Domnesc* de referendarul G. Asachi, Vechilul Epitropiei, în Maiu 1839, p. 26

www.digibuc.ro

Şi în *Expoziţia stărei învăţăturilor publice* [1]), din 1845 Asachi arată aceeaşi discreţie. «Sub asemene auspiţii s'au scos atunci din întuneric documentele vechi, veditoare că la 1644 etc.». Nici o vorbă, deci, că ar fi descoperit el documente. Numai târziu de tot, la 1862, cu prilejul *Notiţei biografice,* bătrânul scriitor îşi însuşeşte acest merit: «In curs de cinci ani a petrecerii sale în acea Capitală, el avù norocirea a descoperì şi a câştigà vechi documente originale, prin care se constată: că călugării Greci a Mânăstirii Trei-Ierarhi sa fost apropiat şi posedau de una sută cinci zeci ani venitul a trei moşii: Tomăşenii, Agiudenii şi Răchitenii...; către care moşii prin îngrijirea şi stăruinţa lui Asachi se adăogase şi Văleny, care tus-patru moşii sunt unica proprietate a şcoalelor publice...»

Asachi credeà că nu mai are a se teme de marturi contimporani; vechiul său prieten însă, Săulescu, îl pândià; vocea lui ne vine astăzi de dincolo de mormânt pentru a pune lucrurile în adevărata lor lumină: trecută ca o moştenire la toţi biografii lui Asachi, legenda trebue, aşa dar, să dispară.

Cel dintâiu examen al gimnaziului Vasilian are loc la 19 Fevruarie 1829, în prezenţa Mitropolitului şi a eforilor; cu ocazia lui, Aga Asachi citeşte [2]) un sonet «făcut într'adins pentru această

1) *Expoziţia stărei învăţaturilor publice în Moldova dela a lor restatornicire pânăla anul 1843,* p. 3.

2) O dare de seamă în *Curierul românesc,* No. 2 din 12 Aprilie 1829. *Curierul* afirmă ca la acest gimnaziu urmeaza 300 de elevi. Un istoric al începutului acestei şcoli în *Albina,* 30 Ianuarie 1830, în care se spune ca asupra examenelor din Iulie 1828 şi din 20 Februarie 1829 au scris şi Gazeta oficială de Petersburg, asemenea gazetele franţuzeşti şi cele ale Germaniei .

www.digibuc.ro

întâmplare, plin de idei poeticeşti foarte frumoase carele s'a văzut şi pe aici tipărit». Isbucnirea ciumei stavileşte însă orice avânt până în primavara anului 1830. De altfel, plecat la Bucureşti în comisia de redactare a regulamentului organic, Asachi se întoarce cu M. Sturza şi Iordache Catargiu, abia la 7 Aprilie 1830. Câteva zile după aceia — la 13 Aprilie — direcţia învăţăturilor publice vestia deschiderea şcoalelor de la Trei Ierarhi pentru ziua de 1 Maiu 1830 [1]); o altă înştiinţare din 22 Aprilie a lui Asachi ne dă un program analitic al cursurilor pe acest an, amintind şi de un curs în limba română de ştiinţa dreptului românesc [2]).

Atât a apucat să facă Asachi, şi îl şi vedem plecând cu Mihai Sturza la Petersburg, la 13 Mai, de unde aveà sa se întoarcă, singur, la 21 Noemvrie 1830.

In răstimpul anului 1830—31, şcoala dela Trei-Ierarhi cuprindeà un curs elementar pentru citire, scriere şi socoteală (având ca profesori pe Teodor Verescu şi I. Nanu); un curs normal, după cum se numeau celelalte clase primare (având ca profesori pe Ion Silvan, Sachelarie şi Gheorghe Filipescu); şi deocamdată numai un clas gimnazial (având ca profesori pe Economul Constantin, G. Săulescu, Vasile Fabian şi G. Filipescu). Se mai adaogă câteva cursuri complimentare, cursul de drept românesc a lui Chr. Flechtenmacher, un curs de l. franceză predat de Etienne Marius Mouton, un curs de l. elinească predat de căminarul Gheorghe şi un curs de l. rusească predat de Vasile Peltichí. In Septemvrie 1830 epitropia mai adaogă şi un curs de l. germană predat de Sa-

1) *Albina*, No. 27.
2) *Albina*, No. 33 din 4 Maiu 1830.

www.digibuc.ro

muel Botezatu, Român bucovinean. In Ianuarie 1831, prin stăruinţa lui Asachi, harpistul Paulicec e însărcinat cu curs de muzică vocală, aşa că la împărţirea premiilor de 1 Iunie 1831 corul şcoalei cântă imnul ocazional scris de G. Asachi, pe aria din opera *Moise* a lui Rossini [1]).

In anul următor şcoalele intră sub regimul nou al Regulamentului organic, în cari găsim, în adevăr, prevăzute măsuri salutare pentru bunul mers al instrucţiei publice, unele rămase însă ca nişte deziderate. Astfel în art. 42 se prevăd şcoli de ambe sexe în fiecare reşedinţă de judeţ, precum şi un institut superior de fete în Capitală; tot în Regulament se recunoaşte limba română ca limba statului, a bisericei, a justiţiei, se mai recunoaşte apoi şi dreptul celor ce au certificate dela şcoli de a ocupà funcţii publice, după cum se recunoştea şi în hrisovul lui Grigore Ghica caşi în hrisovul din 1828 al lui Ion Sandu Sturza,

Prin articolul 419 se întăreşte actul de donaţie al lui Vasile Lupul, şi, fiindcă la Trei-Ierarhi localul nu e încăpător, se hotărăşte ca să rămână acolo numai şcoala normală; gimnaziul urmă să se mute la Golia în clădirea de curând ridicată; se făgăduieşte de asemenea înfiinţarea unei Academii.

Partea de conlucrare a lui Asachi în elaborarea acestui Regulament nu se poate, firește, tăgădui. In acest an. gimnaziul Vasilian primeşte prin urmare un mai mare imbold [2]). Articolul 423 din

1) Asupra acestui examen, cf. suplementul la *Albina*, No. 18 din 4 Iunie 1831. Se da cuvântarea vornicului M. Sturza, în calitate de epitrop, şi imnul lui Asachi.

2) Diferite măsuri de ordin secundar luate de Asachi cu privire la Gimnaziul Vasilian în Urechia, *op. cit.*, I. p. 206. Asupra examenului din Februarie 1832, *Albina*, No. 13 din 14 Februarie

www.digibuc.ro

Regulamentul organic cereà întemeerea unui colegiu, pentru creşterea pe seama epitropiei şcoalelor a 100 de copii, fii şi orfani de funcţionari ai statului. Asachi primeşte deocamdată 20 de «alievi», cei mai mulţi fii de boeri. cum cereà *Regulamentul* (Teodor Balş, Alecu Mavrocordat, Iancu Alecsandrì, etc.) pe lângă care, din îndemn propriu, mai admite şi alţi câţiva «stipendişti» din clasele de jos, ce aveau să-şi facă un nume (Anastasie Fătu, Dimitrie Gusti, Alecu Costinescu etc.) Aceşti stipendişti» erau primiţi numai în urma unui examen. Asupra mersului şcoalelor de până acum, Asachi publică un articol în *Albina* intitulat «*Statistica învăţăturilor publice în Moldova* [1]) din care iese că în şcoala începătoare după metoda lui Lancastru au urmat 411 de şcolari; în clasul Normei, 166 şcolari, în clasul gimnazial, 103. Numărul stipendiştilor e de 25; iar numărul şcolarilor din anul curent e de 227. Numărul total al şcolarilor ce au trecut prin şcolile dela Trei-Ierarhi, dela 1828, e de 680.

Regulamentul organic prevedeà şi înfiinţarea la Iaşi a unei Academii mai înalte, pentru realizarea cărui Asachi se pune deci să lucreze. Printr'o publicaţie din 18 Fevruarie 1842 a Epitropiei se căută cinci profesori pentru viitoarea Academie şi anume: de filosofie, de teoria matematicilor, de matematici aplicate, de economie rurală şi de limbă şi literatură franceză [2]).

1832; asupra examenului din Iulie, *Albina*, No. 54 şi 57. In urma acestui examen Mihai Sturdza dădù câte 1000 lei ca premiu la trei şcolari, în trei ani. Urechia, *op. cit.* IV, p. 336.

1) No. 14 din 18 Februarie 1832.

2) Urechia, *op. cit.*, l. p. 211. Publicaţia e iscălită de Veniamin, Vornicul C. Mavrocordat, Vel Vistiernl M. Sturza şi ca referendar Aga G. Asachi.

www.digibuc.ro

Se întocmeşte totodată şi statutul instrucţiei publice, prevăzut încă din Regulament [1]), prin care se reglementează îndatoririle epitropiei, ale referendarului şcoalelor şi alte multe dispoziţii interne ale şcoalelor; se enumără şcolile existente şi se făgăduieşte zidirea unei Academii cu un comitet Academic compus din profesorii Academiei. Pe lângă Academie se va alipì un institut pentru o sută de copii de impiegaţi şi o casă de educaţie pentru fete. După înfiinţarea Academiei, gimnaziul Vasilian urmà să rămână numai ca o şcoală elementară. Se dă şi programul amănunţit al acestei şcoli. Pe lângă şcoala dela Trei-Ierarhi se orânduieşte un internat provizoriu, cu două feluri de bursieri: 21 feciori de impiegaţi ce vor locuì în catul de sus şi 40 de orfani sau fii de părinţi săraci în catul de jos. Primirea lor se face prin concurs; primirea fiilor de funcţionari se face prin tragere la sorţ [2]).

La 23 Decemvrie 1832 se alcătueşte şi comitetul academic, compus din: referendarul G. Asachi ca preşedinte şi din Chr. Flechtenmacher, G. Săulescu, V. Fabian şi profesorul din clasul normal, Iconomu Constantin Ion. Pentru acest comitet, Asachi pregăteşte proectul unui regulament scolastic, intrat în discuţia comitetului încă dela 12 Ianuarie 1833; cel din urmă jurnal al acestui comitet e din 11 Martie; iar jurnalul de încheiere al Epitropiei din 15 [3]).

In 1834, înainte de a se fi isprăvit clădirea

---

1) Acest *Règlement de l'instruction publique en Moldavie*, republicat de V. A. Urechia, *op. cit.* IV, p. 337.

2) Lista populaţiei internatului se poate vedeà dintr'o publicaţie a Epitropiei retipărită de V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 342.

3) Jurnalele s'au tipărit în Urechia, *op. cit*,. I, p. 227.

www.digibuc.ro

Academiei, se porneşte chiar în gimnaziul Vasilian cursul anului întâiu de filozofie după sistemele întrebuinţate de alte academii, şi anume: logica, algebra şi istoria universală rezonată [1]). Iar d-rul Cihac, cu învoirea epitropiei, deschide un curs de istorie naturală [2]).

La 1 Maiu, epitropia aduce pe Tholhausen, din Francfort pe Main, cu scop de a reorganizà internatul. [3]). Tot în acest an se realizează planul, făcut încă din August 1833, de a se trimete bursieri în străinătate; prin jurnalul epitropiei din 10 Mai 1834, sunt trimişi următorii tineri: T. Stamate, Anton Velini, A. Costinescu, C. Zefirescu, A. Fătu şi Leon Filipescu, care se duc la Viena, unde sunt puşi sub privegherea lui C. Popp [4]).

Conform *Regulamentului organic*, tot acum se mai creiază la Iaşi şi o şcoală pentru educaţia fetelor, în urma anaforalei din 14 Sept. 1834 a lui Veniamin şi Asachi, întărită de M. Sturza prin rezoluţia din 5 Octomvrie 1834 [5]). Şcoala e orânduită la mânăstirea Dancului: se prevăd trei ani de studiu; de fapt erau însă patru. Tendinţa şcoalei erà curat profesională: întâiul examen are loc la Maiu 1835, cu un număr de eleve de 72. In acest timp pregătirile pentru deschiderea Academiei nu contineau şi în discursul său către Domn, din 1 Ianuarie 1835, Asachi aminteşte ne-

1) *Albina*, p. 374. Idem Urechia *op. cit.*, I, p. 266.
2) Urechia, *op. cit.*, I, 266.
3) Urechia, *op. cit.*, I, 267.
4) Acest jurnal iscălit de Veniamin şi Vornicul Asachi, e tiparit de Urechia, *op. cit.*, I, p. 268 unde se dau şi alte multe amanunte asupra acestor bursieri.
5) Urechia, *op. cit.*, I, 271, publică şi regulamentul acestei şcoli. In privinţa acestei şcoli, un articol al d-rului C. I. Istrati. *Prima şcoală de fete în Moldova* în *Literatura şi Arta română*, 1900, p. 5 şi 87.

www.digibuc.ro

voia de a se deschide mai repede această înaltă şcoală prevăzută prin *Regulamentul organic*.

Epitropia, desigur prin pana lui Asachi, pregăteşte în cursul anului un Regulament special al şcoalelor [1]), a cărui prefaţă e o parafrază a prefeţei Regulamentului din Muntenia. Şcoalele sunt împărţite în ordinare şi extraordinare. La rândul lor şcoalele ordinare se împart în:

a) începătoare ca şcoala lancastrică de un an şi şcoala normală de doi ani;

b) gimnaziu cu două clase pregătitoare şi două umanioare, după care vine cursul filozoficesc, pentru cei ce au terminat cei patru ani;

c) Academia cu trei facultăţi: filozofică, juridică, teologică şi două cursuri extraordinare: geometrico practic şi cursul economiei.

Şcoalele extraordinare numără: şcoala reală, institutul technic, cursurile filologice ale limbilor elenă, franceză, germană, rusiană, italiană; cursul frumoaselor meşteşuguri: desenul de arhitectură şi geometrie, cum şi desenul de figuri istorice.

Urmează apoi toate dispoziţiile de amănunt privitoare la şcoli, la internat, la cărţi, la chipul de formare şi pregătire a profesorilor şi chiar la stema Academiei «în cer albastru un luceafăr de argint, având în mijloc pe Sfântul Duh ca porumbel, iar la margine cuvintele «Academia Mihăileană 1834».

Inaugurarea Academiei se face la 16 Iunie

---

1) *Regulamentul şcoalelor publice din Principatul Moldovei, sub auspiciile Prea Inaltului Domn Mihail Grigoriu Sturdza Voevod, întocmit de Epitropia învăţăturilor publice* Iaşi, 1835. Originalul se află în Bibl. Univ. din Iaşi. E publicat în Urechia, *op. cit.* IV, p. 389. Anaforaua Epitropiei prin care se recomandă acest regulament, Urechia, *op. cit.*, I, p. 286,

www.digibuc.ro

1835 [1]). Intr'o cuvântare Asachi, expune mai ales progresele realizate în învăţământ dela 1828 încoace: 3240 de elevi s'au împărtăşit dela binefacerile şcoalelor din Iaşi şi a celor 6 şcoli ţinutale înfiinţate prin Regulamentul organic. In lipsa elevilor pregătiţi pentru clasele umanioare, comitetul Academiei, prin jurnalul din 17 Iunie 1835, decide ţinerea unor cursuri de vacanţă, pregătitoare, cu două clase «în care se vor împărţi după a lor putere elevii institutului şi cei noui externi şcolari spre a învăţă gramatica română, limba latină, geografia, aritmetica, catechismul şi caligrafia». Prin jurnalul din 28 Octomvrie 1835, comitetul Academiei [2]) alege 21 şcolari mai buni din clasa II-a pentru a forma cu ei clasa I de umanioare. Pe lângă Academie se alipeşte un internat pentru fiii de boieri şi de funcţionari, — pe când fiii de negustori şi bursierii continuă a stă în internatul redus acum dela Trei-Ierarhi, conduşi de pedagogi la cursurile dela Academie.

In anul următor 1836, prinde a se simţî o adiere de duşmănie împotriva noului aşezământ de cultură. Acoperită încă, ea plecă chiar dela Mihai Sturza care, începând să se îngrijoreze de avântul ideilor naţionale, urzeşte un adevărat complot împotriva limbii române. Doi din membrii comitetului academic (de curând introduşi) Crassan

---

1) Asupra inaugurării: *Albina*, No. 48 şi 49 (20 şi 23 Iunie 1835). Se dă *in extenso* cuvântarea Domnului şi a lui G. Asachi. Regulamentul prevedeà deschiderea Academiei la Golia, s'a instalat totuş în casele Spătarului Petrache Cazimir, în urma anaforalei Epitropiei. (Urechia, *op. cit.*, IV, p. 425). Actul de fundaţie e reprodus în C. Erbiceanu şi A. D. Xenopol, *Serbarea şcolară*.

2) Comitetul erà compus din G. Asachi, G. Săulescu, V. Fabian, Maior Singuroff,

www.digibuc.ro

şi Repey, cer printr'un proect de reformă ca limba de predare a cursurilor în Academie sa fie limba franceză; ceilalţi membri ai comitetului (Săulescu, Asachi, Singurov şi Flechtenmacher) se împotrivesc însă (raportul din 28 Iunie 1836). Primejdia e deocamdată înlăturată, dar Sturza introduce pe lângă comitet un procuror al şcoalelor, pe Costin Veissa, cu ţinta de a controlà actele comitetului şi ale referendarului. Fostul protector al şcoalelor naţionale începe de acum înainte să se arate ca o unealtă mlădioasă în mâinele Rusiei. Printr'un ofis din 2 Noembrie 1836,[1]) el pune în vedere Epitropici, între altele, să cerceteze dacă profesorii Academiei răspund menirii lor şi îşi exprimă dorinţa ca limba franceză, mai bogată, să se substitue limbii române.

Ofisul domnesc e înaintat de Epitropie Comitetului Academiei care răspunde Epitropiei printr'o foarte lungă şi interesantă întâmpinare (29 Noembrie 1836)[2]): comitetul constată anume bunul mers al Academiei şi, sprijinindu-se pe Regulamentul organic (cap. IX, § 357), se declară cu energie pentru păstrarea limbii române în predarea tuturor materiilor. Intâmpinarea e plină de cele mai frumoase şi mai nobile sentimente; ea face cinste celor ce au iscălit-o.

Lupta în jurul limbii naţionale în şcoli aveà să contiuue însă şi în 1837. Prin jurnalul din 19 Martie, dându-se de partea comitetului academic, Epitropia cere păstrarea limbii române, şi pentru înlăturarea oricărei obiecţii, caută să îmbunătăţească corpul didactic, pe care Vodă îl învinuise

1) Urechia, *op. cit.*, I, 325.
2) Iscălită de Flechtenmacher, Asachi, Singuroff, Bojinca, Săulescu, e reprodusă de Urechia, *op. cit.*, p. 327.

www.digibuc.ro

ca incapabil; dispune deci să fie chemat doctorul Petre Câmpeanu, sa se întoarcă bursierii de la Viena, să se aducă un nou profesor de l. şi literatura franceză, alege o comisiune pentru compunerea, traducerea şi revizuirea cărţilor didactice şi a unui lexicon românesc [1]). Câţiva profesori buni se adaugă, înadevăr, la corpul didactic al Academiei ca: P. Câmpeanu, doctorul Cihac, A. Costinescu, I. Ionescu, doctorul Maisonabe, St. André etc. Rector al Academiei e numit Maisonabe; censor al studiilor e Câmpeanu [2]).

In anul următor înrâurirea rusească creşte şi mai mult. Suspect prin ideile lui liberale, Profesorul Maisonabe e silit să plece din ţară. Se numeşte, deasemenea, o comisie compusă din comitetul academic, pe lângă care se adaugă doctorii Cuciureanu şi Cihac, pentru a întocmì un plan de reorganizare a şcoalelor. Raportul comisiei, din 23 Aprilie 1838, nu e iscălit de Asachi şi, de fapt, e o critică a programelor de până acum, întocmite de dânsul: abia în Octomvrie Epitropia supune Domnului o nouă reformă a şcoalelor, întărită de iscălitura lui Vodă. Asachi publică la 3 Iulie o broşură întitulată «*Relaţiunea istorică asupra şcoalelor Moldovei*», în care face bilanţul şcoalelor pe răstimpul de zece ani [3]).

---

1) Anaforaua Epitropiei catre Domn e reprodusă în Urechia, *op. cit.*. I, p, 326, e iscălită de Veniamin, Canta, Logof, Ghica şi Asachi. Sturza aprobă această anafora.

2) Pe acest an găsim un *Tablou despre starea şcoalelor în Moldova*, 1837—8 în *Uricarul*, IX, 76. E de semnalat şi adresa corpului profesorilor către Asachi „la prilejul desărcinării d-tale de directoratul şcoalelor», cu data de 1 Sept. 1837 (*Uricarul*, IX, p. 29) despre care nu mai avem nici o altă ştire.

3) E interesant examenul din vara anului 1838, la care elevul,

www.digibuc.ro

Lucrările rămân pe loc până ce la 1843 se pregăteşte o noua reformă a învăţământului. El propune conlucrarea consulului prusac Neugebauer. In urma mai multor şedinţe ţinute de Epitropie şi comitet, se elaborează un regulament care, după ce sufere observările Domnului, ale lui Neugebauer şi ale Referendarului, e trimis din nou la Comitet pentru redactarea definitivă (adresa No. 402 din 11 Iulie 1843). Tendinţa lui e reacţionară; sunt mai ales de relevat două puncte şi anume:

a) «Dovedindu-se din cercare că mulţi din elevii din afară a Academiei sunt fii a părinţilor neavuţi, şi cari nu au chipuri de a întâmpina a lor ţinere, asemenea copii nu vor fi volnici a urma decât numai acele două clasuri a gimnaziei, unde ei vor învăţă a citi şi a scrie în a lor maică limbă acele 4 speţii din aritmetică, catechism şi principiile moralului».

Ceiace însemnă înlăturarea copiilor săraci dela binefacarile culturii; pentru ei şcoalele primare erau îndestulătoare. E drept însă că alineatul următor aducea o oarecare îndulcire.

«Ocârmuirea va avea drit de a alege dintre elevii a stării celor neavuţi, pe acei cari se vor deosebi prin a lor alese talenturi, pre care îi va creşte pe cheltuiala Statului, spre a-i face vrednici a fi în viitorime în slujba deosebitelor ramuri a învăţăturilor publice».

Nicolai Ionescu, recitând poezia lui Asachi *Ţinterimea unui sat* în care sunt versurile:

> Nobili plini de fantezie, de ce-n ură aveţi săteanul,
> Când a frunţii lui sudoare...
> Au născut mărirea voastră ş'avuţiilor odoare?

Vodă Mihai Sturza a plecat din examen, supărat.

www.digibuc.ro

b) «Deşì limba românească s'au primit a fi limba fundamentală în învăţăturile Academiei, dar cercarea a dovedit că spre a înlesnì elevilor folositoare mijloace de îndeletnicire, neapărat este a se paradosì în toate zilele limba franceză; spre acest scop, în numărul pedagogilor se vor primì doi streini, cari vor ghimnasì pe elevi, întru învăţare mathemelor de toate zilele, ce vor fi primit în limba franceză şi cea germană».

Jurnalul e publicat *in-extenso* de Urechia, împreună chiar cu nişte note marginale, scrise probabil de Asachi: în ele bătrânul istoric vede lupta lui Asachi împotriva reacţiunii; nouă nu ni se pare: în ele vedem, mai ales, dorinţa lui Asachi de a dovedì că toate noile dispoziţii pleacă din spiritul Regulamentului scolastic, al cărui autor erà.

In 1845 Referendarul Gh. Asachi publică o nouă broşură asupra mersului educaţiei sub titlul «*Expoziţia stării învăţăturilor publice în Moldova*», în care, pe lângă un istoric al şcoalelor, atât de obişnuit sub pana lui Asachi, se mai află şi un proect de reformă, cu gândul de a preîntâmpina reformele ce pluteau oarecum în aer. In luna Ianuarie a acestui an Obşteasca Adunare numeşte, în adevăr, o comisie compusă din Vornicul Balş, Beldiman, C. Negruzzi şi Vornicul A. Sturza cu însărcinarea de a cercetà pricina *neprogresului* şcoalelor. Comisia se adresează, firesţe, Epitropiei, cerându-i lămuriri şi îndrumări pentru viitor. Cunoscându-i intenţiile oarecum duşmănoase, Epitropia nu se grăbeşte să răspundă; într'un târziu numai îi trimite programele şi toate elementele mai mult de ordin statistic, regulamente, bugete; abià la 6 Martie răspunde la întrebarea de căpetenie: pricinile neprogresului şcoalelor ar fi în faptul că «după

www.digibuc.ro

toată stăruirea Epitropiei, potrivit cu hotărârea înaltului Domn, nu s'au putut aduce încă în deobşte condiţia care să îndatoreasca la învăţătură regulată pe fiecare tânar doritor de a intra în vre o slujbă a Statului». Epitropia ia, totuşi, în linie generală apărarea şcoalelor, arătând că chipul lor de organizaţie e adoptat după organizaţia şcoalelor apusene şi că, cu toate lipsurile, rezultate sunt încă apreciabile. Lupta acum se declară pe faţă între comisie şi epitropie. Văzând că nu se poate înţelege cu Epitropia, comisia începe a se adresà individual pe la profesorii din comitetul academic, cerându-le părerea asupra îmbunătăţirilor necesare; aflând de demersul comisiei, Epitropia invită pe profesori să-şi comunice mai întâiu părerile ei, spre a le da apoi curs; mai mult decât atât, ea se plânge direct Obşteştei Adunări, împotriva comisiei care, în loc de a vizità şcoalele, culegea numai părerile unora din profesori, ce atingeau direcţia învăţăturilor [1]). Asachi înaintează atunci şi el Adunării, după cum înaintase şi comisiei, lucrarea sa «*Cvestia învăţăturii* plină de aluzii la înrâurirea obscurantistă a unora din boieri, care «deprinşi a considerà dregătoriile aducătoare de câştig ca o clironomie priveligiată a familiilor mari, erau departe de a încuviinţà un sistem de învăţătură publică, care îngăduia fără deosebire cu toate acele cunoştinţe pe acei avuţi ca şi pe

1) In studiul *Despre censura în Moldova* (*An. Acad. Rom.* seria II, v. XXIX, 1906 9, p. 446, al d-lui R. Rosetti se publică o petiţie a Epitropiei către Secretariatul de stat, plângându-se că în *Foaia ştiinţifică* se publică de unii profesori critici împătimitoare asupra ramului de învăţătură . Plângerea priveşte pe Ion Ghica. Rezoluţia lui Mavrocordat e un refuz: Epitropia nu are a se amestecà în ceeace se publică cu învoirea censurii. Cf. E. Lovinescu, *Costache Negruzzi*, ed. I. p. 122.

www.digibuc.ro

coi săraci, şi de care aceşti din urmă deseori se foloseau mai mult; de acea s'au şi insuflat în ţintirea acestui sistem». In acest răstimp îşi prezintă şi comisia raportul său, cu următoarele concluzii, în ceiace priveşte scăderile învăţământului. Principiile sunt:

1. Nepăzirea unei statornice bine organizate sisteme a învăţăturii, măcar pe un timp de 12 ani. Desele reforme, mai ales în facultăţi, au fost de mare împiedicare.

2. Neinformare de şcoale începătoare mai înainte de crearea colegiului.

Iar mai apoi, publicând şi un *Proect pentru reorganizarea învăţăturilor*, comisia îşi dă pe faţă a levăratele sale intenţii conservatoare: «dregătoriile publice n'ar putea fi încredinţate decât la oamenii cu oare care stare, pe când cealaltă parte a cetăţenilor se dedă la îndeletnicirile negoţului şi meşteşugurilor şi a culturii pământului de unde ar urmă, că, dacă am da tot acea învăţătură treptelor societăţii care se găsesc în împrejurări deosebite, ar fi tot aşa precum de a supune la una şi aceiaş hrană vietăţi de soiuri deosebite».

Alte observaţii de amănunt veneau apoi cu vădită intenţie de a lovi în Asachi. Adunarea cere atunci dela Vodă ca amintita comisie să dureze mai departe, numind în ea şi pe Beizedea Grigore Sturza, ceeace Domnul întăreşte. Rând pe rând Sturza numeşte pe Beizedea N. Suţu, Aga Lascăr Răsetti şi, în locul demisionatului Vornic Balş, pe Beizedea Grigore; Comisia, rânduită de adunare, nu se mai adună însă; fel de fel de pricini o împiedică să se adune pînă spre finele lui Oct. 1845; în loc să lucreze, ea intră din nou

www.digibuc.ro

în neînțelegeri cu Epitropia. La sfârșitul anului Epitropia înaintează un referat către comisie, de un cuprins reacționar, la elaborarea caruia V. A. Urechia credé că Asachi n'ar fi avut nici o parte. Scopul școalelor, după părerea Epitropiei, trebue să fie câștigarea cunoștiințelor elementare și nu a științelor înalte; pentru cei săraci, Epitropia cere înființarea de școale *reale*, «cari vor ținti către lățirea cunoștiinței industriale, comerciale și agricole»; ea mai cere totodată și întemeiarea de școli la sate; cât despre învățământul superior, organizarea lui trebue amânată pe mai târziu. Dealtfel, limba națională nici nu are toată înmlădierea pentru învățământul academic. In 1847 Domnitorul redeschide chestia limbii naționale; tendența reacțiunii era distrugerea întregului învățământ secundar. Academia fusese redusă numai la două clase cu îndreptare mai mult spre realism decât spre clasicism; în schimb, se întemeiase un liceu francez sub direcția lui Malgouverné, pentru fii de boeri, instalat în urmă chiar în aripa Academiei unde se afla internatul...

Revoluția dela 1848 concretizează în chip vădit starea spiritului public față de măsurile reacționare ale domnitorului. Crezând că preîntâmpină nemulțumirea obștească, Sturza declară de obligatoare introducerea unui curs de gramaticâ română în clasele superioare ale institutului francez (6 Febr. 1848).

Ne oprim aci cu istoricul școalelor în Moldova, de oarece aci se oprește și rolul lui Asachi, în propășirea lor; la 20 August 1849 bătrânul apostol se retrage din postul de referendar al școalelor,

www.digibuc.ro

Primindu-i demisia la 3 Spt. Gr. Ghica îi recunoaşte meritele şi serviciile aduse cauzei învăţământului public în Moldova.

www.digibuc.ro

III.

Activitatea lui Asachi în Teatru

www.digibuc.ro

III. ACTIVITATEA LUI ASACHI IN TEATRU

Lui Asachi i se datoreşte cea dintâiu reprezentaţie în româneşte. Cu propria-i cheltuială, ne-o spune singur, el a întemeiat un teatru de societate în casa Hatmanului Costachi Ghica. Cortina erà zugrăvită după un model adus dela Roma, înfăţişând pe Apollo cu Muzele, întinzând mâna Moldovei spre a o ridicà [1]).

Reprezentaţia pastoralei *Mirtil şi Hloe* [2]), prelucrată de Asachi după Gessner [3]) şi Florian — cea dintâi reprezentaţie în limba română — are loc la 27 Dec. 1816. Actorii erau copii de boeri: d-na Şubin, născută Ghica, în rolul pastoriţei

---

1) T. T. Burada, *Inceputul teatrului în Moldova*, în *Arhiva* 1905.

2) *Mirtil* şi *Hloe* pastorala, prelucrată de G. Asachi, cea întâi piesă dramatică reprezentată în limba română. Iaşi, tipografia Inst. Alb. 1850, cu o poezie: *Cătră Mirtil şi Hloe.*

Subiectul e următor: Mirtil şi Hloe şi-au facut nişte daruri. Bolnăvindu-se tatal lui Mirtil, acesta e hotărât să le jertfească pentru însănătoşirea lui Menalcas. Un pastor Lamon vindecă însa pe bătrân şi un glas din statua lui Amor vesteşte că nu mai încuviinţează jertfa plănuită. Lamon nu primeşte ca răsplată cata care-i rămâne lui Mirtil, dupăcum îi rămân Hloei turturelele ce-i dăruise acesta.

3) Despre Gessner, vezi G. Bogdan-Duică; *Salomon Gessner în literatura română, Convorbiri literare*, XXXV, p. 168.

www.digibuc.ro

Hloe, prinţul Ghica în rolul păstorului Mirtil şi Costachi Sturza în rolul lui Lizis, închinătorul lui Amor.

Piesa n'a văzut însă lumina de cât în 1850, însoţită de o întroducere, în care Asachi punea în evidenţă însemnătatea faptului de a se fi jucat în limba patriei într'o epocă de «streinomanie». «Şi fiindcă ar fi fost prea mult, adaoge el, a vorbì de odată româneşte despre evenimente eroice, sau despre intrigi de saloane, cari atunci numai în limbi streine se urzeau, Muza modestă s'au fost învăscut în vestminte câmpene şi cu ajutorul acestui prestigiu şi-a costumului naţional cel mai pitoresc pentru păstor, privirile s'au încântat şi auzul a început a se domesticì cu limba ce pe atunci se numeà dialect». La reprezentaţie a asistat şi Mitropolitul, care încurajà ca totdeauna orice manifestare de cultură naţională [1]).

Tot în casele lui Costachi Ghica pare a se fi dat şi nişte reprezentaţii de tablouri vivante, în 1818 [2].

Revoluţia de 1821 a înăbuşit însă aceste începuturi; plecarea lui Asachi la Viena e încă o pricină pentru care încercările de teatru naţional nu s'au mai ivit mulţi ani după aceia; dela 1821 până la 1832 nu mai ştim nimic cu privire la teatrul din Iaşi.

Cum nu avem de gând să schiţăm o istorie a teatrului, amintim numai începuturile aşà zisului

---

1) Asupra participării Mitropolitului Veniamin, cf. Edgard Quinet *Les Roumains*, 1857, p. 90. A se vedeà o schiţă a lui Asachi reprezentând pe Mirtil şi Hloe, în N. Iorga, *G. Asachi ca tipograf şi editor*, în Analele Academiei Române, şedinţa dela 17 Februarie 1912.

2) *Albina*, 1847, No. 110.

www.digibuc.ro

Théâtre des variétés al fraţilor Baptiste şi Joseph Fouraux deschis la 4 Dec. 1832; ne oprim numai asupra rolului lui Asachi...

Prin imitarea trupelor de diletanţi nemţi şi italieni ce jucau în Iaşi s'a înjghebat şi o trupă de diletanţi moldoveni; cea dintâi reprezentaţie a acestor diletanţi are loc cu prilejul plecării lui Kisselef (11 Aprilie 1834), prin îngrijirea lui Asachi, — dar la care Kisselef n'a asistat.

Iată în scurt ce zice *Albina românească* despre reprezentaţie [1]): «Această alcătuire, intitulată *Serbarea păstorilor moldoveni*, cu cântece şi danţuri, înfăţişà slava oştenească a vechilor moldoveni, nenorocirile de care această ţară adese ori s'au certat, facerile de bine a noului aşezământ şi mulţumirea locuitorilor către bunul lor ocârmuitor. Piesa a câştigat o deplină mulţumire mai ales prin a salo nimerite aluzii foarte bine simţite de o îmbulzire nespusă de privitori...»

«După ce au cântat Simfonia, demoazelele Aristia Ghica, Maria Cantacuzin şi Ermiona Asachi, împreună cu ai săi părinţi, au depus în loja d-lui Plenipotent o cunună de flori numite nemuritoare şi de frunze de măslini, pre care toţi privitorii au urat cu aplausuri obşteşti şi cu strigătul: vivat prezidentul!...

Simfonia amintită mai sus e o bucată de voce cu acompaniament de piano cântată şi compusă de Elena Asachi, cu titlul: *La Tente*, ce se găseşte la Academia Română şi a fost publicată de d. Lugoşianu [2]):

---

1) *Albina*, 12 Aprilie 1834, p. 38.
2) O. Lugoşianu, *O serbare la Iaşi* (10 şi 11 Aprilie 1834), *Revista nouă*, anul VII, No. 9, p. 339.

www.digibuc.ro

LA TENTE
Cantate
de la
Fête pastorale, donnée au théâtre de Jassy
10 Avril 1834
Traduction du Moldave et mise en musique
par
Hélène Asaky
Lithographie de l'Abeille

O altă bucată ce s'a cântat la această serbare se păstrează încă la A. R. împreună cu muzica ei:

Ballade tirée de la fête Pastorale[1])
représentée au Théâtre des Variétés à Jassy le 10 Avril 1834
Lit. de l'Abeille.

Cu prilejul încoronării lui Mihai Sturza la 26 August 1834, diletanţii moldoveni dau o reprezentaţie la Teatrul de varietăţi cu piesa: *Dragoş întăiul Domn suveran al Moldovii*, de Asachi, despre care *Albina* scrie următoarele [2]):

«Drama eroică alcătuită de d. Aga Asachi, muzica aleasă de Dumneaei E... A... întemeiată pe fapte istorice şi înfrumuseţată de harurile unui episod interesant; această piesă a înfăţişat privitorilor vechea slavă, întâmplările şi din nou naşterea acestui pământ a căreia aducere întru împlinire este păstrată ocârmuirei I. nostru Domn. Toate aluziile atingătoare de acestea s'au simţit

1) S'a publicat apoi în traducere românească: în *Culegere de Poezie*, ed. II, Iaşi, 1854.
Asupra acestei balade e un foileton interesant al lui Asachi *„Bănuţul lui Ştefan Vodă"* din *Albina*, No. 100 din 20 Dec. 1845, p. 397. Asachi polemizează şi cu *Gazeta de Transilvania*, care între alte documente istorice da şi «o parodie acestei balade», lăsând să înţeleagă că ea ar fi slujit de model poetului nostru.
2) Anul 1834, p. 295.

www.digibuc.ro

cu voioşie de către o nenumărată mulţime de privitori cari, în câteva rânduri, au mărturisit cu înfocare a lor supunere către persoana I. S. şi încrederea publică întru înţelepciunea guvernului său.» Nu cunoaştem însă piesa.

La 25 Sept. 1835 are loc o serbare dată de logofătul Neculai Canta, la moşia Horodniceni, unde vin Mihai Sturza şi Mitropolitul Veniamin.

G. Asachi isbuteşte ca, împreună cu Vornicul Ştefan Catargiu şi Spătarul V. Alecsandri, să pună în 1836 temelia unei şcoale filo-dramatice, prin cotizaţie de doi galbeni, cu Paul Cervatti şi Cuna la clasa de muzică vocală şi Gh. Asachi la declamaţie. Printre eleve citäm pe d-nele Lang, Elisabeta Fabian, d-rele Anica Poni, Smaranda Dăscălescu; iar printre elevi pe Iancu Alexandri, Dumitru Gusti, Teodor Stamate, etc.

Cea dintâi reprezentaţie[1]) dată de dânsa la Teatrul de varietăţi are loc la 23 Fevr. cu «*Lapeirus*»[2]) şi *Văduva vicleană* de Kotzebue, prelucrate de G. Asachi; ambele într'un act: întâia dramă şi a doua comedie. Reprezentaţia începea cu un prolog, în care zâna Moldovei se ridica la Parnas, unde era aşezat un tablou al lui Apollo cu Muzele. Alecu Asachi făceà pe Ghenius şi d-na Fabian pe Zâna Moldovei. In urma entusiasmului produs de această reprezentaţie, Costache Cona-

1) *Albina*, 1837, p. 81, *Gazeta Teatrului Naţional*, Bucureşti, 1836. No. 13, p. 106, doua scrisori din Iaşi; întâia laudă numai, a doua şi critica puţin.

2) Publicată; *Lapeirus*, dramă serie cu cântece prelucrată de pe a lui Koţebue de Aga G. Asachi şi întâia oară în 26 Februarie 1837 reprezentată pe Teatrul din Iaşi de elevii Conservatorului Filarmonic dramatic, Iaşi, Tip. Albina, 1837.

Broşura are un *cuvânt înainte* (13 Mai 1837). Urmează apoi *prologul* însoţit de o traducere în limba franceză făcută de d. Şarlu Diurand şi publicată probabil în *Journal de Francfort* No. 130.

www.digibuc.ro

chi oferă Conservatorului o subvenţie de 36 galbeni. Reprezentaţia s'a repetat şi la 26 Fevruarie.[1])

A treia reprezentaţie românească are loc la 8 Aprilie 1837, cu *Petru Rareş-Vodă, dramă serie în două acturi imitarisită pentru scena Moldovenească*[2]) şi *Contradanţul* sau «*Intunecimea de lună, comedie în două acturi asemenea prelucrată de pe cea germană, ambele prin D. Aga Gh. Asachi*».

Reprezentaţia s'a mai repetat la 30 Aprilie. «Spectacolul s'a încheiat, zice *Albina*[3]), prin păstoreasca serbare a Armindinei, pe care pastorii noştri o păzesc la 1 Mai, întru aducerea aminte de Palilia a Romanilor ce serbau în această zi aniversara de urzire a Romei. D. Aga Asachi a compus pentru acest prilej o Idilă Moldovenească, cu cântece şi danţuri».

S'a jucat în parc piesa *Piatra teiului*, în care Matei Millo ţinea rolul unui bătrân prisacar, Alexandru Asachi pe Plăeşul Codrat şi tânărul Nicu Canta pe Cimbru.

Stagiunea iernii 1837—38 se deschide apoi la 17 Oct. 1837, urmându-se reprezentaţiile de data asta mai regulat, de două ori pe săptămână.

La 12 Noemvrie se joacă *Pedagogul*[4]), vodevil cu cântece, 1 act de Kotzebue. La 14 Noemvrie se joacă *Fiul pierdut*[5]), dramă într'un act de Kot-

1) *Albina*, 1837, p. 129.

2) *Petru Rareş*, drama istorică în patru părţi de G. Asachi, partea I. (Iaşi, 1853); idem, partea II.

3) 1837, p. 149.

4) *Pedagogul*, comedie vodevil după a lui A. de Kotzebue, prelucrată pentru Teatrul Naţional de Aga G. Asaky, şi întâia oară reprezentată în 12 Noembrie 1837 de elevii Conservatorului. Eşii în tip. Albiuei, 1839.

5) *Fiul pierdut*, dramă în 1 act de pe a lui A. de Kotzebue, tradusă de A. G. Asachi, întâia oară reprezentata în 14 Dec. 1837 de elevii Conservatorului. Eşii în T. A. 1839 (n'are cântece).

www.digibuc.ro

zebue, tradusă tot de Asachi; în totul s'au reprezentat 22 bucăţi, cele mai multe comedii, vreo câtevà drame şi o idilă *(Armindenul)*.

La serbarea [1]) din casa hatmanului Teodor Balş, la 20 Dec. 1837, elevii conservatorului au executat un imn intitulat *Luceafăr lin*, pus pe muzică de Elena Asachi, şi adaptat unei adevărate scene intitulate: *Privighetrea ostaşului Moldovean*, la prilejul serbării date prea Inălţatului Domn Mihail G. Sturdza V. V. de corposul ofiţerilor. Meditaţie compusă de A. G. Asachi. Eşi, 1837»—oferită ca supliment la *Albina* [2]).

Tot aceşti elevi au mai cântat şi aria *Se il fato barbaro* de Elena Asachi (la T. Varietăţi), cu prilejul beneficiului lui Paul Cervatti. Şi, în sfârşit, la 20 Fevr. 1838 pentru întâiaşi dată se reprezintă în limba română *Norma* [3]), operă cântată de două ori.

Reprezentaţiile au succes, dar Conservatorul începe să meargă rău. Părinţii se tem ca nu cumva copii lor să devină actori; guvernul suprimă subvenţia de 200 de galbeni; deficitul isbucneşte.

Treizeci de boieri înaintează o petiţie către direcţia Conservatorului la 30 Noemvrie 1838, rugând'o să reînceapă reprezentaţiile moldoveneşti şi făgăduind să le sprijine. Directorii Asachi şi Spătarul V. Alecsandri trimit petiţia departamentului din Năuntru, cerând mijloace. Totul este însă zadarnic. Conservatorul se închide după doi ani şi câteva luni de existenţă.

* * *

1) O descripţie a serbării în *Albina*, 1837, p. 401.
2) O cronica a lui C. Barozzi în *Albina*, 1838, p. 65.
3) Cunoaştem trei ediţii: *Norma*, tragedie lirică în 2 acte. Eşi, 1838. (Repertorul Teatr. Mold.). *Norma* operă lirică în 4 acte, musica

www.digibuc.ro

Abia la sfârşitul lui 1839 se înjgheabă o societate dramatică de foştii elevi ai Conservatorului împreună cu Caragiali. Stagiunea are loc din Decemvrie până în Martie, cu 12 reprezentaţii primite cu entuziasm la început şi mult mai rece mai târziu. Critici li s'au adus chiar prin *Albina.*[1])

Mai aspră erà însă *Dacia literară,* în luptă cu direcţia veche a lui Asachi[2]): «Piesele sunt rău alese, sfâşiate, şi rău întocmite; iluzia scenei nu este observată, când jocul actorilor este prost, decoraţiile, costumele măcar ar trebuì a fi frumoase şi analoage cu cuprinsul pieselor: dar aceasta este cu totul din potrivă: de multe ori se înfăţişează pe scenă în tot ridicolul lor cele mai mari anacronisme; costume, oameni despărţiţi prin veacuri întregi se întâlnesc în reprezentaţiile româneşti. Aşà în *Vicleniile lui Amor*, s'a văzut un husar din vremea lui Napoleon, un elegant muscadin din vremea lui Molière, o cochetă din zilele noastre».

După terminarea reprezentaţiilor, guvernul numeşte un comitet teatral, compus din C. Negruzzi, Comisul C. Alecsandri şi Căpitanul Kogălniceanu, cu care încheie contractul din 18 Martie 1840; prin această direcţie desvoltarea teatrului intră într'o fază nouă, pe care n'o mai urmărim aici.

* * *

Cum nu trebue să ne închipuim, totuşi, că Asachi ar fi încetat orice participare la activitatea artistică, amintim momentele cele mai însemnate în care ea se afirmă:

---

de Bellini, Iaşi, T. A. 1851, şi o altă *Norma*, operă lirică în 4 acte, tradusă din limba italiană în româneşte de Gh. Asachi, Iaşi, Tip. Goldner, 1873.

1) *Albina rom.,* 1840, No. 6, p. 24, No. 11, p. 44.

2) *Dacia literară,* p. 115.

www.digibuc.ro

Pentru 17 Dec. 1844 *Albina* [1]) anunţă reprezentaţia unei piese «*Dezertorul*», vodevil într'un act de G. Asachi, despre care nu ştim nimic; vodevilul, eră, probabil, numai prelucrat de Asachi.

La 8 Noemvrie 1845 are loc o reprezentaţie extraordinară cu prilejul Sf. Mihai — patronul Domnitorului. La intrarea lui Vodă, trupa Moldovenească cu orchestra au cântat un *Imn naţional*, versuri de Postelnicul Asachi şi muzica de Capelmaistrul Herfner [2]).

La 13 Martie 1848 se reprezintă *Contrabantul* sau *Mărfurile engleze*, comedie vodevil în două acte, prelucrată de Gh. Asachi, cu muzică de Elena Asachi.

Intoarcerea plăeşului din Anglia, idilă munteană, mic vodevil ieşit din împrejurarea că pe timpul foametei din Irlanda (1847—49) s'a transportat acolo, odată cu o mare câtime pe porumb românesc şi câţiva ţărani ca să înveţe pe locuitorî şi felul de întrebuinţare a porumbului necunoscut în Irlanda.

Acţiunea se petrece dinaintea Ceahlăului. Irina e mâhnită de plecarea iubitului ei Codrat în Anglia; veşti rele spuneau chiar că s'ar fi înecat pe mare. Paznicul satului, Brădeanu, o cere de nevastă; cu tot îndemnul unchiului ei, Galian, ea nu vrea cu nici un chip. Sosind la timp însă Codrat, nunta se face în veselia tuturor. Piesa n'are nici o valoare; pentru a-i da măsura, re-

1) *Albina*, No. 100 din 17 Dec. 1844, p. 412 şi T. Burada. *art. cit.* în *Arhiva*, 1907, p. 335.

2) Imnul e reprodus de Burada, *Arhiva*, 1907, p. 491. O dare de seamă asupra serbării, *Albina*, 1845, No. 88.

www.digibuc.ro

producem următoarele scurte fragmente. Intors acasă, Codrat cântă:

Iaca mă 's iar aice
Lângă dorita Irina!
Ah. ce minut de fericire
Dupa durere vine.
Crudă a noastra soarta
Ni au fost giurat peire.

Dar nu ne temem de moarte,
Că ni apără Amor!
Voi îndurate stele
Care prin mii de rele,
In patrie m'aţi adus,
A voastră vie rază
Fie ş'amu de paza
Acestui dulce odor.

In alt loc el îşi povesteşte impresiile de călătorie: «La un loc ce se chiamă Civita vechia, cum s'ar zice la noi Cetatea veche, trăesc nişte oameni cu cari mai că m'am înţeles la vorbă...»[1]).

La 6 Mai 1851 opera italiană cântă «*I due Foscari*», din care Asachi dă un extract:

Cii doi Foscari, tragedie lirică pusă în muzică de G. Verdi, Iaşi, T. I. Albina, 1851.

La 13 Maiu cântă *L'elesir d'amore*. Avem dela Asachi:

Elisirul lui Amor, opera comică în trei acte, muzica de Maistro Donizetti, Iaşi, T. I. Albina, 1851.

---

1) Piesa s'a publicat în *Alm nach de învăţatură şi petrecere* pe 1851, p. 65. S'a jucat la 15 Marte 1851. Un scurt foileton asupra reprezentaţiei în „*Gazeta de Moldavia*", No. 23 din 19 Martie 1851, p. 97. Millo a jucat pe Galian, Teodorini pe Codrat, d-na Sterian pe Irina.

www.digibuc.ro

La 22 Maiu 1851 cântă *Nabuhodonosor;* rezumatul e dat de Asachi.

La 9 Oct. 1852 cântă *Attila* de Verdi;

Attila, drama lirică cu un prolog în trei acte. Poezia compusă de T. Solera, muzica de G. Verdi. Traducerea e de Asachi.

Mai menţionăm şi următoarele încercări, dealtminteri, neisbutite:

Petru Rareş, dramă istorică în patru părţi [1]), cu următorul cuprins:

In partea I sau *Lacul* (epoha 1527) e zugrăvită viaţa de pescar a lui Petru Rareş, căruia Şeptelici îi aduce vestea morţii lui Ştefăniţă Voevod, şi pe care-l chiamă împreună cu toţi boerii la Suceava pentru alegerea domnului.

Partea doua se desfăşoară prin cele mai mari imposibilităţi scenice şi psihologice; suntem în ziua alegerii Domnului; e ales, firește, Petru Rareş care ia de nevastă pe Elena. Piesa n'are nici o valoare; cât despre celelalte două părţi, făgăduite de Asachi, nu ştim nimic [2]).

Ţiganii, idil cu cântece de G. Ásachi, reprezentat în 24 Ianuarie 1856 pe Teatrul Naţional Iaşi, Tip. I. A. 1856.

Bătrânul ţigan Tufoi are două fete: Ardela, cea mai mare, care e urâtă, şi pe frumoasa Angelina... Tânărul Gevrilă, feciorul bulibaşii,

1) Iaşi, 1863.

2) S'a jucat la 8 Aprilie 1837 Drama care înfaţoşează un istoric episod din epoca 1538, acea plina de fapturi şi de haractir nobil a strămoşilor noştri şi nemerita a elevilor representaţie ca prin o magie înfăţoşind înaintea ochilor o întâmplare de trei veacuri, a patruns pe privitori de nobile sentimenturi , *Albina.* No. 29 din 11 Aprilie 1837.

www.digibuc.ro

un ţigan urât şi chior, vrea să ia de nevastă pe Angelina, dar aceasta iubeşte pe un păstor român, Cimbru. Căsătoria lor însă nu se poate face, între altele, şi fiindcă Cimbru e om liber şi Angelina e roabă. In momentul săvârşirii căsatoriei între Gevrilă şi Angelina soseşte şi vestea desrobirii ţiganilor de către Grigore Ghica. Obstacolul fiind înlăturat, Cimbru ia pe Angelina. Spectacolul e presărat cu cânticele cu muzica din *Puritani*, în felul tuturor spectacolelor lui Asachi, în care agrementul convenţional are o atât de mare parte. Printre ţigani e şi un bucătar Matus, purtat cu boerul pe la Paris, ce-şi împestriţează limba cu expresii ca «monşer cumetre», «bunciur» în loc de «bonjur» etc.

Turnul Butului, dramă originală în 3 acte, după tradiţii poporane de G. Asachi, Iaşi, Tip. Inst. A. R. 1863, pg. 26.

. Sub pretextul legendii unei stânci în formă cilindriţă, de pe Pion, vizibilă chiar dela Iaşi, cunoscută sub numele de *Turnul lui Butu*, Asachi localizează poemul *Lenora* a lui Bürger. Trei peţitori sosesc pentru Prinţesa Ana, fiica Domnitorului Alexandru, care a jurat credinţă veşnică logodnicului ei Butu, plecat cu oastea în Polonia pe ţărmurile baltice: Coribut, cavaler polon din Masovia, Mailat, cavaler maghiar şi Valter, cavaler german. Inainte de a se lua la luptă între dânşii. se învoesc să se supună hotărârii şi preferinţii Anei: iată actul I.

Actul al II-lea cuprinde disputa peţitorilor în faţa Anei «în piaţa de carusel înaintea castelului». Fiecare pretendent îşi laudă însuşirile şi strămoşii; încăerându-se apoi la luptă, iese învingător Coribut

www.digibuc.ro

In actul al III-lea un curier sosit din războiu, povesteşte Anei isprăvile Moldovenilor în luptele cu cavalerii Teutoni, în care Butu căzuse străpuns de săgeţi. Ana se duce la vrăjitoarea Macrina ca să-i aducă îndărăt pe Butu: şi, în adevăr, în urma unei scene de farmece, amorul lui Butu vine pe uşă sub chipul unui copil, apoi apare şi Butu în zale, şi o ia la braţe. Scena ne arată de odată priveliştea muntelui Ceahlău. Butu e călare şi o ţine la piept pe Ana.

Voichiţa de Romanie, melodramă istorică cu cântece de G. Asaki, Iassi, 1863. Inst. Alb. Române. Piesa coprinde un epizod din luptele lui Ştefan cel Mare cu Vlad Ţepeş: în actul întâiu asistăm la pregătirile lui Vlad şi la alianţa lui cu Turcii împotriva Moldovenilor; actul al doilea se petrece într'o grotă întunecoasă, în lagărul muntenesc. Suntem în aceleaşi pregătiri de război. Voichiţa, fiica lui Vlad, cere sfat unui sihastru, spunându-i că a aflat că turcul Osman a urzit un complot ca să omoare pe Ştefan. Sihastrul se hotărăşte să prevină pe Ştefan. In actul al III Ştefan e învingător şi ia de nevastă pe Voichiţa. Piesa n'are, fireşte, nicio valoare.

Elena Dragoşu de Moldaviea, dramă istorică originală în trei acte de G. Asachi, Iaşi, Institutul *Albinei Române*, 1863, p. 39.

Elena (Dragoş), fata lui Ştefan cel Mare, se mărită cu Ivan Ivanovici, fiul Ţarului Ivan III, cu care are un copil, Dimitri. După moartea tatălui copilului, Ivan Ivanovici, se pune întrebarea cine să ia succesiunea tronului: Dimitri sau Vasile, copilul născut din căsătoria a doua a ţarului cu Sofia Paleologu. Drama se desfăşoară în mijlocul

www.digibuc.ro

intrigilor de succesiune; la urmă, Ţarul proclamă moştenitor pe Vasile, condamnă la închisoare pe Elena şi trimite în Siberia pe partizanii eì. «Ştiu. zice dânsul, că acest act va rupe legăturile de amiciţie personale cu Domnitorul Moldovei! Dar acea ce nu poate astăzi unì simpatia mai târziu va operà politica care mineşte Moscovei un mănossu viitor.»

Piesa n'are nici o valoare.

Petru I ţarul Rusiei în Iaşi, [1]) e titlul unei piese în două acte, publicată în anul morţii lui Asachi, lungă—deşi foarte scurtă—naivitate.

Actul întâiu «reprezeutează piaţa înaintea bisericei Sf. Trei Erarhi.» Cantemir, Petru şi Caterina vorbesc despre războinl cu Turcii. Vin veşti rele. Turcii au trecut Dunărea, Tătarii Prutul, Brâncoveanu s'a dat de partea Turcilor. Tulburat, Petru se retrage în cort: «Am sacrificat zice el, pe unicul meu fiu, ca să mântui imperiul, azi mă sacrific pe mine însumi. Nu-mi rămâne decât să scriu către Senat testamentul meu (scrie). După lupte încruntate mi-a rămas 8.000 soldaţi în contra a 200.000 Turci, care mi-au închis toată scăparea. De nu mă vor ucide, îmi vor stoarce o declaraţie nefavorabilă imperiului. Dar prin acest înscris ordonez să nu daţi nici o credinţă unei asemenea declaraţii, care ar fi spre dauna Imperiului. De nu voi 'supraveţuì, să alegeţi pe cel mai demn dintre voi spre a guvernà ţara şi à o conduce la gloriosul ei destin.»

In actul al II-lea, de trei pagini, se încheie pacea de la Iaşi.

1) *Petru I, Tzarul Russiei în Jassy*, dramă istorică în 2 acte; s'a publicat în *Almanac de învăţătură şi de petrecere* pe anul 1868.

www.digibuc.ro

In «*Almanacul*» de pe 1868 se mai tipăreşte «*Desperaţia unui eremit,*» farsă într'un act de G. Asachi, desigur o localizare: e vorba de un tânăr, Lubin, crescut de tatăl său «eremitul Chir Filip», în vârful unui munte. Până la vârsta de 19 ani tânărul nu văzuse chip femeesc; la cel dintâiu prilej, zărind pe Elvira, fiica lui Alfons, se îndrăgosteşte de ea şi se pricepe să-i ceară mâna...

Cu aceasta încheiem capitolul activităţii lui Asachi în teatru: lipsit de talent dramatic, meritul lui stă în faptul de a fi fost un organizator de teatru românesc şi iubitor de spectacole; prin spiritul lui întreprinzător a contribuit, astfel, la răspândirea gustului pentru teatru.

www.digibuc.ro

IV.

Activitatea literară a lui Asachi

www.digibuc.ro

IV. ACTIVITATEA LITERARĂ A LUI ASACHI

§ 1. POEZIA

In critica activităţii literare a lui Gheorghe Asachi, ca şi în critica tuturor începătorilor unei literaturi, plecăm dela principiul relativităţii istorice: legată de timp, momentul istoric domină literatură. Idea frumosului în sine e o idee metafizică fără nici o realitate; scoborându-se din cer pe pământ, se amestecă şi cu alte elemente străine de care e fecundată; din absolută devine relativă. Pentru a înţelege operele de artă în evoluţia timpului, se cuvine să ne punem în spiritul ei, să ne facem un suflet nou, ca să le citim cu ochii şi cu simţirea contimporanilor; numai aşà le vom puteà determina importanţa şi situaţia în ritmul veacului.

Opera literară a lui Asachi nu înfruntă critica prin virtutea lăuntrică a frumuseţii sale; nu fixează o pagină estetică şi nici n'a intrat în conştiinţa noastră artistică, cum au intrat, pildă, nuvelele lui Negruzzi; simplu obiect de cercetare literară, ne rămâne s'o examinăm la lumina principiului relativităţii.

www.digibuc.ro

Principalul merit al lui Asachi e de a fi fost un organizator şi un deschizător de drumuri în toate ramurile de activitate culturală; lirica lui păşeşte numai în al doilea rând: după ce contemporanii o preţuise prea mult, uitarea s'a aşezat peste ea aproape cu desăvârşire; pe de o parte deci un prisos de laudă, iar pe de alta un prisos de nerecunoaştere. Fără a-i exagerà valoarea, lirica lui Asachi ar meritâ, totuşi, să fie cunoscută; fără să fi fost un creator de valori poetice, Asachi a avut un suflet de poet cu o nobilă inspiraţie trezită de aspectul rămăşiţelor gloriei străbune, şi la întâia adiere de dragoste pe pământul binecuvântat al Italiei. Intors în ţară, activitatea poetului s'a abătut însă spre o întrebuinţare mai imperioasă; totul erà de făcut din nou: şcoală, teatru, presă. Muza lui a devenit ocazională şi oficială; nobleţa intenţiei şi dibăcia versificaţiei nu pot însă ascunde prozaismul inspiraţiei: întemeierea unui ospiciu, aniversarea Academiei Mihăilene sau deschiderea Teatrului Naţional.

Realităţile sociale ale Moldovei din întâia jumătate a veacului au ucis, aşà dar, repede în Asachi lirismul deşteptat la vederea ruinilor din Forul Roman şi la flacăra dragostei ideale pentru Bianca Milesi; în locul poetului au deşteptat pe omul de iniţiativă culturală. Cumpănind lucrurile, ţara noastră aveà, dealtfel, mai mare nevoie de o energie practică decât de un talent poetic realizat într'o limbă neformată încă. Dar, dacă poetul n'a trăit în Asachi decât puţin, şi n'a avut nici odată un sbor mai larg, artistul a rămas intact într'însul până la urmă; prin instinct şi prin şcoală italiană, Asachi a avut simţul formei, de nu şi pe cel al limbii. Lipsite uneori de căldură, versurile lui au, totuşi, o armonie necunoscută

www.digibuc.ro

până la dânsul, o varietate de metru, în care se simte, prin influenţa poeziei italiene, o înţelegere apreciabilă a technicei.

Primele motive lirice ale lui Asachi au fost, după cum am mai spus, dragostea şi patriotismul, deşteptate amândouă de Bianca Milesi, care, nu numai că i-a spiritualizat dragostea, dar l-a îndreptat pe tănărul moldovean şi spre iubirea neamului, pe a cărui istorie o citeau împreună pe pietrele Columnei lui Traian.

Cum dragostea lor a rămas platonică, poeziile lui Asachi sunt dèsbrăcate de orice sensualitate; în ele se frământă un suflet înamorat de perfecţie morală, un suflet încleştat într'o adorare, ce purifică şi înalţă; nici o notă îndoelnică nu le tulbură unitatea: scrise mai întâi în italieneşte prin suggestia poeţilor italieni şi, mai ales, a marelui cântăreţ al dragostei neîmplinite, a lui Francesco Petrarca, rămas până în urmă «maestrul» lui Asachi, ele au fost apoi traduse în româneşte. Şi prin noutatea formei — sunt sonete — şi prin frumuseţea plastică a unora din ele dar, mai ales, prin înălţimea şi seninătatea sentimentului, ele se ridică peste poezia timpului, atât de nesigură ca armonie şi plină de sensualismul poeziei noi greceşti; spiritualismul ei ne învederează că isvorul de inspiraţie a lui Asachi nu e oriental ci latin, nu e Anacreon sau Atanasie Christopulo ci Petrarca; că Muza lui Asachi, nu e Casandra sau Marghioala, după care ofta Conachi, ci o femee cu mari însuşiri morale.

Deşi motivele de inspiraţie nu sunt nouă, Bianca aducând aminte prea mult pe Laura, deşi limba e în genere nesigură, — este totuşi apreciabil că, la începutul liricei noastre, găsim acest ciclu de versuri de pasiune spiritualizată:

www.digibuc.ro

Când întinzi a'tale aripi, o tu cugete 'nfocate,
Şi 'n noianul fantasiei te înnalţi cu rapegiune,
Cautând frumoase teme între cele luminate,
Pentru lira-mi umilită, doritoare să răsune;

Uşurel pe Monte-Pincio între pinii verzi răzbate:
De virtute şi frumseţa, acolò-i vedeà minune;
Acolò zina mea trece pe cararile 'ncântate,
Stralucind cu o lumină care niciodat'apune.

(*Către cugetarea mea*)

în care icoana Biancei, e evocată ca o adevărată umbră elisiană într'un vers definitiv:

Uşurel pe Monte-Pincio între pinii verzi răzbate,

Cu toată preţiositatea simţirii, atât de firească poeziei italiene, cele trei sonete «*Patima*» au, totuşi, o linie şi, cu puţine schimbări de cuvinte prea învechite, sau de inversiuni artificale, s'ar putea cita şi azi. In primul sonet poetul ca şi Petrarca se spovedeşte naturii:

La fiinţele naturii, câte împrejuru-mi sânt,
Spun a inimii dorinţa ce se 'ncrede şi iar teme, —
Insă zinei ascund numai patima în care 'mplânt,

Nesiguranţa iubirii nu puteà fi mai lapidar fixată ca în versul:

Spun a inimii dorinţă ce se 'ncrede şi iar teme,

Al doilea sonet e şi cel mai frumos; la povestea dragostei neîmplinite a poetului natura întreagă se înduioşează:

www.digibuc.ro

... numai zina pentru care
A mea inima se 'ncinge, la durerea-mi nu raspunde.
Nici din sânul ei s'aude un suspin de îndurare!

Strofa întâia e, în deosebi, plastică:

Auzit-a Apeninul eco al durerii mele,
Ce din sân Amor îmi stoarce, în tăcut 'a nopții clipă.
Răsunat-au pân' la Istru patimile cele grele,
Ce nu vindecă Higeà, nici fântâna Aganipă.

Şi în al treilea sonet terțetele sunt, de asemeni, apreciabile prin finețâ, ideie poetică şi armonie:

Deşi'n versul meu cel umil strălucindu-va virtute
Cerc să cânt şi-al vostru merit în toscana armonie,
Care de l'a voastră faimă un ecou să împrumute,

Când țintează sumeț ochiul în a cerului făclie,
Intunerecul îl ceartă numai câteva minute.
Dar seninul feței voastre totdeauna-i ascuns mie.

Influența lui Petrarca sau a poeților petrarchizanți e evidentă, dar nici meritul lui Asachi de a fi găsit o formă atât de potrivită şi-o armonie atât de nouă, deşi într'o limbă nesigură şi cu o topică artificială, nu e mic. Tot atât de plastic e şi sonetul *Profeția*, scris la plecarea poetului din Roma, în care evocă pe Bianca, rugând-o să-l ocrotească şi în depărtare, în Moldova:

.. *Dar, pe câna în luntre-uşoară brăzdui-voi Mar 'Euxină*
Infocata-mi cugetare, străbătând câmpii deşarte,
Inturna-se-va adese l'adăpostul cel de arte
Şi la templul junei Muse, unde arde-a mea lumină.

www.digibuc.ro

Acea stea a mântuirii, care astăzi mă 'nviază.
Fie ca să mă conduca şi în timpul viitor,
Şi-amorţita mea simţire pentru patrie fac'o trează.

In afară de sonete, tot Biancei sau Leucei cum îi spuneà el poetic—i-a închinat şi un cântec petrarchesc de o savantă varietate de formă, poate cea dintâi încercare de vers liber prin imitarea versului liber italian; deşi imprecisă şi împovărată de reminiscenţe mitologice, poezia are totuşi mişcare şi dovedeşte puterea de a urmări o idee într'un lung şir de perioade, cu imagini şi «concetti» ieşite deadreptul din lirica italiană.

Intors în ţară, Asachi a păstrat până la sfârşitul vieţii cultul pentru îndepărtata lui Muză; în câteva împrejurări, el şi-a mai înstrunat lira în cinstea Biancei, ca, de pildă, în sonetele «Către A. P. care se înturna din Moldova în Italia a sa patrie» sau în sonetul scris la moartea Leucei, în 1849, lapidar; cu tot artificialul limbii, terţetul final conţine şi o idee poetică:

Dar, în miezul al durerii, ce-mi rămâne 'n suflet vie,
Ce-a scânteie care-aprinsă-i, nu s'a stinge niciodată,
Şi-a trăi cu tine-unita în a cerului tărie.

Aceste reveniri sunt însă rare; depărtarea şi o multiplă activitate îl abat dela poezia de dragoste, spre paguba literaturii, de oarece adusese cu ea o armonie, o frumuseţe morală şi o formă savantă neajunse până la dânsul.

A doua notă fundamentală a poeziei lui Asachi e nota patriotică, evidentă chiar dela început şi în aceleaşi împrejurări ca şi nota erotică; şi în una şi în alta, tot Roma e punctul iniţial al inspiraţiei poetului.

www.digibuc.ro

Am expus aiure controversa originii Asăcheştilor: după unii ei ar fi Armeni, după alţii Ardeleni; de am puteà pune vre-un temei pe psihologia etnică, am conchide că Asachi a fost Ardelean. Toate aspiraţiile lui sboara spre Roma; isprăvindu-şi studiile la Lemberg şi Viena, paşii lui s'au îndreptat spre cetatea eternă ca în spre o încununare firească a învăţăturii: odată ajuns acolo, el a rătăcit prin For ca învăţaţii ardeleni, ca Şincai sau Petru Maior, adevărat daco-roman, cucerit de pulberea de aur a trecutului, de câmpia Laţiului şi de toate urmele unei glorii neuitate. Dacă sentimentele de admiraţie şi de solidaritate naţională i-au îndemnat pe Şincai şi Maior spre istorie, în Asachi au făcut să vibreze o coardă, care ar fi stat aţipită altfel.

Abia ajuns, el aduce în oda *Către Italia*, o mişcătoare salutare ţărmurilor Ausoniei:

Vă urez, frumoase ţarmuri ale-Ausoniei antice,
'Ncunjurate de mări gemeni, împărţite de-Apenin,
Unde lângă dafin verde creşte-olivul cel ferice,
Unde floarea nu se trece supt un cer ce-i tot senin,
Unde monumenturi mândre-a lumii domnitoare ginte,
Inviază mii icoane la aducerea-aminte...

ca în cântecul lui Mignon al lui Goethe:

Kennst-du das Land wo die Citronen blühen?

Oda e plină de avânt, de extaz în faţa frumosului, şi de poezia trecutului. Totul îl mişcà la Roma, dar nimic nu-l puteà sguduì mai adânc decât coloana lui Traian:

Intre sfărâmate temple, obelisce şi coloane,
Ca un turn de fier întreagă stă coloana lui Traian
Pe ea văd Istrul: se pleacă iasiene leghioane,

www.digibuc.ro

Cum cu patria sa piere-al Decebalului oştean.
Şi cum în deşarta Dacie popor nou se 'ntemeiază.
De unde limba, legi şi nume a Românilor dereaza.

Ca şi pentru marii Ardeleni, sub umbra coloanei lui Traian se adăposteşte istoria poporului nostru; ca şi dânşii, Asachi crede că suntem strănepoţii numai ai Romanilor, întru cât Dacia fusese deşertată de locuitorii săi. Oda respiră pietatea copilului lângă casa bunicului:

Un Român al Daciei vine la stramoşi, ca să sarute
Ţerna de pe-a lor mormânturi şi sa 'nveţe-a lor virtute!

Dar ea nu-i numai un strigăt de recunoştinţă către «maica Roma», ci şi un imn către frumuseţea Italiei moderne, a Italiei lui Galileu şi Rafael, a lui Ariost, a Italiei florilor de mirt şi a frunzelor de laur, a unei Italii pe care n'o văzuse nici Şincai, nici Petre Maior. Asachi nu erà numai un daco-roman, ci şi un artist: un pictor şi un poet. Din acelaş isvor iese şi sonetul *Către Tibru*, în care admiraţia nu merge numai spre Italia veche ci şi spre Italia Renaşterii, Italia sonetelor lui Petrarca:

Nici sunând pe fluier doine înca 'n Dacia umbroasă
N'auzit-am 'n junie dulce versuri aşa line,
Precum sun'a lui Petrarca lira cea armonioasă.

Până târziu va purta Asachi nostalgia Italiei: cerul ei, Bianca, întâia iubire, arta, amintirea urmelor glorioase, îl vor însoţi în Moldova îndepărtată. Un articol al lui din 1829, uitat cu desăvârşire, «*Meditaţia unui îmbătrânit poet*» [1]) e

1) *Albina*, No. 17, din 26 Februarie 1839, pag. 67.

www.digibuc.ro

caracteristic pentru inspiraţia poetului rămasă pururi legată de «ţărmurile înflorite ale Ausoniei». «Va veni ziua în care se va stinge focul vinelor mele, scrie Asachi, în sânul meu va locui iarna, fulgii cei albi îmi vor împresura tâmplele, şi negurile vor întuneca ochiul meu.

In mormintele cele aşezate zac prietenii, numai eu am rămas ca un singuratic spic, pe care săceritoriul a uitat a-l tăia! Un nou neam a răsărit, cu nouă dorinţe si idei nouă; plin de mirare aud nume nouă şi versuri nouă; sunetul numirilor celor vechi au trecut, precum m'am trecut şi eu însumi, poate că sunt de puţini cinstit, de mulţi defăimat şi de nimeni iubit? Şi iată către mine săltând vin tinerii cei cu înfloritǎ faţă şi cu mâna mea cea tremurătoare puindu-mi harfa, îmi zic: «De mult ai tăcut, bătrânule, ia cântă-ne iar versuri despre visurile juniei tale».

Atunci apuc harfa, plăcerile şi durerile cele vechi se trezesc, negurile pier, lacrimile răsar iar din ochii mei cei stinşi, în sânul meu se răsprimăvărează, tonuri dulci şi duioşii tremură depe coardele harpei, iar mi se înţişează râul cel galben, palaturile de marmură, zinele cele frumoase, şi cânt versuri de Italia!

Acesta va fi cântecul meu cel depe urmă, stelele mari vor lumina ca în nopţile tinereţelor mele, raza ce răsare a lunei îmi va atinge faţa, şi cântecele trecutelor priveghetori. ca un eho vor răsuna din depărtare, atunci ochii mei doritori de repaos se vor închide, şi sufletul se va înălţa ca tonul harfei mele.

O arbure va umbri piatra de pe al meu mormânt, aş fi dorit să fie un dafin, însă acesta nu creşte în patria mea!

Acolo vor şedea o zi doi înamoraţi, pasărea care de ramuri se leagănă, tace, şi arburea încă

www.digibuc.ro

răspândeşte un freamăt preste fericiţii, cari nici au un minut de a ceti înscrisul pietrei mole.

Dar mai în urmă, când tânărul va pierde pe a sa iubită, atunci se va înturna iar la a mea arbure, va suspina, va plânge, va privi la piatră mult şi adeseori, şi va ceti înscrisul: «*El a iubit floarea din câmpul Italiei!*»

Cuvântul domină întreagă lirica lui Asachi.

Indreptându-se apoi spre trecutul mai apropiat al neamului nostru, Asachi cântă pe strămoşii războinici care:

> Prin credinţă şi unire aparau a patrici soarte,
> Incât prin a ei virtute, ce-fu arma lor şi scut,
> Intr'un curs de ani o mie, astă ţară s'a ţinut

cântă:

> Pe cel fulger al lui Ares, Ştefan, ce, cu mica ceata,
> A învins pe regi, pe èroi, şi-a Asiei leghioană;
> Pe ale Lupului trei fiice, ce'n frumuseţă s'au mai it,
> Şi'n Suceava pe anticul Ilion au înnoit.

Vremea lui Ştefan cel mare ne-a mai evocat-o Asachi şi în «*Milian şi Dina*» cu un ritm felurit. Milian pleacă voios la luptă împotriva Tătarilor. Dina îl urmează cu credinţă:

> Pretutindenea urmându-ţi eu în cruntă batălie
> Lângă tine până'n urmă voiu luptà cu bărbăţie.

De acelaş avânt patriotic şi ostăşesc sunt străbătute şi poeziile *Privighetrea Ostaşului moldovean* şi *Ştefan cel mare la cetatea Neamţului*. Muntele Ceahlău impresionându-l în deosebi, în repeţite rânduri, în nuvele, în piese de teatru, şi

www.digibuc.ro

în poezii, Asachi i-a cântat legendele, sau uneori chiar, ca adevărat daco-roman, i-a plăsmuit legende: Dochia, fiica lui Decebal, prefăcută în piatră pentru a scăpa de urmărirea Impăratului Traian:

Imparatu'n zadar cata
Pe Dochia a 'mblânzi;
Văzând patria ferecata
Ea se'ndeamnă a fugi.
Prin a codrului poteca
Ea ascunde al ei traiu;
Acea doamnă tinerică
Turma paşte peste plaiu;
A ei haină aurita
O preface în şaiag,
Tronu-i iarba înverzită,
Sceptru'i este un toiag.

Intr'o altă baladă mai lungă «*Turnul lui But pe muntele Pionului*», Asachi imită în formă populară, *Lenora* lui Bürger, deşi nu fără împestriţări de cuvinte nepotrivite. Plecând cu oastea moldovenească să ajute pe Poloni, Butu îşi lasă în urmă logodnica, fiica lui Alexandru Vodă:

Dar cu Butu-i logodită
Fiica ăstui domnitor:
De el Ana despărţită
Suspina-va' de *amor*
Butu 'i dă *parola* sa
C'o veni şi-o va lua.

Cum oastea se întoarce fără Butu. Domnul vrea s'o mărite numai decât cu altcineva; prin farmecele unei vrăjitoare, Ana îl aduce însă pe Butu pe lumea asta, apoi pleacă amândoi:

www.digibuc.ro

Luna luce, Butul fuge,
Peste munte, prin hârtop,
Vântul şuera şi muge,
Roibul sare în galop,
Şi-amu-i duce pe amândoi
Doamne, oare nu-i strigoiu?

Fluidă, înaintea lui Bolintineanu, strofa sugerează icoana fugii năvalnice. La cântecul cocoşului, drumeţii se prefac însă în turnul Butului pe pe Ceahlău... Poezia are o mişcare, o vioiciune, o plasticitate, care ar fi meritat să fie cruţate de multe inegalităţi şi greşeli.

Prins în vârtejul evenimentelor, luptând pentru a da o îndrumare Moldovei trezite din amorţirea domniilor fanariote, isvorul inspiraţiei lui Asachi, sărac de altminteri şi aşa, scade din ce în ce; fără a părăsi cu totul lira, el şi-o pune în slujba activităţii practice... Intrăm, astfel, într'o nouă fază poetică a scriitorului, ajuns un fel de poet oficial al momentelor culturale sau politice ale ţării. Nu e eveniment mai important care să nu fi fost consfinţit de poet printr'un sonet sau printr'un imn. Cu un braţ Asachi realiza în teatru, în presă şi mai ales în şcoală, iar cu celalt îşi înstruna lira: ieşite din astfel de împrejurări, deşi nu li se poate tăgădui puritatea şi nobleţa inspiraţiei, poesiile sale se resimt de artificialitatea poeziilor ocazionale.

Din ele răsare o adâncă dragoste *de cultură, de şcoală, de pace şi de prosperitate.* Oda *Către împăratul Alexandru I*, 1877, atât de aspru judecată din punctul de vedere al tendenţii, nu poate fi înţeleasă şi iertată decât ca un omagiu împăratului, purtătorul ramurei de măslin a păcei prin încheerea Sfintei alianţe:

www.digibuc.ro

Când, unit cu drepți monarhii, în a legii sfântul nume,
Tu întâiu, o Alexandre! așezi lină pace 'n lume...

După zguduirile războaelor, Alexandru era făgăduința unei ere noi de prosperitate și de liniște nu numai pentru apus ci și pentru principatele dunărene:

Caci pe țerile frumoase, de-al Tau scut acoperite,
Unde șésuri, vii și dâmburi d'Istru și de Prut se 'ncing,
Ce ca Pàctolos al Lidiei duc arene 'nnaurite,
Unde-a câmpului odoare în belșug satenii strâng!
N'a lucit, aleu! *pre ele a științelor facle,*
Și al Romei strănepotul zace încă 'n 'ntunecie.

Intr'însul vedeà, deci, Asachi începutul unor timpuri nouă de cultură pentru Moldova. Oda are, dealtfel, și părți poetice, ca, de pildă, rândurile în care istoria poporului nostru e fixată într'o icoană realizată:

Timpul rapede, ce toate în noianul sau ascunde,
Intr'a'sale prăzi surpat-a Dacia marelui Traian,
Ce-ca luntrea între stânce, sbuciumata despre unde,
A pierit luptând cu vântul, pân s'ajunga în liman,
Iar, atunci când de furtună s'a sfărmat în noapte oarba,
A putut abia să scape al ei nume și-a sa voarbă.

Prelungul strigăt de bucurie după domniile fanariote isbucnește și în oda: *Către Moldoveni, 1822:*

Viers înalt de bucurie să rasune împrejur,
Astăzi geamătul Moldovei în armònii se preface...

în care «patrioții» sunt chemați în jurul scaunului noului domn pământean spre a aduce încă odată în Moldova timpurile de glorie. Găsim și aici versuri lapidare:

www.digibuc.ro

Căci o luntre zdruncinată, ce'a scapat din Ocean,
Dacă uita privighera, va pieri şi în liman.

La introducerea limbii româneşti în învăţământul public (1820) Asachi scrie un sonet plin de reminiscenţe clasice:

Muzele 'n nemernicie spaimântate-umblau şi mute,
Ne 'ndraznind idioma patriei din cenuşa ei să 'nvie:
Numai zèfirul şi râul cu întristata armonie
Ingânau, gemând, a' patriei strălucirile pierdute...

Bucuria poetului la deschiderea şcoalelor naţionale, al cărei merit îi revenià, dealtfel, în bună parte, a cântat-o în oda lui: *Către onorata Epitropie a Invăţăturilor Publice*, 1828, o odă de o compoziţie savantă şi cu destule elemente poetice pentru un subiect atât de arid. Inceputul, în deosebi, împinge virtuozitatea până la desvoltarea unei comparaţii în treizeci de versuri. Inaugurarea Academiei Mihăilene (1838) a fost şi ea cântată într'un sonet «*Palladiul Moldovenilor*». Asachi nu erà însă numai un iubitor de şcoală şi de limbă românească, ci şi de artă, pentru răspândirea căreia a lucrat prin toate mijloacele. In versurile lui găsim o reală dragoste pentru arta dragoste câştigată din viaţa lui la Roma:

Tu, Moldavio, mauoasă, ce pe mine m'ai născut,
Adăpost dă Musei nouă care versuri a ţesut,
Pe strain şi tânăr dafin, care 'n ţern'acum răsare,
Cu puternic scut să-l apăr de-a furtunilor turbare.
Că, de-a prinde rădăcină şi în urma va 'nflori,
Din a'sale frunzi cununa Musa ţie va urzi.
O cununa'ncunjurată de-ale vântei line raza,
Ce de foc, de fier, de timpuri trainic soarta o păstrează.

Versul lui se pune, deci, în slujba tuturor semnelor îmbucurătoare de propăşire artistică şi lite-

www.digibuc.ro

rară: într'un sonet ne cântă «compunerile poetice în limba naţională»; în altul slăveşte aniversarea deschiderii teatrului naţional:

Intr'un timp de ofilire, pe când limba cea română,
Din palaturi înterită, se vorbia numai la stâna,
Nobili, voi, de neam şi cuget, sfăramând a'sale fiere
Aţi vorbit întâiu c'aceia ce ni dau pâne şi miere.

Tot el compune şi prologul rostit pe scena Teatrului Naţional la 28 Fevruarie 1837, în care *Geniul* ia de mână pe zâna Moldovei pentru a o urcà pe Parnas:

Nu, acel ce 'n sân pastrează de virtute o scânteie
Pentru-a'patriei folosuri, nu se teme c'o să peie!
Pe-a'Parnasului verzi plaiuri timpul este mai senin
Sună dulce armonie, sufla zefirul mai lin:
Acolo a ostenelei trainic fruct tu vei culege:
Intre noapte şi lumină, — o Moldavie, alege!

Tot aşà şi în *Oda către Poeţii români:*

Acordaţi române versuri pe-armoniase alaute,
Intr'un rost ca şi cu poporul geamăn cu cel Italian
Sa 'nveţe amor de patrie, dor de glorie, virtute:
Şi Românul de pe Istru şi-al Carpaţilor Muntean,
Cel ce bea 'n Siretiu, în Nistru şi 'n a Mureşului unde,
Cel l'a 'carui triste doine plaiul Pindului răspunde.

* * *

Atât în poeziile de dragoste, cât şi în evocarea gloriei poporului roman sau a marilor noştri eroi naţionali, versurile lui Aşachi se resimt în privinţa formei de cultură clasică a poetului şi de cunoaşterea, mai ales, a literaturii italiene, nu numai prin artă, prin varietatea ritmului, prin armonie, ci şi prin reminiscenţe deadreptul, sau

www.digibuc.ro

prin întrebuinţarea unui material poetic — comparaţii, figuri, mitologie —: nu e exclus chiar ca împrumutul să fi mers şi mai departe până la imitaţie sau localizare. *In Privighetrea oraşului moldovenesc*, de pildă, Asachi ne invocă pe Echo, pe Ares, pe Bellona şi pe Igea:

... De şi-aiure cruntul Ares mii soţii a vaduvit
Iar Bellona cu făclie secerişuri a stârpit...

Imnul din aceiaş poezie, asemănând Patria cu un vas răpit de talazurile oceanului:

...Vasul Patriei plutitor
Din turbatul Ocean.

ne aminteşte oda lui Horaţiu, «*Ad Rempublicam*»:

O navis, referent in mare te novi
Fluctus? O quid agis? fortiter occupa
Portum.

Chiar şi în frumosul *Imn de seară* Ştefan este un Ares, iar Suceava e «anticul Ilion».
In *Oda lui Alexandru* I:

Vuietul de crunte arme şi-al Bellonei racnet tace
Supt a dafinului umbră gustă Ares triumf sfânt.

Dacia e străbătută de ape:

Ce ca Pàctolos al Lidiei duc arene 'nnáurite

In sonetul «la introducerea limbei naţionale în învăţătura publică», poetul invoacă râpa Fleghetonului:

Cele neguri ce's în râpa Fleghetonului născute

www.digibuc.ro

Nu mai pomenim de Helicon, Parnas, Apollo, Muze care vin așa de des în versurile poetului; nu mai pomenim de atâtea nume proprii, Virgiliu, Horațiu, Collatinus, Gracchi, August, Orfeu, Euridice, Kolchos, Argonauți, de reminiscențe clasice, de comparații ce împestrițează mai toate poeziile lui Asachi.

Dar, dacă în poeziile patriotice întrebuințarea mitologiei e mai înfrânată, în poeziile de dragoste «amorașii», «ondinele», «silfidele» bat din aripioare; toate gingășiile afectate ale sonetiștilor italieni se resfață într'o risipă de panglicuțe de mătase; Haritele își joacă hora lor obișnuită; Cupidon e șăgalnic:

Mergi unde cu Hàritele
Dulce amor domneaza,
Unde al meu gând și inima
De-apururi viază.

Ascunsă supt aripile
Lui Cupidon mergi iute:
Te apără cu armele
Ce'n Olimp sunt temute,

(*Alvir catre a sa miniatură*)

. . . . . .
Căutătura-i fu senină
Ca vapaia scânteioasa,
Ochi albaștri de Atină,
Sau de Veneră frumoasă.

(*Către zugrav*)

Abuzul de decor mitologic dă, astfel, poeziilor lui Asachi un caracter de artificialitate și de imitație: defectul n'a scăpat, dealtfel, nici contemporanilor

www.digibuc.ro

şi mai ales lui M. Kogălniceanu[1]), care scria în prefaţa poeziilor lui A. Hrisoverghi aceste rânduri ce conţineau nu numai o critică, ci reprezentau şi o reacţiune şi o nouă orientare literară:

---

1) E cunoscut de altminteri, antagonismul dintre Asachi şi Kogălniceanu, care se sapa şi mai adânc odată cu întemeiarea *Daciei Literare* la 1840. Chiar din prefaţă Kogalniceanu declară că *Albina* e prea moldovenească , şi se ridică apoi împotriva traducerilor. Traducţiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie a gustului original, însuşirea cea mai preţioasă a unei literaturi. Istoria noastra are destule fapte eroice, frumoasele noastre ţari sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitoreşti şi poetice, pentruca să putem gasi la noi sujeturi de scris, ca să avem pentru aceasta trebuinţa să ne împrumutam dela alte naţii .

In acelaş număr al revistei, Kogalniceanu socoteşte ca o fericire prilejul de a referi despre *„Descrierea istorică a tabloului ce înfăţoşează pre Alexandru cel bun primind coroana dela ambasadorii împăratului Ioan Paleolog II de D. Aga G. Asachi"*. Cuvintele bune nu lipsesc sub pana lui Kogalniceanu. Descrierea lui Asachi e serioasa, înalta, plina de erudiţie şi de talent . Când ajunge însă la tablou, Kogalniceanu e sever. Pentru dânsul litografierea tabloului e proasta deşi Hoffmann e un artist bun care reuşise, de pilda, în litografierea chipului lui Vasile Voda.

Asachi nu scapă prilejul de a raspunde prin *Albina,* din 21 Martie 1840, lăudând tiparul şi programul *Daciei,* dar nu fără o oarecare răutate faţa de cuprinsul revistei care e scos mai mult din alte efimeride periodice . In ceeace priveşte critica facuta tabloului, Asachi îi aduce aminte lui Kogalniceanu o cugetare nemţească : Cunoştinţele ce avem despre marginirea omenească şi încredinţarea că lucrul cel mai perfect este numai un ideal, învaţă pe critici a fi îngaduitori în judecata producerilor omeneşti, ba chiar şi pentru a sa mulţumire trebue să se margineasca în viaţă criticul spre a nu se face cu dreptul urât ... Apoi Asachi publică o scrisoare a lui Hoffmann, respingând învinuirile lui Kogălniceanu.

Kogalniceanu răspunde prin No. 3 al *Daciei,* cu prilejul recenziei asupra tabloului *Dacia şi Traian.* Kogalniceanu face elogiul lui Asachi D. Aga Asachi este bărbatul acela care în vremuri grele s'au străduit pentru luminarea neamului său, că d-lui este acela carele pentru literatura Moldovei a făcut mai mult decât

www.digibuc.ro

«Literatura în Moldova pe atunci de abia începuse a reînvia, dar slabă, neînsemnată şi alcătuită numai din proaste traducţii sau imitaţii şi mai rele încă, de originaluri străine; poezia era mai mult în afectaţie şi conţetele italieneşti erau la modă; la fiecare rând al compunerilor din vremea aceia nu găseşti decât muze şi iar muze, Apolon, Orfeu, Belona, când Mars, când Ares, Aheron, Dafnis, Tirsis şi toţi zeii din Olimp şi Tartar.

Toate acestea compuneri erau ode imitate, versuri anacreontice, imne, fabule şi mai ales sonete, felul de poezie favorit al Orfeilor care ne asurzeau urechile pe atunci».

Indreptată împotriva lui Asachi şi a imitatorilor săi, critica isbia într'un defect real. Literatura lui Asachi nu se mărgineşte însă numai la acest decor împrumutat şi supărător; în afară de «anacreonticele» şi de ciripirile lui latino-italiene, el mai are şi alte poezii, în care, cu toată influenţa italiană, găsim o nobilă cugetare, un vers sonor şi armonios şi, mai ales, o inspiraţie naţională, pe care un naţionalist ca M. Kogălniceanu n'ar fi trebuit s'o treacă cu vederea. Cu

---

toţi Moldovenii împreună, şi că prin urmare trebue să-l cruţăm înşuşi când D-lui nu ne cruţă... Nimenea mai mult decât mine nu preţueşte slujbele d-sale Agăi, nimeni nu cunoaşte mai mult câte jerfe a facut pentru propăşirea şi înflorirea literaturei principatului nostru. Cu D-lui dar doresc a trai în pace, şi niciodată nu voi ridica condeiul asupra D-sale.»

Cu privire la tablou şi la broşura explicativă, Kogălniceanu e plin de cuvinte bune, afara doar în ceeace priveşte transcripţia numelor proprii în caractere latine, pe care o găseşte defectuoasă.

www.digibuc.ro

multe lipsuri, nu i se mai poate tăgădui liricei lui Asachi puritatea: nu vom găsi în ea un singur vers care să nu fie o faptă bună: conştient şi programatic chiar, a cântat, astfel, dragostea cea mai spiritualizată, a slăvit pe strămoşi, iubirea de patrie, a cântat actele renaşterii noastre culturale, teatrul, şcoala, limba românească, artele, subliniind fapta omului de acţiune prin comentarul liric al poetului.

N'a isbutit, de sigur, întotdeauna: reci cele mai adeseori, încărcate de podoabe convenţionale, câte odată versurile lui sunt lapidare, au comparaţii solid clădite, şi, cu toată nesiguranţa limbii, se simte în ele un artist al ritmurilor armonioase, un erudit al versificaţiei.

Deşi mai cunoscut prin ele, nu vom aminti de cât pe scurt despre fabulele lui Asachi.

Câteva stăruesc şi acum prin cărţile de lectură: gloria abstractă a bătrânului scriitor se traduce, astfel, şi sub singura formă a adevăratei existenţe literare. Odată cu încetarea inspiraţiei lirice, Asachi trebuià, dealtfel, să se îndrume spre genul didactic al fabulei: acţiunea moralistului îi ajută fecunda operă practică; maniera discursivă îi convenia; meşteşugul lua locul avântului absent. Am putea, deci, cita strofe apreciabile prin plasticitate şi prin uşurinţa relativă a mişcării. N'o facem pentru că fabulele lui sunt simple traduceri sau localizări; lipsite de originalitate şi invenţie, exemplele nu s'ar valorifica de cât pentru formă: am făcut însă destule citate din opera poetică a lui Asachi, pentru a ne fi sta-

www.digibuc.ro

bilit o idee de mlădierea lui formala indiferent de improprietatea limbii [1]).

1) Aşa, de pilda, traduceri din La Fontaine: *Leul şi Guzganul, Lupul şi Mielul, Lupul şi cucoara, Lupul prefacut în pristav, Lupul şi oile, Corbul şi vulpea Cerbul la fântână, Cocostârcul şi vulpea, Greerul şi furnica, Broasca şi boul, Oala de aur şi oala de lut, Vulpea şi ţapul, Broaştele care cer un împărat, Cuvântul lui Socrat, Moartea şi nenorocirul, Musca şi carul, Stomahul şi mădularele, Cei doi catâri, In unire stă puterea, etc.;* din Florian: *Asinul şi fluerul, Epurele şi prietenii săi cei mulţi;* din Kriloff: *Călătorul şi cânele,* etc

www.digibuc.ro

§ 2. NUVELELE

Asachi a scris şi nuvele destul de multe, care, de-ar fi fost realizate, i-ar fi câştigat scriitorului un loc de frunte printre întemeetorii prozei noastre literare, ca lui Negruzzi, de pildă. Mai harnic decât Negruzzi, Asachi nu s'a ridicat totuşi până la artă: lipsit de imaginaţie, el a rămas robul izvoarelor istorice şi legendare; lipsit de putere de sensibilizare şi de evocaţie plastică, el n'a ştiut însufleţi documentul înregistrat numai.

* * *

Iată, de pildă, nuvela istorică *Dragoş*, făcută «după tradiţiile populare»: în partea întâia «*Romidava*», Dragoş, «principile» Românilor din Maramureş, voind să-şi întindă stăpânirea asupra Moldovei, îşi logodeşte feciorul, pe Bogdan, cu Branda, fata lui Susman, «domnul Romăno-Bulgarilor din Mizia». Intovărăşită de Căliman, fratele lui Susman, şi de «un cortegiu strălucit» Branda se îmbarcă pe Dunărea pentru a veni în Maramureş. O furtună îi aruncă pe un ţărm necunoscut în mâinile piraţilor bârlădeni, ce-i iau drept neguţători genovezi. Spre a puteà fi piraţi, Bârlădenii erau îndatoraţi să dea o ze-

www.digibuc.ro

ciueală hanului Haroboe. In cetatea Tatarilor se afla şi un Român, Gramen, «carele atât din simpatia naţionalităţii, cât şi din nepractica meseriei infame, nu luase parte activă la actul ce se făcù vasfrânşilor, deşì prin oarecare demonstraţiuni se nevoià a nu da Tătarilor prepus de compătimirea sa». Găsind pe Căliman plin de răni, el îl duce într'un sat din fundul unei păduri, la maicăsa, Rebeca, în grija căreia îl lasă. Gramen se leagă cu jurământ faţă de Căliman, să scape din robie pe Branda «cu atât mai mult că pe lângă simţimântul patriotic şi nobil (simţământ patriotic!!) de a mântuì o junä din sclavie, scânteia de amoriu ce i se aprinsese în inimă, sporià de pericolul, de care vedeà împresurată pe aceea fiinţă neferice». Sihastrului Coma, venit să-i dea grijania din urmă, Căliman îi desveleşte taina lui, rugându-l să înştiinţeze pe Dragoş de nenorocirea întâmplată.

Adusă la Romidava, capitala lui Haroboe, Hanul se îndrăgeşte numai decât de Branda, şi, prin mijlocirea lui Negrilă, tatăl lui Gramen şi omul lui de încredere, îi propune s'o ia în căsătorie Branda nu primeşte. Hanul o aruncă la închi soare. Cu o zi înainte de a se face nunta lor silită, Negrilă şi cu Gramen o scapă. Negrilă rămâne însă pe loc, în timp ce tânărul Gramen ia drumul munţilor cu Branda, îmbrăcaţi tătăreşte.

In partea doua, «*Bourul*», Branda se întâlneşte cu Rebeca şi Căliman, acum vindecat cu totul de răni, apoi se îndreaptă spre Ceahlău... In urmă soseşte la coliba Rebecei şi hanul Haroboe, urmat de un Tătar ce duceà legat pe cal pe Negrilă. Căliman se ascunde tocmai în copacul, în care aveà să fie spânzurat Negrilă din porunca Hanului. După plecarea Tătarilor, Căli-

www.digibuc.ro

man scapă dela moarte pe Negrilă. In acest timp, sihastrul Coma vestise pe Dragoş de cele întâmplate în Moldova... Cu o armată, din care o ceată «numită a Brandei, sub conducerea lui Bogdan, formă avantgarda oastei române», Dragoş pătrunde în ţară. Haroboe e ucis de mâna lui Dragoş. Locul de luptă s'a numit de atunci Boureni, din pricina capului de bour purtat de un han drept cască. Dragoş cucereşte apoi cetatea Romidava, iar Bogdan porneşte spre Ceahlău pentru a căutà pe Branda.

In partea a treia, dăruită cu titlul «*Vizione*», se povesteşte întâlnirea lui Bogdan cu Branda. Gramen, îndrăgitul ei paznic, fusese ucis de lancea otrăvită a unui Tatar. Prins de o neaşteptată furtună, Bogdan se adăposteşte în peştera Dochiei. Ostenit, el adoarme. In vis i se arată atunci destinele Moldovei; Alexandru cel bun, Ştefan cel Mare, Vasile Lupu, furtuna fanariotă şi semnele bune ale renaşterei. Deşteptat de un tunet, Bogdan îşi găseşte la căpătâi logodnica mult căutată; nunta lor se face la Boureni iar Dragoş îşi aşează capitala la Baia...

Iată pe scurt, şi totuşi destul de larg, cuprinsul nuvelei istorice a lui Asachi: e o nuvelă? e un capitol de istorie? e o legendă populară?

Tonul e cel al naraţiunii istorice şi uneori chiar al cronicei. Istoria se poate mulţumì şi cu o simplă înşirare de fapte întâmplate; nuvela, nu; ea trebuie să evoace. Istoriei i se cere adevăr, nuvelei viaţă; cea dintâi poate fi moartă; celei de a doua îi cerem să trăiască. A întrebuinţà însă tonul cronicii pentru ficţiuni literare, înseamnă a ieşi şi din domeniul istoriei dar şi din domeniul poeziei. Iată o pildă: «La 1352 Căliman, fratele lui Susman s'a însărcinat a conduce pe Branda

www.digibuc.ro

la Maramureş către mirele ei. După o pregătire cuvenită pentru asemenea călătorie îndelungată, Principesa Branda cu unchiul şi un cortegiu strălucit, s'au îmbarcat pe Dunăre spre a ajunge în un port al României, de unde avea să înainteze călătoria la Maramureş. Un zefir lin, ce la început abia umflă vintrelile vasului, peste zi s'a prefăcut în o furtună înfricoşată; cerul şi pământul se coperiră de întuneric, puterea undelor rumpsă cârma, de care fiind vasul lipsit, fu nevoit a urma cursului celui repede al apelor întârâtate. Cine poate descrie poziţiunea periculoasă şi starea cea amară în care se află Branda, îngrijirea lui Căliman şi desperarea marinarilor, cari nu aveau nici un mijloc de agiutoriu!...»

Faptul nu e, firește, istoric; fiind vorba însă de o ficţiune, cerem ca ea să fie însufleţită, cerem anume să vedem «poziţiunea periculoasă şi amară» a Brandei, «îngrijirea lui Căliman şi disperarea marinarilor». Asachi se întreabă: cine le-ar puteà zugrăvì? deşi erà de datoria lui să o facă, din moment ce a încercat să scrie o nuvelă şi nu o cronică. Nefiind un fapt istoric, naufragiul în sine nu ne interesează; starea sufletească a naufragiaţilor ne-ar fi mişcat însă, deşteptându-ne o emoţie, la care scriitorul nici nu s'a gândit. Am dat numai un exemplu: întreaga nuvelă este o naraţie incoloră, — acolo unde ar fi trebuit o creaţie.

Ca invenţie, nuvela poartă semnul romantismului excesiv al epocei. Haroboe e un tătar clasic: peste coif, după modul cavaleresc, se înălţau două aripi ce aveau formă de coarne, îl asemănau cu fiara sălbatecă numită bourul, de care erau atunci împoporaţi munţii Daciei» — ceeace nu-l depărtează de şefii de trib descrişi de Chateaubriand; alături, domniţa Branda, «strălucindă

www.digibuc.ro

de frumuseţă şi cu un aer maestos». Intriga e melodramatică şi tenebroasă. Negrilă, Gramen, Rebeca, sihastrul, jurămintele, închisoarea, fuga în preajma nunţii, goana, scăparea lui Căliman, ascuns tocmai în copacul în care avea să fie spânzurat Negrilă, dragostea lui Gramen pentru Branda, moartea lui Gramen sunt închipuiri romantice...

Povestirea curge printre învechite flori retorice, fără expresie, fără dialog, unită şi sarbădă; când vre-un erou vorbeşte, cuvintele lui alunecă din atmosfera timpului şi a adevărului psihologic. Negrilă, intrând în închisoarea Brandei, îi spune: «Doamnă a Românilor! (sic) minutul mântuirii tale a venit, că ştii că şi eu's Român, patimele şi lacrimele tale sunt mai puternice decât ferul tiranului ce mă ameninţă, eu şi fiul meu am pus la cale a te mântui astăzi...» Ce departe suntem de dialogul lui Negruzzi atât de viu şi de adevărat![1])

* * *

Dragoş, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi Vasile Lupu ispitindu-i mai mult imaginaţia, Asachi i-a evocat în repetate rânduri, fie prin «tabloane» istorice, fie prin poezii, nuvele sau piese de teatru. După ce am văzut în ţesătura cărei intrigi romantice, plină de Tătari sălbatici, de robi însufleţiţi de sentimentul «patriotismului», de dragostea unei domniţe cu un voevod, de măceluri şi de o vizi-

1) Amintim aici că Asachi a mai scris şi o piesă: *Dragoş, întâiul domn suveran al Moldovei*, jucată de diletanţi la 26 August 1834, cu prilejul încoronării lui M. Sturza (*Albina*, 1834, p. 295). Piesa însă nu ni s'a păstrat şi n'o putem, deci, compara cu nuvela.

www.digibuc.ro

une ca o adevărată apoteoză ne a evocat pe Dragoş, rămâne să cercetăm chipul cum a zugrăvit şi pe ceilalţi eroi naţionali.

Pe Alexandru cel bun îl evocase încă din 1839 printr'un tablou «*Alexandru cel bun primeşte insignele împărăteşti*»[1]), tot aşa după cum aveà să fixeze mai târziu, în 1845, un alt epizod din domnia lui: «*Lupta Moldovenilor cu cavalerii Teutoni*».[2]) E de observat dela început, înclinarea lui Asachi de a prinde momente, a căror însemnătate trece oarecum peste cadrele ţării noastre: în Dragoş el puteà evocà o lume barbară; în Alexandru cel bun, întâlnirea domnitorului cu împăratul Bizanţului Ioan Paleologul şi lupta Moldovenilor la zidurile Marienburgului.

Nuvela întitulată «*Alexandru cel bun*» e mai mult o notiţă lămuritoare a tabloului, pe care, deşi plină de erezii ştiinţifice, Asachi ar fi voit-o istorică. Notiţa, ca şi tabloul, culminează prin aducerea darurilor împărăteşti din Constantinopole: «coroana regească, hlamida şi o alisidă de aur numită Aburgida, împodobită cu pietre preţioase, pe care toţi principii Moldovei până în epoca lui Alexandru Lăpuşneanu li purtau în zile solemne».

In a doua notiţă despre «*Lupta Moldovenilor cu cavalerii Teutoni*», Asachi povesteşte ceva mai precis (folosindu-se de istoricul Longinus), expediţia Moldovenilor împotriva cavalerilor, ca pe un simplu fapt istoric, fără nici o intenţie literară; la urmă, ne mai aminteşte că în ceata Moldovenilor se afla şi tânărul Butu, logodnicul Anei,

1) Compus de elevii Academiei Mihăilene, litografiat de C. F. Hofmann. Asupra polemicii iscate în jurul tabloului, cf. *Dacia literară*, 1840, p. 72.

2) Compus de artistul polonez Leessler dupa proectul lui Asachi şi litografiat de elevul G. Bartazar-Panaiteanu.

www.digibuc.ro

fiica lui Alexandru, a cărui amintire ar fi rămas în «Turnul lui But» de pe Ceahlău, cântat de Asachi în cunoscuta lui baladă, prin imitarea «poeţilor nemţi şi polonezi». Poetul ne spune că legenda lui Butu s'a păstrat în popor, deşi, de fapt, reprezintă o localizare a *Lenorei* lui Bürger[1]).

Legenda a fost prelucrată apoi de Asachi într'o dramă în trei acte «*Turnul Butului*».[2])

Tot de ciclul lui Alexandru cel bun ţine şi nuvela *Svidrigelo*, pornită din aceeaşi tendinţă de a dovedi că istoria Moldovei e «legată cu cea a popoarelor învecinate, cu care se afla în relaţiuni politice şi sociale». Ni se povestesc, anume, luptele pentru tron dintre Ştefan şi Iliaş, fiul lui Alexandru cel bun, şi luptele lui Svidrigelo pentru a dobândi ducatul Lituaniei. Invins, Svidrigelo fuge în Moldova, unde intră ca cioban la boerul Neagu. In descrierea vieţii lui Svidrigelo în Moldova, cade, de sigur, partea de invenţie a lui Asachi. La Neagu, prinţul se împrieteneşte cu Anca, o fată de 13 ani, ce seamănă cu fiie-sa rămasă în Lituania. Cu ajutorul Ancei, Svidrigelo poate scăpa de cei doi spioni veniţi din Lituania ca să-l ucidă. Isbutind să-şi dobândească tronul, el ia cu sine şi pe Anca, măritând-o cu un nepot al lui. Nuvela lui Asachi are caracterul unei cronici documentare, nu fără o coloare romantică proprie şi subiectului dar şi scriitorului; în Anca mai ales (care nu pare să aibă vre-o realitate istorică), Asachi a voit să dovedească încă odată

---

1) V. Bogrea, *Dacoromânia*, II, p. 791, susţine, totuşi, că motivul se găseşte şi în folclorul românesc, col. A. Vasiliu, p. 18 şi col. Tocilescu, I, p. 139 sqq. şi în colecţia bănăţeană G. Catană, 1916, p. 87—99.

2) *Turnul Butului*, dramă originală în trei acte, după tradiţii poporane de G. Asachi. Tip. Inst. A. R., 1863, p. 25.

www.digibuc.ro

o idee scumpă, că «fiicele Moldovei, prin a lor spirit şi graţii, deseori subjugau pe principii străini şi pe popoarele străine...».

Figura istorica ce l'a câştigat însă mai mult, şi cu drept cuvânt, a fost Ştefan cel mare, care răsare dela toate răspântiile operei lui, dominând-o. Incă din 1833, Asachi tipărise un tablou. reprezentând pe «*Muma lui Ştefan cel Mare*», conceput în 1812, la Roma, zugrăvit de pictorul italian Giani şi litografiat abia acum de I. Miller. Un an după aceea, Asachi mai dă la lumină un alt tablou, «*Ştefan rosteşte testamentul său politic*», conceput de dânsul, dar zugrăvit şi litografiat de acelaş Miller. In legătură cu aceste tablouri, Asachi publică şi două notiţe explicative, aflate şi în volumul de «*Nouvelles historiques dela Moldo-Roumanie*» sub titlurile: 1. *Description du tableau représentant Etienne le grand, devant le château de St. Germain (Niamtzo)*; 2. *Testament politique d'Etienne le grand et tableau représentant le prince au moment où il le prononce devant l'assemblée nationale.* Pe cea dintâi legendă, Asachi a prefăcut-o, înaintea lui Bolintineanu, într'o baladă, tradusă şi în versuri franceze...

Incercările nuvelistice ale lui Asachi cu privire la Ştefan cel mare sunt două. Iată mai întâi *Valea Albă:* începutul e arid, negaţia însăşi a unei nuvele; o lungă expunere asupra Tauridei, asupra coloniilor genoveze şi veneţiene, asupra Chiliei moldovene, pentru a ajunge, în sfârşit, la Valea-Albă, cu descrierea amănunţită a luptei Nimic nuvelistic până aici, ci numai istoric, deşi cu nenumărate erori. In capitolul de la urmă, «*Credinţa şi fanatismul*», Asachi adaugă şi un element romantic la lunga însăilare de fapte răsleţe: Fatma, fiica hanului Crimeei Mengeli-

www.digibuc.ro

Gherai cu o sultană de origine română, fusese crescută în dragostea naţionalităţii sale, mai ales prin legăturile de prietenie cu familia lui Radaman, un Român cu mare trecere la curtea Hanului. După înfrângerea lui Mengeli-Gherai, îmbrăcata ca băeat, în tovărăşia tânărului Radaman, Fatma poate scăpa de Turci. Venită în Moldova, ea se creştineşte, şi se căsătoreşte cu Radaman, în biserica Sf. Dumitru din Suceava... Intregul episod nu are nici o legătură cu *Valea Albă*, ci e pus numai pentru coloarea lui romantică; la urmă, ni se dă un cânt păstoresc despre Valea-Albă... O astfel de povestire nici nu se poate numi nuvelă, nu numai fiindcă e neînsufleţită, ci pentrucă e lipsită de cea mai elementară compoziţie: amănuntele se aştern unele după altele, fără a ţinti spre o unitate.

Un alt epizod, asupra căruia s'a oprit în repetate rânduri Asachi, e epizodul căsătoriei Elenei, fata lui Ştefan cel mare, cu Ivan Ivanovici, fiul ţarului Ivan III...

In nuvela «*Elena Moldovei*», Asachi începe prin lungi consideraţiuni istorice, înăbuşind subiectul adevărat. Se cunoaşte firul povestirii: din căsătoria lui Ivan Ivanovici cu Elena se naşte un fiu Dimitri. Ivan Ivanovici murind curând, Ţarul Ivan III se căsătoreşte pentru a doua oară cu Sofia Paleologu, cu care are un alt fiu Vasile. Se încinge atunci o luptă de intrigi în jurul succesiunii între fiul şi nepotul ţarului. Ţarul proclamă mai întâiu ca moştenitor al tronului pe Dimitri; prin înrâurirea Sofiei însă, răsgândindu-se, proclamă pe Vasili. Elena moare de supărare, iar Dimitri e aruncat în închisoare...

E de prisos să mai adăugăm că nuvela lui Asachi nu are nici un fel de compoziţie, că amănuntele sunt înşirate fără alegere: aşa, de pildă,

www.digibuc.ro

toată istoria *internă* a domniei lui Ştefan cel mare (luptele cu Polonii) e amestecată într'o povestire cu care nu-i în nici o legătură. Intrând în cadrele hotărîte ale inspiraţiei lui Asachi, subiectul l'a ispitit atât încât scriitorul l'a mai tratat şi într'o dramă în trei acte «*Elena Dragoşu de Moldaviea*», lipsită şi ea de orice merit literar [1]).

Ca o urmare a ciclului lui Ştefan, putem pune şi nuvela *Bogdan-Voevod*, în care Asachi ne povesteşte epizodul încercărilor lui Bogdan, fiul lui Ştefan cel mare, de a se însură cu Elisabeta, sora regelui Poloniei. Pentru a scăpà de stăruinţele lui Bogdan, doi fraţi Struss (dintre care unul erà îndrăgostit de Elisabeta) se hotărăsc să-l ucidă. Expediţia lor nu isbuteşte însă. Amândoi sunt omorîţi cu întreaga lor ceată. Urmează apoi descrierea luptelor lui Bogdan cu Polonii, şi apoi cu Trifail, un intrigant, adăpostit la curtea lui, care voia acum să-i ia tronul. Şi în această povestire nu găsim elementele unei nuvele, ci o desfăşurare istorică, în vederea căreia au fost folosiţi mai ales cronicarii poloni, pe care Asachi îi cunoştea destul de bine.

Povestea vieţii lui Petru Rareş, cu atâtea laturi romantice, e fixată într'o nuvelă mai lungă al cărei subiect e, în puţine cuvinte, următorul: ieşit din dragostea lui Ştefan şi a Domninei, Petru trăià liniştit printre pescari, pe malul Brateşului. In urma îndemnului vrăjitoarei Arifa, Ştefăniţă-Vodă însărcinează pe Malaspina, omul lui de încredere, să ucidă pe Petru, în care vedeà o primejdie pentru tron.

Imbrăcat în haine de călugăr, Malaspina popo-

1) Dramă istorică originală de A. G. Asachi, Iaşi, Institutul Albinei Române, 1863, p. 39.

www.digibuc.ro

seşte la Brateş, unde, după câteva zile de vânătoare, Petre se întoarce cu o fecioară frumoasă. Elena, ce fusese închisă într'o cetate din codrul Tigheiului ca viitoare pradă a lui Ştefăniţă. Incercând să ucidă pe Rareş, Malaspina e descoperit şi răsturnat în lac. In timpul acesta Ştefăniţă fusese şi el ucis. Trimişii «Direptăţii», vin să ia cu dânşii la Suceava pe Rareş. In partea doua, făcându-se dovadă că Petru e, în adevăr, fiul lui Ştefan cel mare, e ales Domn de boeri, şi se însoară cu Elena, sărbătorindu-şi căsătoria odată cu urcarea pe tron [1]).

Asachi povesteşte apoi întâia domnie a lui Petre VI, poreclit Rareş, cu luptele împotriva lui Ion Zapolia şi a Polonilor, cu Gritti. Asupra morţii acestuia, scriitorul se opreşte mai mult. Nevasta şi copii lui Gritti sunt aruncaţi în închisoarea Sucevei. După un an, prin ajutorul unui veneţian şi chiar al Doamnei Elena, înduioşată de nenorocirile familii lui Gritti, scăpând din închisoare, foştii captivi trec peste munţi. Veneţianul încearcă să otrăvească pe copii lui Rareş; zădărnicit, îşi împlântă un pumnal în piept. El nu era decât cunoscutul Malaspina; care voia să se ţină de jurământul făcut de Ştefăniţă de a distruge familia lui Petru; asupra acestui epizod romantic Asachi insistă fireşte mai mult.

Povestitorul urmăreşte pe Rareş în toate epizoadele soartei lui, cunoscute din istorie, până la 19 Februarie 1541, când intră în Suceava pentru a domni a doua oară. Subiectul se potrivia, desigur, cu genul lui Asachi: pe lângă obişnuitul roman de dragoste romantică dintre Petre şi

1) Pe urma lui Asachi, a tratat şi N. Gane acelaş subiect. A se vedeà în această privinţa articolul d-lui V. V. Haneş, *N. Gane şi G. Asachi* în *Viaţa nouă*, III, 1907, p. 135.

www.digibuc.ro

Elena, mai avem şi un intrigant, frate bun cu Trifail din *Bogdan Vodă*, anume pe italianul Malaspina, asupra căruia Asachi s'a oprit cu o plăcere vădită.

Ca de obiceiu, scriitorul şi-a prefăcut apoi nuvela într'o piesă de teatru, din care avem numai două părţi din cele patru făgăduite, cu acelaş cuprins ca şi partea întâi a nuvelei [1].

Vasile Lupu e unul din domnitorii favoriţi ai lui Asachi, în calitatea lui de întemeetor al Gimnaziului Vasilian dela Trei-Ierarhi. Asupra lui a scris el mai multe notiţe comemorative; în nuvelistică, pateticul epizod al Domniţei Ruxandra nu puteă să nu-i ispitească pana doritoare de melodramă şi de exotism. Subiectul e următorul:

Introducându-se fără să fie cunoscut în biserica, în care se află şi familia lui Vasile Lupu, Timuş, fiul hatmanului Cazacilor, trimite un bileţel Domniţei Ruxandra, cu jurământul că o va luà de soţie sau va murì. Domniţa crede că străinul e peţitorul Coribut. Când soseşte adevăratul Coribut, erà prea târziu. Domniţa se îndrăgostise de Timuş. Povestitorul se opreşte asupra luptelor dintre Cazaci şi Poloni, şi apoi dintre Timuş şi Coribut. Invingător prin înşelare, Timuş se însoară cu Ruxandra [2].

Ne rămâne acum să amintim şi de cea din urmă nuvelă, de *Mazepa*, ce povesteşte viaţa hatmanului cântat de Lordul Byron. Paj al unui nobil polon, el e surprins cu nevasta acestuia; drept

1) *Petru Rareş*, dramă istorică în patru părţi, Iaşi, 1863.
2) Acest subiect a fost tratat şi de N. Gane, Cf. art. cit. în *Viaţa nouă*.

www.digibuc.ro

pedeapsă, e legat gol de un cal sălbatec, care o ia la goană nebună mai multe zile şi nopţi până ce moare pe stepele Rusiei. Găzduit de Cazaci, Mazepa ajunge însă cu timpul Hatmanul Zaporogilor. Trecând însă de partea lui Carol al XII, e silit, de frica lui Petru cel mare, să urmeze pe eroicul rege în Moldova.

In vederea unei colori şi mai melodramatice, Mazepa se întâlneşte la Schitul Brazii cu o călugăriţă, în care recunoaşte pe fică-sa, ieşită din legătura cu nevasta nobilului polonez. «Vino în braţele părintelui tău, fiică a Terezei, a cărui soartă şi păcat eu am fost autor şi cauză, astăzi prin a sale mirabile decrete înduratul D-zeu îmi înfăţoşază ocaziunea de căinţă; iară ţie de a închide cu mâna ta ochii părintelui tău şi a mormântului de lângă mama ta (*sic*)».

Voind să meargă împreună la Ierusalim, Mazepa moare pe drum la Galaţi.

Pe lângă aceste nouă nuvele cuprinse în volumul de «*Nuvele istorice*», ne rămâne să amintim şi de nuvela postumă «*Lopuşna*», tipărită în *Calendarul pentru Români* pe 1870. De fapt ea nu are niciun fel de legătură cu genul nuvelistic. Asachi poveşteşte cele două domnii ale lui Lăpuşneanu, pe temeiul cronicarilor moldoveni şi al istoricilor streini, fără intenţia de a face o operă literară. Punând alături *Lopuşna* cu *Alexandru Lăpuşneanu*, al lui Negruzzi, simţim mai isbitor marea prăpastie ce desparte pe cei doi scriitori. Dealtminteri, *Lopuşna*, în deosebire de celelalte nuvele, nu e străbătută de nici o ficţiune; în ea nu găsim decât adevărul istoric aruncat cu toate şovăirile isvoarelor timpului, fără nici-o podoabă, fără nici-o sforţare literară, într'o limbă încâlcită şi cu o sintaxă nesigură.

www.digibuc.ro

Tot printre nuvele — în lipsă de altă denumire — suntem siliţi să punem şi *Ziua din urmă a Municipiului Iaşenilor* [1]), fantezie istorico-patriotică, ce dă prilej lui Asachi de a povesti luptele lui Aurelian cu Perşii şi cu Zenobia, la care ar fi luat parte şi o cohortă din Iaşi[2]), de a descrie Roma, şi rămăşiţe romane în Dacia (podul lui Traian, valul lui Traian).

In mijlocul acestor descripţii se desfăşoară o idilă de dragoste între un nobil soldat Claudiu, de religie creştină, cu Domna, fiica lui Claudiu. Scăpat din războaiele asiatice, Claudiu se întâlneşte în catacombele Romei cu Domna, devenită şi ea creştină, cu care se şi însoară.

Intorşi cu întreaga cohortă în Municipiul Iaşenilor, ei trebuiesc să-l părăsească din nou: odată cu părăsirea Daciei de Aurelian, Municipiul e ars, populaţia trece Dunărea, în timp ce soldaţii cântă «*Cântecul Legionarilor Iaşieni la părăsirea Daciei*», pe care Asachi îl dă ca încheere. E de prisos să spunem că şi această «nuvelă» n'are nimic nuvelistic în ea.

* * *

De nu fac o operă literară mai trainică, nuvelele lui Asachi presupun o intenţie bine hotărîtă. Toate sunt luate din trecutul Moldovei: fapt vrednic de amintit că proza noastră literară s'a desfăcut din istorie. Incepând cu marii cronicari moldoveni ai veacului XVII, continuând prin istoricii şi filologii ardeleni ai veacului al XVIII,

1) P. 16 32.

2) Tipărită în *Calendar pentru Români pe 1858* şi în broşura franceză: *Le dernier jour du Municipium Iassiorum, épisode de l'histoire*, Institut de l'Abeille, 1866.

www.digibuc.ro

ea încearcă să se ridice pânăla artă prin nuvelele lui Asachi, dar nu isbuteşte decât în *Alexandru Lăpuşneanu* al lui Negruzzi... Asachi e tocmai veriga de trecere dela istorie la artă, dela cronicari la Negruzzi... Cunoscător al trecutului povestit de cronici, cunoscător al istoricilor poloni şi ruşi, el ar fi fost destul de pregătit pentru a scrie istoria Moldovei: a voit însă s'o prefacă în literatură. Lipsit de darul creator, n'a făcut nici istorie, nici artă. Nuvelele lui sunt un amestec de ştiri culese dintr'o lectură bogată şi din ficţiuni literare în gustul timpului, ne topite într'un tot armonic Asachi n'a ştiut elabora materialul istoric într'o operă de artă, cu o unitate de compoziţie. Nuvelele lui au mai multe planuri; lucruri mari şi mici sunt aruncate unele peste altele; epizoade se pun deacurmezişul; date statistice se îmbină cu tirade sentimentale, lipsite de sens istoric şi psihologic. Nici o gradaţie, nici o compoziţie...; Stilul e narativ, învechit şi greoi, sau declamator. Prin concepţie toate nuvelele lui Asachi sunt romantice. Desgropând trecutul, romantismul ne-a ajutat la întărirea conştiinţii naţionale. Şi prin înrâurirea ardeleană şi prin cultura sa «latină», Asachi erà pornit mai de mult la cercetarea istorică şi la un fel de cult al ideei de «naţionalitate»; curentul romantic al timpului l'a îndemnat însă şi mai energic să dea urmare acestei porniri sub forma ficţiunii literare. Astfel se explică de ce nuvelele lui Asachi se desprind din istoria Moldovei... Ca aspect general, această înrâurire a fost, firește, binefăcătoare; în amănunte ea a fost însă răufăcătoare...

Toate încercările lui Asachi poartă urma marelor defecte ale literaturii romantice...: pretutindeni idile de dragoste lipsite de realitate, intrigranţi, vrăjitoare, răpiri, patetic sentimental şi

www.digibuc.ro

patriotic: nu e pagină fără abateri dela bunul simţ şi fără o continuă clătinare între ariditatea cronicei şi a frazeologiei romantice, ce dă impresia unei lipse de armonie supărătoare.

Cu multe cunoştinţi, cu intenţii generoase, Asachi n'avea o imaginaţie constructivă şi nu puteà scoate de sub ruinile trecutului o operă viabilă.

Istoria noastră literară, în această privinţă, îi va păstra amintirea unei punţi de trecere între două genuri, peste care alţii mai fericiţi au păşit biruitori.[1])

---

1) In privinţa isvoarelor istorice ale nuvelelor lui Asachi şi a probabilei influenţe a istoricului rus Karamsin asurpa concepţiilor literare ale lui Asachi, cf. prefaţa d-lui P. V. Haneş la *Nuvelele istorice*, ed. Minerva, 1915.

www.digibuc.ro

§ 3. LIMBA LUI ASACHI

Să aruncăm acum o scurtă privire asupra materialului lingvistic întrebuinţat de Asachi şi asupra atitudinii lui în problema atât de discutată a limbii.

In prefaţa celei dintâi cărţi publicate, *Istoria Imperii Rosiene*, Asachi se plânge de insuficienţa limbii române, ce ne sileşte să introducem cuvinte străine «de a tâlcui cu mai mare credinţă ideile şi zicerile tehnice aflate în original»; la urmă, el adaugă un vocabular de cuvinte cu o vădită tendinţă franco-italiană, pe care cele mai adese limba de astăzi le-a consfinţit. Cuvinte ca: *ambasador, agricultură, arest, asalt, asediu, atac, autor, brav, bătălie, buletin, vagabond, vulcan, golf, guvern, declaraţie, desperare, dispreţuire, expediţie, extraordinar, energie, entusiasm, imaginaţie, independenţă, institut, complot, coloană, companion, comunicaţie, congres, curaj, cult, lux, marş, melancolie, modestie, murmur, monstru, operaţie, opinie, rezervă, rezidenţă, rezultat, rival, secret, staţie, tarif, favor, haos, genune*, etc. sunt azi un bun al limbii literare. E drept că mai toate cuvintele aceste sunt trecute în vocabular mai mult pentru a li se lămuri înţelesul lor tehnic decât pentru motivul că ar fi fost făurite de A-

www.digibuc.ro

sachi. Aşà, de pildă: *ambasador* îl găsim încă de prin 1774 *(Uricarul,* I. p. p. 185), *arest* îl găsim încă din 1819 *(Uricarul,* VII, p. 85), *asalt* îl găsim în 1795 în Ienachiţă Văcărescu, *bătălie* e întrebuinţat în *Alexandria* din 1784, etc. Meritul lui Asachi e de a le fi dat o mai mare circulaţie. Uneori scriitorul se încearcă să formeze cuvinte după principiul analogiei, din resursele proprii ale limbii noastre, ca în: *anuscris* (după analogia lui *letopiseţ), armistare, banco ruptă, munăfăptură,* pe care limba nu le-a primit şi *arte frumoase* ce s'a încetăţenit; altădată cearcă a desgropà cuvinte vechi româneşti ca *vîntă* (slavă), întrebuinţat de Dosoftei [1]), *derează,* întrebuinţat şi de Miron Costin, ce n'au putut, totuşi, dobândì o nouă viaţă.

In frumosul volum de «*Poezii*», din 1836 găsim la urmă un vocabular care, pe lângă explicarea cuvintelor tehnice, ne mai dă şi o listă de «cuvinte drept Moldoveneşti, însă părăginite, iar altele întrebuinţate de Românii altor provincii, şi care însă, după nevoia ce avem de a înavuţi limba să cuvine să le adoptarisim ca o dreaptă moştenire a unei singure baştini Româneşti».

Cum volumul e de poezii şi cum în poezie Asachi a suferit covârşitoarea înrâurire italiană [2]),

1) V. Bogrea, *Dacoromânia,* II, 702, opineaza ca în Dosoftei (Ps. 93, p. 86) *vântă tectum, protectio* şi că, deci, la Asachi *vântă* e italienescul *vanto.*

2) Iată ce spuneà el în prefaţa ediţiei *Poeziilor* din 1854: De aceia, lipsit de modele clasice în limba româna a deosebitelor feluri de compuneri, m'am îndreptat, precât se puteà după regulile Poeziei Italiene, ce sunt mai conforme cu geniul limbei noastre .

Numai mai târziu Asachi a suferit şi înrâurirea franceză. Astfel în ediţia *Fabulelor* dela 1844, Asachi întrebuinţează neologisme ca: *avantura, bile-du* (billet-doux) *grimasă, jaluzie, lornetă, parter, perlă, parfum, rande-vu,* etc.

www.digibuc.ro

vom găsi, pe lângă foarte multe nume proprii mitologice şi geografice, un şirag întreg de cuvinte italo-latine întrebuinţate cu deosebire în lirica italiană ca: *arină* (nisip), *ammirare, austru, azur, aurora, borea, ceteră, vel,* (pânză), *gintă, zefir, lucor, leghioană, iho, not* (un vânt), *matronă, dafin, pont, filomelă, fatul* (soartă) etc. Prin aceeaşi lăudabilă tendenţă de a însufleţi expresii vechi româneşti, mai găsim cuvinte ca: *adamant* (se găseşte în Dosoftei şi Varlaam), *balsam* (e în *Omiliar dela Govora*, 1642 şi în Dosoftei), *meser* (în vechiul înţeles de *sărac), fust* (un fel de baston, al cărui purtător se chemă fustaş) etc.

Uneori Asachi formează cuvinte ca: *stelite* (=instelate), *anos* (— bătrân), *junel* (tinerel)[1]), *şerpează* (şerpui); alteori întrebuinţează cuvinte greceşti neliterare ca: *prosforà, sevas, scopos.* Nu arare forma unor cuvinte e nesigură ca: *războiuri, monstrări, arbure, genia, planit, domnezi* (domneşti), *mug* (— mugesc) etc. Oricum, numărul acestor cuvinte cu formă şovăelnică sau grecisme neliterare e destul de mărginit, de ne oprim la activitatea poetică a scriitorului, în care vocabularul e, firește, mai restrâns, mai îngrijit şi mai limitat într'un cerc îngust de idei poetice. In proză însă, şi mai ales în articole de ziar, limba e mai neîngrijită, formele nesigure mişună, grecismele limbii curente se strecoară pretutindeni. Ori unde vom deschide *Albina românească* vom găsi cuvinte ca: *fondos, costisi, bastarduri, haractir, palaturi, staturi, monumenturi, basis,* etc., etc., şi un fonetism specific moldovenesc.

1) V. Bogrea, *loc. cit.* arată că *junel* e şi în *Cod. Voron.* şi e existent şi azi în cântece populare.

www.digibuc.ro

Atât de nesigură şi de şovăelnică şi cu un fonetism atât de moldovenesc, limba *Albinei* a ridicat obiecţiile unor contimporani de seamă ca Eliade şi chiar ca M. Kogălniceanu.

Eliade, anume, în *Curierul românesc* [1]) din 1839, într'un articol intitulat *Literatura,* dă cea dintâi lovitură. Luând o nuvelă, *Doctorul şi coteleta,* din *Albina,* Eliade o republică cu bogate îndreptări, înlocuind:

înţălept	prin	înţelept
de frigurile	„	de friguri
romansurile	„	romanţurile
acii	„	acei
sară	„	seara
discoperit	„	descoperit
crierile	„	creeri
me	„	mea
schimbasă	„	schimbase
a se aproprie	„	a se apropià
cii	„	cei
îi	„	este, etc., etc.

ceia ce face 101 înlocuiri într'o singură nuvelă, din care mai toate sunt cuminţi şi în conformitate cu evoluţia ulterioară a limbii noastre literare.

La această critică a lui Eliade răspunde Săulescu, filologul *Albinei* şi teoreticianul şcoalei moldoveneşti, învinuind pe Eliade, între altele, şi de muntenizarea cărţilor moldoveneşti ce ce tipăriau în tipografiă lui [2]). Eliade reproduce «*Disertaţia*» lui Săulescu în *Curier* [3]), dovedind că cele mai multe din învinuirile filologului ieşan nu aveau nici un temei; Săulescu, în replică, re-

1) No. 101 din 17 Iunie, p. 334 şi No. 102 dela 20 Iunie, p. 337 şi No. 105 din 24 Junie, p. 349.

2) Suplement la *Albina* No. 51 din 29 Iunie 1839, p. 209 şi la No. 55 din 14 Iulie 1839, p. 222.

3) *Curier românesc,* No. 123, 124 şi 126 din 1839.

www.digibuc.ro

cunoaşte că unele din afirmaţiile sale erau greşite şi propune «*un tribunal filologic*», care să făurească o limbă unitară». Eliade avea să ducă lupta mai departe.

Intr'un articol din «*Curierul românesc*»[4]) întitulat «*Despre* Albina românească», el se bucură de mărirea formatului *Albinei* «dar bucuria cea mai mare ce ne pricinueşte este că de unde eră o gazetă *literală*, acum s'a făcut *literară*. Dela numele ce şi-a luat acum tragem nădejde că îşi va face şi *feiletonul* său, *foileton;* că nu va mai schimba de acum înainte pe *eta* în *iota*, fără ştirea a nici unei literaturi din lume, pe *a* latinesc sau *ai* franţozesc în *e*, pe *u* latinesc în *iu*, adică tragem nădejde că de acum înainte, ca o foae literară ce este, va zice: *haracter* în loc de *haractir*, *foncsionar* în loc de *foncsioner*, *altar*, în loc de *altariu*. Tragem nădejde că va curăţi limba de acele *uituri* şi *sisiituri* străine, spre pildă va zice: *adresat* în loc de *adresuit* etc.»

Eliade merge şi mai departe cu bunele lui observaţii în No. 12 al *Curierului românesc*;[1]) reproducând un articol din *Albina*, îi face la urmă îndreptări de limbă:

seanţilor	seanţelor
adresuit	adresat
reglement	regulament
înaintit	înaintat
clasurilor	claselor
înaintirea	înaintarea
comerţului	comerciului
ia	ea
biugeaua	biugetul

3) *Albina*, No. 72 din 10 Sept. 1839, p. 295.
4) No. 8 din 27 Ianuarie 1840, p. 30.
1) Din 6 Fevruarie 1840, p. 45.

www.digibuc.ro

finansurilor	finanţelor
càtagrafii	catagrafiei
recomendui	recomanda
sigurisire	asigurare
interarisaşte	interesează
fondomentalile	fondamentalele
prinţipii	principii

După cum vedem aproape toate observaţiile lui Eliade sunt întemeiate şi au fost consfinţite de limba literară de azi.

Observaţiile lui M. Kogălniceanu asupra tabloului *Dochia şi Traian* se mărginesc mai mult la felul greşit al lui Asachi de a transcrie numele proprii cu litere latine: «Mai mult decât toate ne-au lovit cuvânt *Romounis* (adică Români) ce are o terminaţie ce nu este nici franţuzească, nici românească. Este ştiut că terminaţia românească *an* sau *în* ce este numai o apăsare a literei *a* se schimbă în franţuzeşte în *ain, an, en,* precum: *italian — italien, german — germain, roman — romain,* pentru ce dar *român* să nu facă *romain,* sau spre deosebire de vechii romani, *rumain,* întrebuinţând în locul lui *o,* litera caracteristică *u,* precum zic muntenii *rumân* în loc de *român.* Terminaţia ar fi dreaptă şi consecuentă. Asemenea pre litera μ ce nu este de cât italienescul *c,* înainte de *e, i (ci, ce),* d. Aga o schimbă în patru feluri, scriind când *tch (Tchetatea albă*—Cetatea albă, când *tz (Scaritzica* Scăricica) când *cz (Czeribouco* — Ceribucul), când *ci* (Bistricioara), în vreme ce numai aceasta depe urmă este bună. Celelalte nume proprii sunt asemenea rău transcrise, spre pildă: Plăeşti — *Plajessi,* Bisericani *Biserícany,* Pângăraţi—*Pângaraze,* Dealul Doamnei—*Dialou Doamnei.*[1]) Dărmăneşti—*Darmanesti,*

1) *Dacia literară,* 1840, p. 293.

www.digibuc.ro

Mitocul lui Bălan—*Mitoco loui Balan*, Crăcoanii *Cracoane,* Sgheabul gardurilor—*Sgiabo gardourilor* şi altele. De dorit ar fi ca d-lui să adopte ortografia latină primită de toţi literatorii Valahiei şi a Transilvaniei o ortografie raţională şi întemeiată pe ortografia italiană».

Idei sistematice asupra limbii Asachi n'a avut niciodată; filologia erà lăsată pe seama lui Săulescu. Totuşi, pe alocuri, găsim păreri întâmplătoare. Aşà, de pildă, în articolul *Omul literat* din *Albina*[2]), pe 1839, el susţine întoarcerea la limba cărţilor bisericeşti, care e singura cunoscută tuturor Românilor «Fondul limbei noastre, scrie el, ce pe aiure se caută, se află în sfânta scriptură, ce este de toţi Românii înţeleasă; aceasta să se păstreze curată şi literară ca singura legătură ce uneşte încă pe Români, despărţiţi în staturi deosebite şi către aceasta adaogă-se îmbunătăţirile

2) No. 12 din 9 Fevr., p. 45. Tot în *Albina* găsim un articol intitulat *Lexicografie*, reprodus şi în *Curierul românese* (No. 8 din 27 Ian. 1840, p. 31), care exprima aceleaşi idei. Redacţia îşi propune pentru formarea unei limbi literare comune să scoată din vechile cărţi bisericeşti cuvinte ieşite azi din uz. S'a marginit însă numai la câtevà cuvinte din Psaltirea lui Coresi. Nu ştiu dacă articolul e de Asachi ori de Săulescu.

Aceiaş idee e exprimată şi de articolul *Jurnalismul în România* din *Albina*, No. 3 din Ian. 1847, p. 10: Drept acea prin asemenea lucrare, dorind a spori cultura limbei pe basis naţional, noi credem că mijlocul cumpănit, ce am ales ar fi cel mai nimerit, adecă: a aveà drept temei şi model cărţile bisericeşti cele vechi, asemenea manuscriptele şi documentele vechi, cuvintele cele preţioase şi numeroase ce se păstrează în gura popoarelor deosebitelor provincii Române, compunerile de cuvinte trebuitoare ce se pot face chiar din cuvintele noastre şi întrebuinţarea cuvintelor tehnice despre pilda tuturor naţiilor civilizate. Noi sântem încredinţaţi că toată altă sistema de neologism universal, de latinism, italienism sau galicism, va desbina literatura şi sistema şi nu va produce rezultatul dorit».

www.digibuc.ro

cerute după un metod simplu şi care s'ar cuvenì a se legiuì de un giudeţ *Amfiction* ce se poate închega din gramaticii Români a Transilvaniei, a Ţării Româneşti şi a Moldovei». [1]) Ideea raţionalistă a unui tribunal «amficţionic» erà o idee curentă a timpului. O avusese şi Eliade şi Săulescu.[2]) Toţi credeau că o limbă se poate elaborà în chip artificial; pentru lecuirea acestei erezii ştiinţifice a trebuit *Dicţionarul* lui Laurian şi Massim. Putem trage, deci, concluzia cu privire la limba scriitorului nostru, că Asachi a fost un *arhaizant* adică un partizan al împrospătării cuvintelor vechi bisericeşti, un *analogist,* adică un partizan al formării cuvintelor noi din însuşi sânul limbii române prin analogie, un *italienizant,* atunci când limba veche nu erà îndestulătoare, şi, în ceeace priveşte mai ales fonetismul şi lexicul, un *moldovean* sistematic, care a întârziat cât a putut formaţia limbii noastre literare de azi.[3])

---

1) Revenirea aceasta la limba veche bisericească e, dealtminteri, destul de curentă. O propunea, de pildă, şi Eliade, *Muzeul Naţional,* No. 36 din 4 Nov. 1836, p. 143.

2) *Albina,* No. 72 din 10 Sept. 1839, p. 295.

3) In privinţa limbii lui Asachi, cf. P. V. Haneş, *Desvoltarea l. literare,* Buc. 1904.

www.digibuc.ro

V.

Activitatea lui Asachi în publicistică

www.digibuc.ro

V. ACTIVITATEA LUI ASACHI. IN PUBLICISTICĂ

Pe lângă atâtea merite, Asachi mai are şi pe acela de a fi fost întemeietorul celui dintâi ziar moldovenesc. Apariţia presei în Principate erà, firește, în ordinea lucrurilor. Redeşteptarea naţională dela 1821 şi apoi ocupaţia rusească dela 1828 trebuiau să aducă după ele şi această binefacere a culturii. Spiritul public erà pregătit şi-o aşteptà. De n'ar fi fost Asachi şi Eliade s'ar fi ivit poate alţi iniţiatori. Istoria ţine însă seama numai de fapte şi nu de posibilităţi: meritul lui Asachi rămâne neştirbit; el a tradus în faptă o nevoe simţită. *Albina românească* e întâia trăsură de unire în limba patriei dintre Moldova şi restul omenirii; se cuvine, deci, s'o privim cu recunoştinţă.

N'o putem judecà, de sigur, după ideile şi nevoile noastre de azi, ci în spiritul timpului: născută sub ocupaţia rusească şi sub privigherea unei censuri riguroase, *Albina* nu putea fi decât un organ de înregistrare; condusă de un om harnic, cult, dar reprezentant al mentalităţii dintre 1821 şi 48, idealul ei nu puteà fi decât limitat la o bună stare economică şi culturală în cadrele

www.digibuc.ro

unei legalităţi, care nu pricepeà noile idei revoluţionare ce şi-au făcut loc abia spre 1848.

Vom urmări an cu an viaţa — dacă nu şi evoluţia — acestui ziar, care, nefiind o tribună politică (chiar atunci când ar fi putut fi), a fost totuşi un ferment de desvoltare culturală. Vom despoià colecţia *Albinei* şi a ziarelor ce au urmat-o de toată literatura lor, spre a vedeà în ce măsură au folosit culturii şi apoi spre a fixa, odată pentru totdeauna, materialul literar al acestor foi atât de necesar cercetărilor.

Acelaş lucru vom face şi cu revistele şi calendarele lui Asachi, puternic instrument cultural la jumătatea veacului trecut.

www.digibuc.ro

§ 1. ZIARE. *a)* Albina românească

Cel dintâi pas al lui Asachi în vederea întemeierii ziarului *Albina* datează odată cu memoriul din 20 Fevruarie 1829 adresat lui Miniciaki,[1]) prin care scriitorul cerea autorizaţia:

1. De a scoate o foaie, «*Albina românească*», care până la instalarea ţipografiei proprii, ar urmà să apară la tipografia mitropolitană, după intervenţia făcută de Epitropia Şcoalelor.

2. Foaia ar apărea de două ori pe săptămână în 4^0 şi în 4 pagini de fiecare dată.

3. Ea ar cuprinde ştiri politice scoase din ziare oficiale şi semi-oficiale, mărginindu-se la fapte interesante, la buletinele armatei, după arătările guvernului local.

4. Pe deasupra s'ar mai da noţiuni folositoare de istorie, geografie, fizică, literatură, morală, comerţ.

5. Guvernul ar puteà insera—pe cheltuiala sa —ordinele, decretele, publicaţiile de tot felul într'un suplement.

Aprobarea guvernului rusesc — sub iscălitura lui Mircovici – soseşte abià la 7 Aprilie: «Je crois

---

1) *Uricarul*, VIII, p. 164.

www.digibuc.ro

cependant devoir vous engager, scrià Mircovici à y observer toujours la plus grande vénération envers la religion, le respect dû au gouvernement et à ne vous écarter jamais de la plus stricte observation des lois concernant les moeurs et la décence»

La 20 Aprilie Asachi împărtește un fel de invitație pentru abonament.

Exemplarul Academiei cuprinde invitația trimisă Starostelui Mălinescu din Botoșani, rugându-l să îndemne pe boieri să subscrie abonamente pentru ziarul ce aveà să apară la 1 Mai, pe lângă care se adaogă și o foaie tipărită, «*Inștiințarea despre Gazeta românească din Eși*», cu data de 17 Aprilie. Prenumerația aveà să coste, pentru Moldova, patru galbeni pe an.

Ca numere de încercare și de înștiințare — *Albina* iese într'o foaie la 10, 15 și 17 Mai, și își fixează apariția regulată pentru 1 Iunie.

In adevăr, la data hotărîtă apare în 2 foi, cu o albină desenată de însuși Asachi, sub titlul: *Albina românească, gazetă politico-literară* și cu o «*Inainte cuvântare*», din care vedem caracterul strict oficial al gazetei ce «supt prea puternica Pavăză a Impărăției Rusiei s'au privilegiat, și prin ajutorul Eugeniștilor compatrioți s'au înființat». Redacția «nu se va abate dela acele ce privesc către înbunătățirea inimei și a minți i dogmele sfintei noastre religii ortodoxă, sevas către ocârmuirea și legile țării.» Tot acest număr mai dă și lista «prenumeranților» precum și frumoasa poezie «*Albina și trântorul*» a lui Asachi, republicată și de *Curierul românesc*.

Hârtia e destul de bună și tiparul îngrijit. Linia de îndrumare e strict guvernamentală: ziarul dă numai știri riguros controlate și mai ales din afară și de cât mai de departe. Litera

www.digibuc.ro

tura ocupă un loc destul de neînsemnat în coloanele ziarului. Asachi publică, totuşi, mai multe fabule şi anume: *Guzganul de cetate şi cel de câmp* [1]), *Greierul şi furnica* [2]), *Asinul şi furii* [3]), *Broasca şi boul* [4]). *Oala de aramă şi oala de lut*[5]), şi reproduce din *Curierul românesc: Sonetul despre pace* al lui Iancu Văcărescu [6]).

Seria întâia a acestui an se încheie la 9 Ianuarie 1830, odată cu apariţia numărului 65 [7]).

Seria a doua începe la 12 Ianuarie 1830 cu titlul de «politico-administrativă, literară şi se sfârşeşte cu No. 127 din 29 Martie 1831, cu acelaş caracter neutru şi curat informativ, cu ştiri mai ales din străinătate.

Literatura este iarăşi cenuşăreasa ziarului. Asachi publică două fabule: *Carul şi musca* [8]), *Bătrânul şi fii săi* [9]), apoi *Jurnalul călătorului Moldovan* [10]) cu note ce nu au nimic personal, din călătoria făcută de dânsul la Petersburg

1) No. 5 din 13 Iunie, p. 21.
2) No. 16 din 21 Iunie, p. 64.
3) No. 29 din 5 Sep., p. 76.
4) No. 42 din 20 Oct., p. 168.
5) No. 52 din 24 Nov., p. 208.
6) No. 8 din 3 Iunie, p. 31. Nu trebue să uitam că Asachi e nevoit să plece la Bucureşti la 19 Iunie, fiind în comisia Regulamentului organic *(Uricarul*, VII', p. 115 publica invitarea lui Mircovicii. In timpul acesta *Albina* rămâne în grija lui Săulescu. Asachi se întoarce la 7 Aprilie 1830.
7) In numerele din Ianuarie s'a mai publicat ca literatură *Anul nou al Moldo-Românilor*, No. 63 din 1 Ianuarie 1830, p. 251; şi *Cei doi calâri*, No. 65, 9 Ian., p. 252.
8) No. 22 din 27 Mart., p. 94.
9) No. 70 din 11 Sept., p. 301.
10) In numerile din 25 Sept., p. 315; 9 Oct., p. 337, 16 Oct., p. 345, 23 Oct., p. 356, 6 Noemv., p. 371, 13 Noemv., p. 383, 23 Noemv., p. 399, 27 Noemv., p. 402, 4 Dec., p. 413.

www.digibuc.ro

pentru a cere dela Impăratul Nicolai aprobarea *Regulamentului organic*.

Albina mai publică *Oda către Dumnezeu* [1]) a lui N. Dimachi şi reproduce o poezie a Logofătului I. Văcărescu cu prilejul uniformei militare româneşti [2]).

La 1 Aprilie 1831 intrând în anul al 3-lea, ziarul îşi schimbă formatul. El e mai mic, mai strâns; şi pe una din coloane se tipăresc în traducere franceză ştirile privitoare la Moldova şi la ţările vecine pentru a fi înţelese şi de străini. Foaia îşi pierde însă cu desăvârşire caracterul literar. In toată seria aceasta până la 1 Ianuarie 1832 nu găsim ca literatură de cât *Imnul* lui Asachi [3]), cântat pe muzica lui Rossini din *Moise* la serbarea şcolară a Gimnaziului Vasilian [4]).

Anul al IV (3 Ghenare 1832—5 Ghenare 1833), tot în format redus, nu mai e bilinguu şi nici literar.

In schimb, începând cu No. 27 din 3 Aprilie, apare şi o *Foaie oficială* ca supliment la *Albina*, cu anunţuri oficiale. In felul acesta au apărut 16 suplemente, până la No. 46 al *Albinei* din 12

1) No. 12 din 26 Fevr., p. 52.
2) No. 48 din 26 Iunie, 203.
La 13 Maiu 1830, Asachi pleacă la Petersburg din ordinul lui Mircovici (*Uricarul*, VIII, p. 117), întorcându-se la 21 Noemvrie 1830. In tot răstimpul acesta, ramâne în loc Săulescu.
Tot în acest an se mai publică o scrisoare a lui Eliade către Asachi, (No. 77 din 5 Oct. 1830, p. 329); un suplement cu *Urmarea serbărei la ziua lui Vasile V. V. 30 Ianuarie* (No. 6 din 30 Ianuarie, p. 25).
3) No. 18 din 4 Iulie 1851, p. 73.
4) Censurarea *Albinei* e încredinţată la Epitropia Şcoalelor unde presustveşte şi Prea Sfinţia Sa parintele Mitropolit . Vezi adresa lui N. Kanta din 15 Ian. 1832, *Uricarul*, VIII, p. 201.

www.digibuc.ro

Iunie, rămânând ca apoi să se transforme într'o foaie aparte, despre care vom amintî la urmă.

Albina nu mai apare dela 8 Ianuarie 1833 până la 7 Dec. 1833. La 7 Dec. 1833 apare No. 1 al unui alt an, cu un format mărit şi cu întregul material tradus în franţuzeşte pe coloana a doua.

Nu cuprinde nici o pagină literară, afară doar de *Străjăriul taberii* a poetului Constantin Stamate, care se găseşte rătăcită, împreună cu o entusiastă scrisoare, în suplementul No. 29. 18 Martie 1834.

In spaţiul dela 3 Ghenarie 1835 (No. 1) la 30 Iunie (No. 51) nu găsim nimic literar.

Aceleaşi anodine ştiri streine cu traducerea lor în l. franceză. *Albina* dispare dela 30 Iunie 1835 până la 3 Ianuarie 1837.

După o întrerupere de 18 luni seria nouă începe la 3 Ghen. 1837 şi se sfârşeşte cu No. 102 dela 30 Dec.

Pe colţana a doua se dau în traducere franceză numai ştirile oficiale din Iaşi. Literatură în corpul ziarului de loc. Rar apare numai câte ceva într'un suplement ca, de pildă, un articol al lui Asachi, intitulat *Archeologie*, şi o stampă reprezentând coloana lui Traian, monede şi vase romane [1]) sau *Prologul* lui Asachi rostit «pe Teatrul Varietăţilor din Eşi în 23 Fevr. 1837 la cea întâi dramatică reprezentaţie moldovenească a Conservatorului filarmonic» [2]).

Curând după aceia Asachi se hotăreşte să

1) Supl. la No. 5 din 17 Ghenarie 1837, p. 23.
2) Supl. la No. 21 din 14 Mart. 1837, p. 97.

www.digibuc.ro

scoată un suplement oficial literar cu un caracter mai permanent sub titlul Alăuta Românească.

In colecţia Academiei Române sunt numai câteva numere din acest ziar literar, apărut, de altminteri, destul de vremelnic, şi anume:

Alăuta ca suplement la No. 21 cu poezia *Reverii* a lui C. Negruzzi adresată lui Pruncul traducătorul romanului *Pustnicul*, urmată de altă poezie «*Domnului P. Prunco*». La sfârşit e o scrisoare: *Răspunsul D-sale D. Pruncu domnului C. Negruzzi* [1]).»

Alăuta, suplement la No. 32, reproduce după *Gazeta Teatrului,* No. 12, scrisoarea lui C. Negruzzi cu impresia produsă asupra Moldovenilor de traducerea lui *Saul* al lui Alfieri făcută de Aristia. La urmă se dă o poezie a lui Aristia inspirată din *Aprodul Purice.*[2])

Alăuta ca suplement la No. 49 publică poezia de curând răposatului Hrisoverghi: «*Tânărul la pârâu*», imitaţie din Schiller, şi un «*Fragment dintr'o călatorie* de C. Negruzzi».[3])

Alăuta ca suplement la No. 88 publică o poezie «*Luări aminte pentru slăbiciunile omeneşti a D. Post. Manolachi Drăghici după metrul Anacreonticelor D. Aga G. Asachi*» şi un aşă zis «*Feileton*» româno-francez cu impresiile unui călător asupra debuturilor elevilor Conservatorului filarmonic.[4])

Alăuta ca suplement la No. 101 [5]) publică poezia: *Privighetrea ostaşului Moldovan* la prilejul serbării dată de Preaînălţatul Domn Mihail G.

1) Din 14 Martie 1837, p. 97.
2) Din 25 Aprilie 1837, p. 143.
3) Din 24 Iunie 1837, p. 215.
4) Din 7 Noemvrie 1837, p. 363.
5) Din 23 Dec., 1837, p. 405.

www.digibuc.ro

Sturza V. V. de corposul ofiţerilor, meditaţie compusă de G. Asachi.

Alăuta ca suplement la No. 102 publică o lungă meditaţie filozofică asupra anului nou.[1])

Pe anul 1838, avem în Biblioteca Academiei numai două numere din *Alăuta.* Intâiul e un suplement al No. 42 al *Albinei*[2]) în care se publică un «*Fragment din Zaira*, tragedie a lui Voltaire, tradus de D. Cornetu Manolache Manu». Al doilea număr e păstrat într'o copie manuscrisă[3]), cu data de 1 Iunie 1838, coprinzând: *Fată bătrână, văduvă tânără* (din *Mnemosyne,* tradus din nemţeşte de L. N.); *Filozofia vistului,* scrisă de un rus, filozof al naturii (cu: *va urmà...); Femeile,* tradus din franţuzeşte de L. N. *Răvaşuri vechi a domnilor Moldovei* de L. N; şi *Varietăţi.*

Alăuta a fost suprimată din pricina articolului asupra wistului, în care consulul rusesc văzuse un atac adus Rusiei.[4])

Albina pe acest an (2 Ghenar 1838—29 Dec.) apare în format mic şi fără foileton literar.

Pe 1839 *Albina* apare în format mare, cu traducerea franceză a ştirilor din Iaşi şi, ca inovaţie, cu un foileton literar uneori umplut numai cu simple «Varietăţi», dar adese şi cu literatură bună şi abundentă.

---

1) Din 30 Dec., 1837, p. 407.
2) Din 3 Fevr., 1838, p. 42.
3) Ms. 3740.
4) M. Sturza înştiinţează de suprimarea *Alăutei* pe Kotzebue la 5 Sept. 1838 (*Hurmuzachi,* Supl. I vol. IV, p. 201) ceiace ne face să credem că trebue să mai fi eşit şi alte numere din *Alăuta* sau cel puţin unul la 1 Sept. (Etant parvenu à ma connaissance que dans le supplément du journal du 1-er du courant, etc.). Sturza aminteşte că *Alăuta* eră în recidivă, fără a puteà hotărî pentru care anume articol.

www.digibuc.ro

Asachi colaborează destul de activ cu: *Meditaţie* [1]) pentru ziua de Sf. Paşte, *Copilul visător* [2]), poezie iscălită Alvir Dacian, *Ochii şi nasul,* [3]) fabulă, *Momiţa la bal masché,* [4]) fabulă, iscălita A (Ivir) D(acian), *Castorii,* fabulă [5]). Sunt, probabil, tot de el şi foiletoanele de interes cultural, neiscălite însă: *Omul literar,* [6]) *Reprezentaţia tragediei Saul;* un articol asupra cărţei lui V. Popp, *Disertaţie despre tipografiile româneşti în Transilvania şi învecinatele ţări,* [7]) poezia *Pentru ziua onomastică M. S. Nicolai,* odă safică [8]) şi articolul «*Meditaţia unui îmbătrânit poet*» [9]). Costache Negruzzi publică o traducere a celor 14 balade ale lui Victor Hugo [10]). Mai publică apoi: *Reţeta,* [11]) *Catacombele Mânăstirei Neamţului,* [12]) *O scrisoare asupra polemicei dintre Eliade şi Săulescu,* [13]) *Concert de d-ra Eleonora Naiman* [14]) (în rom. şi franc.), *o Fabulă, o Enigmă,* [15]) *Riga Poloniei şi Prinţul Moldovei.* [16]) G. Săulescu publică şi el:

---

1) Supl. la No. 24 din 23 Martie, p. 67.
2) No. 1 din 1 Ghenar, p. 2.
3) No. 4 din 12 Ghenar, p. 15. Trecuta de ed. Şaraga între fabulele lui Donici.
4) No. 7 din 22 Ghenar, p. 25. Trecută în ediţia Şaraga între fabulele lui Donici.
5) No. 87 din 2 Noemvrie, p. 354.
6) No. 12 din 9 Fevr., p. 45.
7) No. 12 din 9 Fevr., p. 47.
8) No. 98 din 10 Dec., p. 397.
9) No. 17 din 26 Fevruarie, p. 67.
10) Toate amănuntele asupra acestor 14 traduceri, a se vedea în volumul meu: *Costache Negruzzi, viaţa şi opera lui,* ed. I, p. 96, 97.
11) No. 73 din 14 Sept., p. 299.
12) No. 85 din 26 Oct., p. 347.
13) No. 59 din 27 Iulie, p. 243.
14) No. 30 din 16 Aprilie, p. 119.
15) No. 37 din 11 Mai, p. 152.
16) No. 102 din 24 Dec., p. 414.

www.digibuc.ro

Observaţii gramaticeşti asupra limbei româneşti[1]). O lungă *scrisoare* de cuprins filologic ca răspuns la scrisoarea lui Negruzzi[2]). O altă *scrisoare* ca răspuns lui Eliade[3]). *Răspuns la recensiile d-lui Eliade făcute asupra subscrisului în numerile Curierului*, 149, 50, 51,[4]); apoi o poezie, *Poetul şi Vinerea*, iscălită G. S.[5]). M. Kogălniceanu publică patru foiletoane spirituale: *Soirées dansantes (Adunări dănţuitoare)*[6]). Mai amintim şi de foiletoanele neiscălite: *O aventură în codrul Herţei*, care ar putea fi de Asachi[7]).

A, Donici figurează cu o poezie: *Amor şi prieteşug.*[8])

Pe 1840 *Albina* publică un bogat foileton.[9])

Negruzzi colaborează prin articolul *Comerţ a Moldovii şi Valahiei*, traducere din *Semaforul* din Marsilia,[10]) şi prin schiţa *Provincialul.*[11]) Paharnicul G. Săulescu é mai activ publicând poeziile *Vitele de casă*,[12]) *Ingerul şi pruncul.*[13])

Aripile lui Dedal.[14]) *Leul şi şoarecele.*[15]) M. Cu-

---

1) Supl. la No. 51 din 29 Iunie, p. 209.
2) No. 64 din 13 August, p. 263.
3) No. 72 din 10 Sept., p. 295.
4) Supl. la No. 91 din 16 Noemvrie, p. 375.
5) No. 6 din 19 Ghenare, p. 24.
6) No. 81, 62, 83. 83 din 12, 15, 19, 22 Oct., p. 331 şi urmatoarele.
7) No. 94, 95, 96 din 26, 30 Noemvrie şi 3 Dec., p. 382 şi următoarele.
8) No. 12 din 9 Fevr., p. 47.
9) De Asachi avem numai traducerea Odei lui Lamartine către o tânără Moldovană, No. 4 din 14 Ghenar, p. 13.
10) Supl. la No. 4 din 14 Ghenar, p. 17.
11) No. 25 din 28 Martie, p. 97.
12) No. 28 din 7 Aprilie, p. 115.
13) No. 40 din 23 Mai, p. 163.
14) No. 42 din 30 Mai, p. 170.
15) No. 45 din 9 Iunie, p. 185.

www.digibuc.ro

ciureanu figurează cu o poezie: *Toamna.*[1]) Camille de Barozzi publică foiletoane dramatice.[2]) Francezul de Gallice are şi el un foileten ştiinţific.[3]) Costache Caragiale colaborează prin două poezii: *O păsărucă mică*[4]) şi *Pentru o copilă.*[5])

Albina pe 1841 continuă buna tradiţie a foiletonului literar. Deşi nu iscăleşte nimic, Asachi îşi risipeşte activitatea într'o foiletonistică interesantă, căci pe seama lui trebue să punem următoarele articole: *Anul 1840 în Câmpiile Elizee;*[6]) *Virtuţile,*[7]) *Ţintirimea dela Roma,*[8]) o anecdotă din viaţa lui la Roma; *Un portar*[9]) (amintire de la Roma); *Puterea rugilor.*[10]) Câteva poezii iscălite A** D** deşi s'ar crede că ar fi de Asachi (— Alvir Dacianu) sunt totuşi de Donici, figurând în ediţia lui dela 1842: *Autorul şi hoţul,*[11]) *Zi întâiu Aprilie,*[12]) *Furnica,*[13]) fabulă. Poezia *Earna,*[14]) deşi neiscălită, e însă de Asachi. Negruzzi colaborează cu balada lui Victor Hugo: *Zina şi Peri* (XIV).[15]) G. Săulescu îşi publică: *Cuvântul rostit*

1) No. 3 din 1 Ghenar, p. 9.
2) No. 5 din 18 Ghenar, p. 18; No. 38 din 16 Mai, p. 155; No. 39 din 19 Mai, p. 159.
3) *Considérations astronomiques sur la fin du monde*, No. 21 din 14 Martie, p. 81.
4) No. 55 din 14 Iulie, p. 223.
5) No. 99 din 15 Dec., p. 399.
6) No. 1 din 2 Ianuarie.
7) No. 12 din 9 Fevr., p. 45.
8) No. 68 din 48 Aug., p. 265.
9) No. 69 din 31 Aug., p. 268.
10) No. 30 din 17 April., p. 115.
11) No. 25 din 27 Mart., p. 97.
12) No. 27 din 6 April, p. 103.
13) No. 31 din 20 April., p. 129.
14) No. 9 din 30 Ghen., p. 33.
15) No. 27 din 6 April., p. 103 şi No. 18 din 10 April., p. 107.

www.digibuc.ro

în adunarea Academică la prilejul serbărei din 8 Noemvrie,[1]) apoi fabulele: *Fabula şi adevărul,*[2]) *Grâul, pleava şi vântul,*[3]) *Roza, spicul şi viţa,*[4]) *Peştele sburător.*[5]) *Plânta şi ziua,*[6]) şi un foileton despre *Sapfo,*[7]) cu traducerea a două ode ale poetesei.

Kogălniceanu ar puteà fi autorul unui foileton: *Cu neputinţă! Vom vedea!* iscălit *K-o* [8]), N. Istrate publică fabula *Albina şi gândacul* [9]), iar M. Cuciuran *Toporaşul* [10]).

Albina pe 1842 continuă a avea un foileton variat, în care găsim aceleaşi nume cunoscute.

G. Asachi e autorul probabil al poeziilor *Anul Nou* [11]) şi al foiletonului «*Anul 1841 în câmpiile Elisee*».

G. Săulescu publică poeziile: *Primăvara* [12]), *Vara* [13]), *Iarna* [14]) şi un *Discurs ţinut cu prilejul examenelor şcoalei* [15]).

I. Eliade publică un fragment din *Gerusalemme*

1) No. 90 din 3 Nov., p. 361.
2) No. 43 din 1 Iun., p. 180.
3) No. 43 din 1 Iun., p. 180.
4) No. 53 din 9 Iulie, p. 122.
5) No. 90 din 13 Nov., p. 364.
6) No. 17 din 27 Fevr., p. 61.
7) No. 95 din 30 Nov., p. 381.
8) No. 57 din 20 Iulie, p. 135.
9) No. 78 din 2 Oct., p. 313.
10) No. 56 din 17 Iulie, p. 131.
11) No. 1 din 2 Ghen., p. 4
12) No. 33 din 27 April., p. 128.
13) No. 28 din 10 April., p. 110.
14) No. 1 din 1 Ghenar 1842 şi alta apărută în No. 103 diu Dec. 1842, p. 409.
15) No. 25 din 26 Martie, p. 99.
16) No. 42 din 28 Mai, p. 165.
17) No. 6 din 18 Ghen, p. 23.
18) No. 66 din 20 August, p. 261 şi No. 9 din 29 Ghen., p. 33.

www.digibuc.ro

liberata cu ortografia lui şi ca o dovadă de «Paralelismul limbei româneşti şi a cei italiene», şi un «*Imn* în memoria răposatului Domn G. Ghica» [1]).

C. Negruzi (sub pseudonimul Carlu Nervil) tipăreşte pe «*Păcală şi Tândală*» [2]). I. Codrescu dă un foileton teatral [3]); Ion Ionescu dă articolaşe de agricultură [4]).

Pe 1843 Asachi e mai activ, publicând: «*Dorinţa folosului obştesc* [5]) cetită în seanţa publică a Academiei la 8 Noemv. 1842» apoi fabulele neiscălite dealtminteri: *Epurele şi prietenii săi cei mulţi* [6]) *Cărările şi calea dreaptă* [7]), *Călătorul şi câinii* [8]), *Asinul şi flucrul* [9]), *Consultul* [10]).

C. Negruzzi cu *Pave de lemn* [11]); V. Alecsandri cu poezia *Craiu nou* [12]); D. Raletto cu fabula *Broaştele şi gaiţa* [13]); A. Hermeziu cu o fabulă: *Musca de ţară şi musca de politie* [14]); A. Costinescu şi D. T. Stamate dau câte un foileton ştiinţific. [15]) O foarte interesantă povestire neiscălită e *Suvenire din Italia, Monte di Fo* [16]) cu descripţia

1) No. 74 din 13 Sept., p. 289.
2) No. 15 din 19 Fevr., p. 57.
3) Teatru din Iaşi, No. 5 din 15 Ghen, p. 17.
4) No. 31 din 16 April., p. 121, No. 89 din 8 Nov., p. 353.
5) No. 17 din 28 Fevr. 1843, p. 65.
6) No. 25 din 28 Mart., 1843, p. 97.
7) No. 3 din 10 Ghen., p. 9.
8) No. 6 din 21 Ghen., p. 21.
9) No. 57 din 22 Iulie, p. 225.
10) No. 90 din 14 Nov., p. 360. Tot de Asachi e probabil şi articolul *1842 în luna* 3 Ghen. 1843.
11) No. 8 din 28 Ghen., p. 29.
12) No. 38 din 16 Mai 1843, p. 149.
13) No. 87 din 4 Nov., p. 348.
14) No. 66 din 22 Aug., p 263.
15) No. 21 din 14 Mart., p. 81; No. 45 din 10 Iulie 1843, p. 177.
16) No. 46 din 13 Iunie, p. 181 şi No. 47 din 17 Iunie, p. 185.

www.digibuc.ro

unei călătorii ce ar putea fi de G. Asachi, dacă n'ar avea jos o data neînţeleasă de 1840. Ori cum, e povestirea unui Moldovean.

In foiletonul *Albinii* pe 1844, în afară de *Meditaţia* dela început şi *Anul 1843 în Elisei*, [1]), Asachi mai publică foiletonul *Artele frumoase* (neiscălit) [2]), laudând între altele şi pe Baltazar-Panaiteanu, pentru cele două litografii ale lui: *Romînca cu fiul ei* şi *Două surori*, şi o poezie *Increderea în Dumnezea* [3]). N. Istrati figurează cu a sa «*Corespondenţie între doi amorezi sau l. românească la anul 1832 şi 1822*» (cu o introducere de Asachi) [4]). C. Caragiale cu poezia *Ce ai zice când aşi zice că sunt născut a plânge* [5]). D. Gusti are o poezie, *Crucea* [6]) şi un foileton *Starea de faţa a coloniilor din Rusia de amează-zi* şi *Besarabia* [7]). Săulescu are poezie *Inivierea* [8]) şi fabula *Arama între celelalte metale* [9]). Două foarte interesante foiletoane cuprind necrologul neiscălit, dar probabil de G. Săulescu, al *Paharnicului Ion Alboteanu* [10]). Un alt foileton anunţă cu căldură apariţia revistei *Propăşirea, foaie ştiinţifică şi literară* [11]).

Tot în acest an mai apare şi **Arhiva Albinei**

---

1) No. 1 din 2 Ian., 1844, p. 1.
2) No. 12 din 10 Fevr., p. 45.
3) No. 27 din 6 April., p. 105.
4) No. 21 din 12 Mart., p. 82.
5) No. 22 din 16 Mart., p. 87.
6) No. 24 din 23 Mart., p. 87.
7) No. 9 din 30 Ian., p. 33.
8) No. 25 din 30 Mart., p. 97.
9) No. 85 din 26 Oct, p. 351.
10) No. 94 din 26 Nov., p. 384 şi No. 95 din 30 Nov., p. 389.
11) No. 6 din 20 Ian., p. 21.

www.digibuc.ro

pentru arheologie română şi industrie, ca un suplement al *Albinei*, redactată pe de-antregul de filologul G, Săulescu cu articole arheologice. In acest an apar şapte numere şi un suplement.

Numărul 8 apare la 4 Martie 1845, urmat încă de 3 numere. La 14 Martie 1846 apare No. 1 al unei serii nouă care însă nu mai continuă. Abia la 25 Mai 1847 mai avem un număr din *Arhiva Albinei*, suplement la Gazetă (No. 41). Cu aceasta se încheie întreaga carieră a *Arhivei*.

Albina pe 1845 publică în foiletonul său foarte multe traduceri de istorisiri franceze şi alte varietăţi. Literatura originală e mai puţin reprezentată.

Asachi nu are decât *Imnul naţional* [1]), cu traducerea franceză alături de poezia *Pleiada* [2]) şi un foarte interesant foileton *Bănuţul lui Ştefan Vodă: din biografia unui Român contimporan* [3]), în care povesteşte călătoria făcută cu taicăsău, la 1805 la Cetatea Neamţului, unde un sihastru îi dărueşte un bănuţ de argint, apoi ne dă un oarecare amănunte asupra şederii lui la Roma. Câteva poezi neiscălite ar putea fi puse tot pe seama lui Asachi: *Boul şi viţelul* [4]) (fabulă), *Viorica* [5]), *Vioreaua* [6]), *Floarea* [7]).—D. Gusti ne dă câteva foiletoane de critică teatrală [8]), fa-

1) No. 88 din 8 Nov., p. 349.
2) No. 48 din 21 Iunie, p. 189.
3) No. 100 din 20 Dec., p. 397.
4) No. 21 din 5 Mart., p. 85.
5) No. 26 din 1 Aprilie, p. 105.
6) No. 35 din 6 Mai, p. 138.
7) No. 43 din 3 Iunie, p. 171.
8) No. 81 din 14 Oct., p. 321; No. 75 din 28 Oct., p, 337; No. 88 din 8 Nov., p. 351, şi No. 89 din 11 Nov., p, 353.

www.digibuc.ro

bula *Forficul şi croitorii.* [1]) — G. Sion ne dă poezia *Inserarea* [2]), — A. Donici fabula *Adevărul şi cocoşul dela moară* [3]), — I. Poni poezia *O vizită la munte* [4]).

A. Hermeziu o *Elegie* [5]); I. Codrescu un foileton teatral [6]). Spre sfârşitul acestui an vedem anunţată apariţia unui ziar «**Mercuriul Iaşilor**» [7]), pentru 1 Ianuarie 1846 despre comerţ, industrie şi agronomie, în 4° ce va ieşi în fiecare Miercuri sau după mulţimea materiei încă în o zi a săptămânii. Preţul pe an va fi un galben».

Mercuriul însă n'a văzut lumina zilei.

Albina pe 1846 apare pe o hârtie poroasă mai bună şi cu un tipar mai elegant şi cu un foileton mai bogat.

Dintre vechii şi credincioşii colaboratori cel mai activ e D. Gusti cu poeziile sale: *La o păsăruică* [8]), *Irina doarme* [9]), *Cimbru şi Domnica* [10]), *Sofia* [11]), *La o floricică* [12]) sau cu foiletoane teatrale [13]) şi cu un răspuns la *Critica criticei* a lui A. Russo [14]). G. Sion figurează cu poezia *Melan-*

---

1) No. 87 din 13 Decem., p. 391.
2) No. 78 din 4 Oct., p. 311.
3) No. 63 din 12 Aug., p. 249.
4) No. 44 din 7 Iunie, p. 176.
5) No. 47 din 15 Iunie, p. 185.
6) No. 84 din 25 Oct., p. 333.
7) No. 94 din 29 Nov., p. 373.
8) No. 7 din 24 Ian., p. 27.
9) No. 12 din 10 Fevr., p. 47.
10) No. 37 din 12 Ma., p. 145.
11) No. 45 din 9 Iunie, p. 177.
12) No. 47 din 16 Iunie. p. 188.
13 No. 4 din 13 Ianuarie, p. 13; No. 5 din 17 Ian., p. 16; No. 83 din 20 Oct., p. 309.
14) No. 15 din 21 Fevr., p. 57.

www.digibuc.ro

colie[1]); N. Istrati printr'un *Cântec ostăşesc*[2]), Costache Negruzzi (Carlu Nervil) printr'un articolaş «*Magaziile oraşului*» ce nu se află în *operele sale complecte*[3]); agronomul Ion Ionescu publică o serie de foiletoane de cuprins ştiinţific[4]).

A. Pelimon tipăreşte o poezie: *Trăsurile unui înger*[5]). C. D. Aricescu, Baronschi, C. Boleac, I. Eliade îşi retipăresc poeziile (apărute întâi în *Curier)* închinate Doamnei Elisabeta Ştirbei, sub titlul de *Triumful virtuţii*[6]); tot aşa şi Gr. Alexandrescu, poezia: *O impresie închinată, ostaşilor români cu prilejul reviziei dela 22 Aprilie 1846*[7]). A. Russo răspunde unei critice a lui Gusti asupra *Băcăliei ambiţioase* printr'un lung foileton intitulat *Critica criticei*). Apare şi un nume nou, Nicoleanu, cu poeziile: *Vespele în ştiubei*[9]), *De sunt mâhnit?*[10]), *Limba şi buzele*[11]). Neiscălite — şi deci poate de Asachi — sunt foiletoanele: *Anul 1845 câmpurile Elizee*[12]), *Un nou popor român*[13]), (cu privire la Istrieni), *Un pelerinaj* (la Mănăstirea Neamţ)[14]).

Anul 1847 are o literatură destul de variată. Asachi e autorul probabil al poeziei *Anul nou*[15])

1) No. 5 din 17 Ian., p. 19.
2) No. 91 din 17 Nov., p. 341.
3) No. 10 din 3 Fevr., p. 37.
4) No. 8, 9. 60, 61, 79, 90, 91, 96.
5) No. 101 din 22 Dec, p. 383.
6) No. 25 din 28 Martie, p. 96.
7) No. 49 din 23 Iuni , p. 193.
8) No. 13 din 14 Fevruarie, p. 48.
9) No. 17 din 28 Fevruarie, p. 66.
10) No. 69 din 1 Septemvrie, p. 266.
11) No. 72 din 12 Septemvrie, p. 266.
12) No. 1 din 2 Ianuarie, p. 1.
13) No. 12 din 10 Fevruarie, p. 45.
14) No. 97 din 8 Decemvrie, p. 365.
15) No. 1 din 2 Ian.

www.digibuc.ro

şi al foiletoanelor *Zugrăvia în Moldova* [1]) (interesant) şi *Armindena* [2]), şi al sonetului închinat lui Liszt în româneşte şi franţuzeşte.

Neobositul D. Gusti publică poeziile: *Lui Liszt* [3]), *Doi soldaţi iubesc* [4]), *Ştefan cel Mare şi arcul lui* [5]), *Două furnici şi un ţânţar* [6]), *Bujor şi Safta* [7]), *Dă-mi astă floare* [8]), *Psalmul 17* (traducere) [9]), *un foileton teatral* [10]) şi foiletonul *O mulţumire naţională* [11]). A. G(allice) publică trei foiletoane asupra lui Liszt [12]), N. Bălcescu două foiletoane asupra lui Miron Costin [13]), A. D(onici?) fabulele: *Bricele* [14]), *Cânele lătrând* [15]), M. Cerchez un foileton teatral [16]). I. Ionescu publică un foileton ştiinţific [17]), şi câteva foiletoane despre «*Pictorii greci şi romani*» [18]), C. Negruzzi publică o scrisoare a lui G. Sutzo privitoare la Şcoala de Meserii [19]). Necunoscutul Nicoleanu colaborează cu poeziile *Fata'n poeniţă* [20]) şi *Cleştele şi fiera-*

1) No. 73 din 14 Sept., p. 303.
2) No. 35 din 4 Mai, p. 136,
3) No. 5 din 16 Ian., p. 19. Amândouă sonetele în acelaş număr.
4) No. 41 din 25 Maiu, p. 164.
5) No. 53 din 6 Iulie, p. 215.
6) No. 59 din 27 Iulie, p. 239.
7) No. 60 din 31 Iulie, p. 242.
8) No. 61 din 3 August, p. 247.
9) No. 52 din 3 Iulie, p. 210.
10) No. 11 din 6 Fevruarie, p. 41.
11) No. 50 din 26 Iunie, p. 200. Un al doilea foileton despre *Sâmbăta Moşilor*, No. 38 din 15 Maiu, p. 149.
12) No. 3, 4 şi 5.
13) No. 1 şi 2 din 2 Ian. şi 4 Ian.
14) No. 62 din 7 August, p. 251.
15) No. 63 din 10 August, p. 254. Ammândouă fabulele sunt trecute în ed. Şaraga a fabulelor lui Donici.
16) No. 36 din 8 Maiu, p. 141.
17) No. 14 din 16 Fevr., p. 53.
18) No. 21 şi 22.
19) No. 26 din 23 Fevr., p. 61.
20) No. 37 din 11 Maiu, p. 147.

www.digibuc.ro

rul [1]). Mai sunt şi alte câteva poezii neiscălite [2]) şi un articol interesant *Jurnalismul în România* [3]).

In 1848, preocupaţia politică trecând înaintea preocupaţiei literare, era firesc ca *Albina* să se resimtă de acest lucru. Foiletonul uneori lipseşte cu totul, alte ori nu păşeşte peste pagina întâi. Printre neînsemnatele «varietăţi» şi numeroasele dări de seamă teatrale, Asachi strecoară sonetul său *Fiicei mele Eufrosina, Viziune* [4]), şi probabil şi foiletoanele neiscălite *Jurnalismul român* [5]), *Memoria Domnului Vasile V. V.* [6]), *Serbarea învierii la Monastirea Slatina* [7]), *Datine naţionale* [8]), Tot fiicei lui, Asachi îi mai închină o poezie şi D. Gusti «*Stanţe la moartea Eufrosinei Asachi*» [9]), însoţită de o traducere germană şi un foarte interesant foileton asupra lui *Gheorghe Lemeni*, mort de holeră [10]). G. Sion colaborează cu poezia *Părul meu alb* [11]). Elegia «*La moartea vornicesei Ecaterina Sturza*», apare sub iniţialele A. D. [12]). Aci se opreşte literatura *Albinei* pe acest an, afară de alte câteva bucăţi neiscălite [13]).

---

1) No. 69 din 31 August, p. 279.
2) *Junele şi bătrânul*, No. 19; *Căminul*, No. 21; *Roza şi mormântul*, No. 22; *Moartea lui Isus*, No. 23; *Cărlanul capchiet*, No. 65; *Rândunelul şi păsările*, No. 83.
3) No. 3 din 9 Ian., p. 10
4) No. 61 din 1 August, p. 245.
5) No. 2 din 4 Ian., p. 4.
6) No. 10 din 1 Fevr., p. 27.
7) No. 33 din 25 Aprilie, p. 131.
8) No. 43 din 30 Maiu, p. 171.
9) No. 60 din 29 Iulie, p. 171.
10) No 84 din 21 Octombrie, p. 332.
11) No. 13 din 12 Fevruarie, p. 49.
12) No. 22 din 14 Martie, p. 87.
13) Poezia *Vă las un trist adio*, de C. C. ar puteă fi de Caragiale, (No. 32 din 22 Aprilie, p. 127). Mai e o fabulă *Cafeaua şi zahărul*, No. 56 din 15 Iunie. p. 225.

www.digibuc.ro

Aceiaşi lipsă de literatură se observă şi pe anul 1849. *Albina* apare cu o literă mai mare. Foiletonul e aproape suprimat. Abia găsim un articol (cu traducerea în limba franceză) al lui N. Istrati despre *Cetatea Neamţu* (S. Gherman) [1]. şi o poezie neiscălită «*Muza către poetul panoramei Moldovei* din *Gazeta de Bucovina*, No. 53» [2]) şi la încheere fabula *Albina şi Trântorul la anul 1849*, ca un răspuns la fabula ce se publicase la început: *Albina şi trântorul la anul 1829*.

1) No. 121 din 22 Decembre, p 425.
2) No., 90 din 13 Noem., p. 381.

www.digibuc.ro

b) Gazeta de Moldavia

La 2 Ianuarie *Albina* e înlocuită prin *Gazeta de Moldavia*. Asachi punea în legătură apariţia noului ziar cu noul regim liberal al lui Grigore Ghica. «Gazeta *Albina*, scria el, s'ar părea un anacronism dacă neschimbată ar fi rămas în condiţiile fiinţei sale începătoare». *Gazeta de Moldavia* îşi propune să dea o mai largă parte ştirilor dinăuntru, ceiace nu era îngăduit înainte. Foiletonul avea să poarte numele de *Albina românească*, rămânând închinat literaturii, cu «compunerile originale din istorie, documentele ţărei, articole de Arheologie, agronomie, economie politică» [1]).

De fapt însă literatura originală e foarte slab reprezentată. Se publică unele «documente istorice a Moldavii din 1718» [2]). G. Asachi îşi mai înstrunează lira pentru a compune un sonet în amintirea logofătului Alexandru Ghica, tatăl domnitorului [3]). Sub iniţiala lui mai apar o poezie intitulată «19 Sept. 1850» [4]), apoi un foileton

1) *Gazeta* apare în format mai mare, de două ori pe saptămână, cu un abonament de 7 ermelici pe an.
2) No. 23 din 3 Aprilie, p. 93 şi No. 24 din April., p. 98.
3) No. 26 din 13 Aprilie, p. 105.
4) No. 76 din 9 Octom., p. 312.

www.digibuc.ro

«*Acea întâie reprezentaţie dramatică în limba română*» [1]) şi un foileton despre *Marea Ţerii Moldovii* (neiscălit)·[2]).

C. Negruzzi îşi publică spiritualul articol *Proprietar şi chirigiu* [3]). Poeţii G. Sion şi D. Gusti se inspiră dela moartea lui Petru Cazimir pentru două elegii [4]). N. Istrati publică foiletoanele *Din istorie* [5]), *Fragment istoric* [6]).

Pe 1851 *Gazeta* nu publică aproape de loc literatură originală ci numai foiletoane de «varietăţi» şi romane străine. Asachi îşi traduce şi în franţuzeşte un articolaş de arheologie fără fond [7]). Mai găsim şi două poezii : una neiscălită (probabil a lui Asachi), *Osânditul în groapa ocnelor* în 16 August 1851, când au cercetat-o Prea I. Domn Grigori A. Ghica VV. [8]), şi alta reprodusă din *Gazeta de Transilvania : Devotamentul Înălţimii sale Seren. Principe Carol de Schwartzenberg din partea naţiunei române din Transilvania* [9]).

Se publică şi un «*Marsc Romanesk*» (cu litere latine) a lui Ioan Văcărescu şi închinat Marelui Spătar Const. Nestorel Herescu [10]).

Foiletonul pe 1852 are ceva mai multă literatură.

---

1) No. 27 din 17 Aprilie, p. 109.
2) No. 51 din 13 Iulie 1850, p. 209.
3) No. 26 din 13 Aprilie, p. 106.
4) No. 1 din 9 Ianuarie 1850.
5) No. 30 din 1 Maiu 1850, p. 121.
6) No. 75 din 5 Oct., p. 807 şi No. 76 din 9 Oct., p. 311.
7) No. 39 din 17 Maiu, p. 157.
8) No. 70 din 3 Sept., p. 279.
9) No. 65 din 16 August, p. 265.
10) No. 5 din 15 Ian., p. 77.

www.digibuc.ro

Asachi scrie un foileton «*Poezii populare. Balade, cântece bătrâneşti adunate de D. V. Alecsandri*, partea I tipărită la «Buciumul Român» [1]). Tot el mai publică un sonet în româneşte şi italieneşte «*Companiei alese filarmonice*» [2]).

Un foileton «*Pompei*» iscălit «A», cu prilejul traducerii romanului lui Bulwer de G. T. Avineanu, e cu siguranţă tot de Asachi; tot aşa şi necrologul lui T. Stamate [3]), acesta iscălit. Negruzzi publică «*Pelerinagiu la Târgul Ocnei* [4])». Iancu Sion are o poezie despre *Anul nou* şi o fabulă *Săteanul şi Albina*. O poezie a lui P. Maire [5]) *A. S. A. S. Le Prince Grégoire Ghyca à l'occasion de la fondation de l'hospice des Enfants-Trouvés de Iassy* [6]) e dată şi în traducere română [7]). Tot astfel se reproduce după *Gazeta de Transilvania* poezia «*Omagiul de Fidelitate*» al lui Mureşanu [8]).

Foiletonul *Gazetei* stărue şi pe 1853 a avea mai mult varietăţi. G. Asachi însuşi ne dă un foileton despre spiritism: «*Preumblatul sau danţul meselor*» [9]) şi traducerea românească a poeziei lui P. Maire «*A. S. A. S. Le Prince Grégoire Ghyca à l'occasion dela fondation de l'Hospice à Galatha*» [10]). C. Negruzzi se rătăceşte cu două

1) No. 20 din 17 Mart., p. 77.
2) No. 24 din 3 Aprilie, p. 93.
3) No. 98 din 18 Dec., p. 287.
4) No. 68, 69 şi 74.
5) No. 1 din 3 Ian., p. 1.
6) No. 20 din 19 Martie, p. 78.
7) No. 7 din 31 Ian., p. 25.
8) No. 61 din 11 August, p. 139.
9) No. 32 din 23 Aprilie. p. 129.
10) No. 54 din 9 Iulie, p. 217.

www.digibuc.ro

scrisori privitoare la artista Brambilla [1]), iar Nicoleanu cu poezia *Amintiri* [2]). Cronicile au caracterul informativ şi comercial.

In 1854, cu prilejul războiului, apar câteva lucrări poetice şi în foiletonul *Gazelei*. Astfel Negruzzi găseşte nimerit să traducă «*La ocazia rezbelului de acum, versuri tipărite în No. 37 din Albina Nordului*, tradus din ruseşte de C. Negruzzi» [3]). I. Ianov se inspiră şi la «*ocazia celirii manifestului imperial din 9 Fevr., a acestui an*» [4]) şi «*La ocazia trecerei armici* I *a Rosiei peste Dunăre în 11 Martie.1854*» [5]). Acelaş poet mai publică două poezii: *Invierea lui Hristos* [6]) şi *Naşterea lui Hristos* [7]). Asachi republică într'un suplement ilustrat [8]).: *Moşii*, Sâmbăta morţilor legendă, poporană.

In foiletonul anului 1855, Asachi publică un articol în româneşte şi franţuzeşte *O vizită după cinzeci ani* ce se sfârşeşte cu o poezie *La termele de Karlsbad* (şi în l. germană) [9]), pe care Asachi o fixase pe stânca numită Parnas dela Karlsbad. Cunoscuta feministă Sofia Cocea figurează printr'un «*Răşpuns la întrebarea: care e*

1) No. 15 din 19 Fevr., p. 57 şi No. 19 din 5 Martie, p. 77.
2) No. 29 din 0 Aprilie, p. 117.
3) No. 17 din 1 Martie, p. 65.
4) No. 19 din 8 Martie, p. 73.
5) No. 24 din 25 Martie, p. 93.
6) No. 30 din 19 Aprilie, p. 117.
7) No. 101 din 23 Dec., p. 401.
8) No. 41 din 27 Maiu.
9) No. 63, 64, 65 din 11, 15, 18 August, p. 249, 253, 257.

www.digibuc.ro

advocatul cauzei perdute?» [1]) I. Ianov publică o «*romanţă*» [2]).

Anul 1856 e plin de preliminările păcii. Foiletonul adesea e suprimat sau lăsat pradă traducerilor lui A. Obregia. Ianov îşi aduce doar aminte că nu cântase încă *Păstignirea lui Hristos* [3]). Numele uitat al lui Em. Cobulcescu Cadet apare în josul unei poezii: *Gratularea ostaşilor Moldoveni* I. S. P. *Grigore* A. *Ghica V. V. de anul nou* [4]); o altă poezie e neiscălită: *Imnul Moldo-Românilor* pentru 25 Ianuarie 1856, ziua onomastică a P. I. Domn Grigore A. Ghica [5]). C. Negruzzi figurează prin poezia *Princesei Catinca Conachi Vogoridi,* 24 Ian. 1856, reprodusă după *Steaua Dunării* [6]).

Cronicile teatrale aparţin harnicului Obregia.

Gazeta pe 1857 debutează cu un suplement în format mic şi elegant, «*Noua Albina română, foae literară şi artistică, adaos la Gazeta de Moldavia*, No. 1, Sâmbătă 5 Ianuarie, cerând concursul tuturor literaţilor în clipa când «patria e chemată la o nouă viaţă — concurs ce nu aveà să vie. Suplementul e în româneşte şi franţuzeşte. Pe lângă un articolaş «*Arheologie*», şi un alt articolaş «*Cavalerii români în Franţa la 1345*», în care se vorbeşte de legenda Banului Mărăcine, Asachi mai publică şi poezia *Anul nou în 1857*

1) No. 46, 47 din 13, 16 Iunie, p. 179—184.
2) No. 75 din 23 Sept., p. 297.
3) No. 30 din 12 Aprilie, p. 117.
4) No. 5 din 16 Ian., p. 17.
5) No. 8 din 26 Ian., p. 29.
6) Nd. 9 din 30 Ian., p. 34.

www.digibuc.ro

în Moldova, cu traducerea franceză — în josul unei frumoase litografii.

Numărul II al suplementului (Joi 24 Ianuarie) cuprinde un articol *Valul lui Traian* şi, pe lângă alte mici articolaşe neînsemnate, şi fabula *Desacii.*

Numărul III (7 Fevr.) are un articol *Serbarea zilei de Trei-Sfinţi,* o litografie reproducând pe Vasile-Lupu, o poezie de Asachi, *Marşul Ostaşilor Români, care se duc în Basarabia,* şi una de Ianov «*Imnul Moldovan de ocazia trecerei oştirilor Moldovei în Basarabia*».

Suplementul încetează cu acest număr. Incolo, foiletonul e suprimat aproape cu desăvârşire.

In ceeace priveşte partea politică, *Gazeta* stărue a avea un caracter hotărît oficial, înregistrând toate actele de guvernământ, făcând jocul politicei dezastroase a lui Konaki-Vogoride, înregistrând triumful din alegerile din Iulie dar şi înfrângerea din August, nu fără a aduce laude imparţialităţii Caimacamului.

Anul 1858 fiind prea tulburat de luptele politice ce aveau să pregatească o nouă stare politică, era firesc ca *Gazeta* să se închine cu totul politicei, rămânând, dealtminteri, în aceeaş strictă părtinire guvernamentală. Literatura dispare din coloanele ei ocupate numai cu dispoziţiile administrative. In Octomvrie, încetând guvernarea provizorie a lui Konaki-Vogoride, se închee de fapt şi cariera *Gazetei.* Ea nu mai puteà răspunde stării noi de lucruri, reprezentată prin căimăcămia lui St. Catargiu, V. Sturza şi A. Panu. In adevăr, dificultăţile dintre guvern şi *Gazeta* încep curând. Un pretext, după cum vom vedeà, aveà să se găsească lesne, *Gazeta* încetând fără altă anunţare cu No. 93 din 24 Noembrie.

www.digibuc.ro

c. Patria.

Patria continuă *Gazeta de Moldavia*, apărând Lunea şi Joia în format mare, şi cu articolul prim tradus şi în limba franceză. Cel dintâi număr iese la 27 Noembrie 1858.

In No. 5 al ziarului, printr'o scrisoare adresată Redacţiei, Asachi explică motivele dispariţiei *Gazetei* [1]).

Gazeta publicând un articol asupra venirii Prinţului Mihai Sturza (No. 9), guvernul prin ofisul No. 5.680 pune în vedere lui Asachi că, existând un *Monitor Oficial*, *Gazeta* trebue să se conformeze legei presei făcute de Grigore Ghica şi să depună garanţia de 5.000 de lei cerută oricărui ziar ce nu e oficial [2]). Asachi preferă să înceteze apariţiei *Gazetei*, care erà atât de compromisă cu vechiul regim şi cu toate încercările piezişe ale lui Vogoride de a împiedică Unirea. Mlădios ca totdeauna, Asachi puneà la dispoziţia noului guvern o foaie nouă şi nepătată, ne mai păstrând ca urmă a vechiului program decât un vag conservatism. «Păşind cu încetul, dar păşind

1) *Patria*, No. 5 din 11 Dec., p. 17.
2) Art. 41. Vezi *Gazeta de Moldavia*, supl. la No. din 31 Maiu 1856.

www.digibuc.ro

purure înainte, zice manifestul din 27 Noemvrie, ne vom ferì a nu cădeà niciodată în categorie nici de staţionari, nici de alergători pentru că mersul nostru va urmà a fi totdeauna acelaş, totdeauna serios, fără a schimba principiile pentru persoane sau a pierde din vedere că oamenii trec, iar generaţiile rămân».

Un colaborator însemnat al *Patriei* erà, firește, N. Istrati, care debutează printr'un lung articol împotriva competiţiei de a ajunge deputat: tot lui i se datoreşte, desigur, atitudinea din ce în ce mai energică a ziarului într'o direcţie strict conservatoare fără a fi reacţionară, deşi voeşte încă a rămâne separatistă. «Cuvântul separatişti, scrie el,[1]) ar fi fost mai bine întrebuinţat în privinţa noastră, căci principiul nostru a fost totdeauna despărţirea politică a ambelor Principate. Numai în acest punct de vedere am fost şi vom fi conservatori, dar nici odinioară nu înţelegeam a păstra vechiul regim cu viciile lui».

Tot astfel în duelul ce se încinge în sânul Căimăcămiei cu privire la alegeri, între Ştefan Catargiu de o parte şi A. Panu şi V. Sturza de alta. *Patria* e, firește, cu ceĮ dintâi, protestând împotriva presiunei guvernamentale.[2]) După alegerea lui Cuza, tonul războinic al *Patriei* cade; făcând încă declaraţiuni de «conservatorism progresist», *Patria* se mulţumeşte a reproduce actele de guvernământ; mai mult decât atât, *Patria* se leapădă de *Gazeta de Moldavia*, «dela care nu ar fi luat decât tipografia».[3])

Lipsită de acest caracter militant, *Patria* nu

1) No. 2 din 1 Dec. 1858, p. 5.
2) No. 4 din 8 Dec., p. 13.
3) No. 34 din 26 Martie, p. 133.

www.digibuc.ro

mai putea dură mult. Cel din urmă număr e din 5 Oct., 1859 (No. 87), în care Asachi anunţă că ziarul său dispare dinaintea *Monitorului Oficial*, ziar al *Principatelor-Unite*, în care îşi trece partea politică. Bătrânul scriitor îşi încheie astfel lunga carieră de ziarist, mulţumind compatrioţilor «pentru a lor indulgenţă» şi urând ca ziarele ce vor mai apare să ducă mai departe opera începută de dânsul.

Contribuţia literară a *Patriei* e, firește, neînsemnată; nu în astfel de vremuri puteà propăşi literatura. In foiletonul, ce mai poartă încă numele de *Foiletonul Albinà Românà*, abia găsim o poezie, *Seara de Crăciun*,[1]) a lui Z. Bou, o altă poezie «*Prieteşugul* şi *Civilizaţiá*»[2]) sub iniţialele V. D. *Un cânt secular* al lui G. Asachi pentru aniversarea 30 Ian. 1859 a lui Vasile Lupu, fundatorul Academiei, cu traducere în franţuzeşte şi o litografie,[3]) sonetul «*Alt'Italia*» al lui Vicenzo da Filicaja tradus de Asachi,[4]) o altă poezie a lui Asachi *Dedicat Manelor lui Alexandru Humbold la ocazia înmormântărei sale*».[5]) Ici şi colo se găseşte un foileton mai interesant ca, de pildă, *Balade*,[6]) articol de A. Marian Marienescu, un necrolog lui A. Humbold de G. Asachi,[7]) o serie întreruptă de foiletoane «*Italia, însemnările unui român*», neiscălite,[8]) un articol *Filo românul*

1) No. 9 din 29 Dec. 1858, p. 33.
2) No. 17 din 26 Ianuarie 1859, p. 67.
3) No. 18 din 29 Ianuarie 1859.
4) No. 55 din 11 Iunie 1859, p. 218.
5) No. 47 din 14 Maiu 1859, p. 185.
6) No. 26 din 26 Fevr. 1859, p. 101.
7) No. 44 din 4 Maiu 1859, p. 173.
8) No. 48 şi 59.

www.digibuc.ro

Edgard Kiné,[1]) o comemorare de 30 ani a *Albinei române* [2]).

1) No. 42 din 27 Aprilie 1859, p. 165.
2) No. 54 din 8 Ian., p. 209.

www.digibuc.ro

d) Foaea oficială *şi* Foaea sătească.

Rămâne acum să amintim foile, care, fără să aibă un caracter personal şi cultural, au fost publicate de Asachi.

In numărul 27 din 3 Aprilie 1832 apare un suplement al *Albinei,* sub titlul de *Foae oficială,* cuprinzând anunţuri oficiale. Suplementul se mai continuă încă la 16 numere până la 12 Iunie, apoi se transformă în foae separată, **Buletin foae oficială** (No. 1 din 22 Iunie 1832), apărând regulat Joia şi Duminica. La 1 Iulie 1851, *Foaia* îşi măreşte formatul şi îşi schimbă şi titlul în «*Buletin, foae publicaţiilor oficiale a Principatului Moldovei,* purtând în josul paginei «Redactor Gheorghe Asachi». La 1857 se intitulează «*Buletin oficial» Foaia publicaţiilor oficiale a Principatului Moldovei;* în 1859 se preface în «*Principatele Unite Moldova şi Valahia, Buletin oficial al Moldovei,* — iar apoi la 27 Sept. 1859 devine *Monitorul oficial al Moldovei,* cu care avea să se contopească şi ziarul lui Asachi *Patria,* la 5 Oct 1859.

La acest Monitor Oficial, Asachi publică în 1861 două aşa zise adaosuri literare şi anume:

1) *Adaos literar la Monitorul Oficial al Moldovei de anul nou 1861.* Pentru D.D. Abonaţi.

www.digibuc.ro

G. Asachi.[1]) Cuprinde: *Odă la Dumnezeu pentru prosperitatea patriei Române,* cu litere chirilice şi cu ort. italiană, apoi *Ode a Dio per la prosperità della Patria romena* (traduzione dal romeno) şi o traducere germană.

2) *Adaos literar la Monitorul Oficial al Moldovei,* Fevruarie. Pentru D.D. Abonaţi. Cuprinde un articolaş «*Roma*», urmat de traducerea sonetului *La Italia* al lui Vicenzo da Filicaja şi de poezia lui Asachi *La Italia* din 1809. Urmează apoi o altă poezie *Imparzzeala Pamentului* (imitaţie cu ortografie italiană) şi o *Revistă politică.*

O altă foae, îndreptată numai spre ţărani, e **Foaea sătească** ce apare odată pe săptămână, începând dela 2 Aprilie 1839, şi tipărindu-se în Tipografia *Albinei.* La 7 Aprilie 1840, ea trece sub direcţia căpitanului M. Kogălniceanu şi la tipografia Mitropoliei. Apoi, după ce mai trece şi sub direcţia lui Rolla (10 Dec. 1845—2 Iunie 1846), *Foaea* intră din nou sub conducerea lui Asachi, la 2 Iunie 1846, până la dispariţia ei la 31 Decemvrie 1850.

Mai târziu, în 1853, tot în institutul *Albinei* apare o nouă foae întitulată **Săteanul,** *foae periodică pentru locuitori. Adaos lunar la* **Buletinul oficial al Moldovei,** Iaşi, Ian.—Iunie 1853, odată pe lună, sub redacţia lui Mihalic de Hodocin şi Leon Filipescu.

1) Inst. Albinei Române», 1861.

www.digibuc.ro

§ 2. REVISTE *a)* Spicuitorul Moldo-român.

Dacia literară dispărând după o scurtă dar glorioasă viaţă, Asachi crede că o poate înlocui printr'o publicaţie franco-română, care prin format, prin felul de apariţie, şi chiar prin unele intenţii aduce aminte de revista lui M. Kogălniceanu. Revista se intitula: **Spicuitorul Moldo-român jurnal ştiinţific, literar şi industrial,** *diriguită de o Societate de literaţi sub direcţia lui G. Asachi* sau **Le glaneur Moldo-Valaque, journal scientifique, littéraire et industriel,** *rédigé par une société d'hommes de lettres sous la direction de G. Asaky.* Planul de activitate publicat în «Prospect» [1]) e, firește, foarte vast. *Spicuitorul,* credincios titlului, îşi propune să dea articole din toate ramurile ştiinţilor, «a frumoaselor arte şi a industriei», nu numai pentru profani, ci chiar şi pentru învăţaţi; pentru agricultori se va da «descrierea uneltelor arătoare şi metodurile pentru îmbunătăţirea pământului»; «industrioşii» şi negustorii vor găsi articole anume scrise pentru dânşii, *Spicuitorul* îşi mai propune să spicuiască

---

1) S'a publicat mai întâi în *Albina* No. 57 din 21 Iulie, p. 231. Apariţia e anunţată pentru Sept. 1840. De fapt revista n'a aparut decât în Martie 1841.

www.digibuc.ro

din revistele străine tot ce e mai însemnat şi mai folositor.

Revista avea să apară în 5 6 coale lunare cu un abonament de 4 galbeni pe ani; articolele urmau să fie platite — lucru rar! — cu 50 de lei de coala tipărită. Ca semn de încurajare Lupu Balş din Bozieni trimite dela început 30 de galbeni (24 Iulie 1840) ca abonament pentru trei ani [1]).

Dacă Asachi era spiritul «rector» al acestei reviste, secretarul de redacţie şi pana cea mai activă era, desigur, A. Gallice, pripăşitul francez ce se alăturase de Asachi.

Ca şi *Dacia*, *Spicuitorul* apare în format de carte şi la trei luni odată. Tiparul e îngriiit şi cu literă mică; pagina tăiată în două: în stânga franţuzeşte, în dreapta româneşte.

Intâia fasciculă apare în Martie pentru trimestrul Ianuar — Fevruar — Martie şi are 123 de pagini. Publicaţia e, firesţe, departe de a răspunde planului tras de mai înainte. Articolul-program, un foarte lung articol, e iscălit de A. Gallice, cuprinzând consideraţii generale asupra progresului spiritului omenesc şi, la urmă, planul de lucru. *Spicuitorul* va face pe deoparte cunoscut lumei apusene civilizaţia românească, iar pe de alta «il recherchera et glanera partout les richesses intellectuelles pour mettre ensuite son précieux butin au profit des contrées qui sont l'objet spécial de ses travaux». Toate ramurile de cunoştinţă şi de ocupaţie omenească vor fi îmbrăţişate — afară de politică şi de religie. Din nefericire, chiar din întâiul număr, cele mai multe

1) O scrisoare publicată în *Albina* No. 61 din 4 August 1840, p. 247.

www.digibuc.ro

articole sunt numai retipăriri, ca articolul despre Basarabia al inginerului Hommaire de Hell sau articolul intitulat «*Arheologie*» al lui Asachi. O traducere franceză a poeziei *Cânele Soldatului* a lui Grigore Alexandrescu, o poezie originală a doamnei Adèle Hommaire şi o nuvelă inedită dar fără deosebită valoare literară — *Roxanda Doamna* a lui Asachi, fac textul acestui întâi număr al revistei. La urmă, avem o cronică asupra teatrului francez din Iaşi de Gallice, în care se aduc laude lui Negruzzi, Alecsandri, Kogălniceanu şi mai ales lui Fourréaux; alte cronici ne dau scurte notiţe asupra descoperirilor ştiinţifice, asupra comerţului Moldovei. Atât.

Al doilea număr apare pentru trimestrul April—Maiu — Iunie într'un format de 129 pagini. Gallice începe un lung studiu asupra «instrucţiei publice», în care se arată acelaş teoretician pornit spre priviri generale şi consideraţii filozofice, în puţină legătură cu nevoile timpului. Traducerile figurează printr'o bucată din Franklin, prin poemul *Oscar d'Alva* al lui Byron, în versiune franceză de Amédée Pichot şi în versiune românească de Spătarul C. Negruzzi. *Oda* lui Alphonse de Lamartine către o tânără moldovană e tradusă în româneşte şi capătă un răspuns în versuri franceze şi româneşti din partea lui Vasile Alecsandri. Intr'un articol *Tableaux d'histoire moldave*» Asachi ne dă notiţe asupra tabloului său, reprezentând pe Ştefan cel Mare dinaintea Cetăţei Neamţului. La urmă, aceleaşi cronici despre descoperiri, comerţ, mode. O litografie ne dă pe Domniţa Ruxandra şi alta ne dă harta topografică a cetăţii Neamţului.

Fascicula a III-a (Iulie, August, Sept.) începe

www.digibuc.ro

prin un studiu asupra «*Românilor din Anovlahia*», cu ştiri luate din Pouqueville, prin un studiu de cercetări «geognostice» asupra Moldovei de C. Mihalic de Hodocin, o nuvelă «*Un hôtel garnì à Péra*» de Adèle Hommaire de Hell. Asachi în articolul «*Arheologia*», ne relatează despre descoperirile făcute lângă Buzău în vara anului 1838, dându-ne şi reproducerea obiectelor găsite. Tot el ne mai dă descripţia tabloului, reprezentând testamentul politic al lui Ştefan cel mare. *Şalul negru* al lui Puschin e publicat în traducerea franceză a lui Charles Durand şi română a lui Costache Negruzzi; iar *Cosacul* în traducerea lui I. Poni; *Elisa Mercoeur*, poezia d-nei Hommaire, e tradusă tot de I. Poni.

La urmă avem obişnuitele cronici şi informaţii ştiinţifice.

A patra fasciculă şi cea din urmă (Oct. — Noemv. — Decemv.) ne dă continuarea articolului asupra Basarabiei a lui Hommaire de Hell, alături de o poezie a d-nei Hommaire. Mai activ de data aceasta, Asachi publică *Viaţa Prinţului Dimitrie Cantemir*, scoasă din cronicele Moldovei, republică balada *Ştefan înaintea Cetăţii Neamţului* şi poeziile *Vioreaua de Martie* şi *Spicuitorii* împreună cu alte notiţe asupra industriei moldoveneşti, asupra fabricei de hârtie înaugurată la 8 Noemvrie 1841, (cu o litografie), şi chiar o cronică asupra unor concerte date de două stele muzicale. Săulescu are şi dânsul o disertaţie archeologică asupra obolului pus în gura morţilor.

Cu aceasta se încheie activitatea *Spicuitorului*, pornit pe un plan mai vast, şi redus apoi la

www.digibuc.ro

proporţiile mai modeste de magazin ştiinţifico-literar cu colaboraţia a puţini scriitori, cu articole mai învechite, şi mai ales cu lipsa unei direcţii hotărâte care să facă un curent şi să deschidă o cale. Ca *magazin* îşi are însă valoarea lui.

www.digibuc.ro

b) Icoana lumei

Icoana lumei, foaie pentru îndeletnicirea Moldo-Românilor apare la 29 Sept. 1846. *Icoana* îşi propunea să fie o foaie de intuiţie şi de vulgarizare ştiinţifică pentru tinerime şi popor, având a apărea în o coală săptămânală cu câte 4 sau 5 icoane». Al doilea număr abia a putut însă apare la 13 Oct., urmând apoi destul de regulat, cu «varietăţi» ştiinţifice, istorice şi geografice nu totdeauna riguros exacte şi cu ilustraţii destul de slab executate. Până la sfârşitul anului au ieşit în tot 13 numere.

La 5 Ianuarie apare No. 1 din 1841, urmând foarte regulat 51 de numere până la sfârşitul anului.

Nesprijinită în deajuns de public, *Icoana* îşi suspendă apariţia până la 1 Oct. 1845, când începe o nouă serie încheiată cu No. 50 (25 Sept. 1846). Un mare progres se vede mai ales în execuţia litografiilor minunate şi în «hors-texte».

www.digibuc.ro

§. 3. CALENDARE

Ne rămâne acum să cercetăm şi *Calendarele* scoase de Asachi, şi care, după cum se ştie, erau pe atunci, alături de ziare şi reviste, un însemnat instrument de progres cultural.

Cel dintâiu calendar apărut în Moldova, ne vine din teascurile tipografiei *Albinei*, la 1835; sub titlul *Calendar nou pe anul 1835*, tradus şi în franţuzeşte *Almanac de Iassy pour l'année 1835*: o broşură franco-română, care nu cuprinde nimic altceva decât un material strict calendaristic.

Incercarea lui Asachi e reluată mult mai târziu de M. Kogălniceanu pe o temelie mai largă. El a dat, cel dintâiu, calendarului un rost cultural, scoţând în 1842, aşa numitul *Calendar pentru poporul românesc*. In partea I e materialul calendaristic; în partea II, întitulată *Almanah de învăţătură şi petrecere*, ni se dă deocamdată mai multe varietăţi *(Despre Franclin, Vase cu aburi, Cercări făcute de om spre a sbura în aer cu aripi...)* şi de loc literatură propriu zisă.

Anul al II al *Calendarului* (1843) e un progres. *Almanahul* lui cuprinde şi câteva poezii de ale

www.digibuc.ro

lui Alecsandri *(Hora, Cântecul ostaşilor călăreţi, Vara vine, vara trece)* din volumul *Doine* ce se publică la Cantora *Foaiei Săteşti.*

Anul III (1844) e şi mai bogat. In *Almanah* găsim printre colaboratorî pe M. Kogălniceanu *(Fiziologia provincialului în Iaşi)*, V. Alecsandri (nuvelă *Toader şi Mărinda* şi poezia *Groază hoţul)*, N. Istrati *(Corespondenţie între doi amorezi)* C. Negruzzi *(Luminărică)*, A. Donici *(Paingul şi Bondarul, Braminul)*, Ion Ionescu *(Despre contracturile moşiilor).*

Anul al IV (1845) e remarcabil ca execuţie tipografică; planşele, numeroase, sunt reuşite [1]). C. Negruzzi colaborează cu *Sobieschi şi Românii, Vasile V. V., şi Biserica Trei Ierarhi, Paveaua de lemn, Bogdan V. V.;* V. Alecsandri cu nuvelele *Borsec, Iaşii, în 1844* şi poeziile *Altarul Mănăstirii Putna şi Ursiţii;* C. Negri cu poezia *Tânăra copilă;* M. Kogălniceanu cu articolul *Despre pauperism;* M. Corradini cu articolul *Hai la vorbă.* Se dă şi continuarea povestirii *Tunsul,* tradusă de A. Donici din *Almanahul Odesei.* Intâia parte apăruse în *Propăşirea.*

Calendarul pe 1846 — cel din urmă scos de Kogălniceanu — nu se află în biblioteca Academiei Române, aşa că nu putem şti ce coprinde.

Odată cu 1847 *Calendarul* e scos de Asachi în tipografia *Albinei* într'o broşură destul de modestă [2]).

In *Almanahul de învăţătură şi petrecere* al acestui calendar, Asachi nu e iscălit în josul a

1) Pg. 200.
2) Pg. 74.

www.digibuc.ro

nici unui articol, Negruzzi îşi publică cunoscutul articolaş «*Despre Lupi*»; Săulescu un studiu intitulat: «*Ce este calendarul ?*», dând şi o colinda; A. Donici fabula «*Vărul primare*», I. Ionescu un studiu «*Plugăria şi păstoria*», D. Gusti o notiţă despre «*Bătălia dela Rahova*».

Se adaugă mai multe articole neiscălite, ca, de pildă, unul despre «*Istro-Români*» cu un cântec al «păstorului istro-român» cules de un «junecălător moldo-român». Se dau şi planşe foarte bine executate ca «*Biserica Sf. Ioan din Peatra*», «*Peatra idolilor la Petrodava*» (cu notiţe ce sunt probabil de mâna lui Asachi), *Păstornl Istro-Român* (mult idealizat) şi *Femeia unui hoţ român.*

Calendarul pentru Români, pe anul visect 1848 —cu indicaţia: anul VII — e însoţit de nelipsitul *Almanah de învăţătură şi petrecere.* El începe cu un articol iscălit de Asachi (G. A) întitulat «*Anotimpurile vieţii omeneşti*», comentând o stampă ce reprezintă deosebitele vârste ale omului. Asachi mai publică şi un interesant articol, *Kir-Angelcu, filosof cosmopolit în Moldova*», fostul elev în vârstă de 60 de ani, al şcoalei de inginerie. D. Gusti tipăreşte un articol «*Văraticul*», cu o stampă. P. Donici un studiu asupra lăcustelor. D. Ralletto un articolaş «*Droşcomania*». N. Istrati o fabulă «*Omul şi şarpele*», poetul V. Alecsandri publică o poezie «*Plângerea codrilor* , din colecţia lui populară ce se puse sub tipar.

Calendarul pentru Români pe 1849 (anul VIII) îşi începe partea literară printr'un articol «*Anul nou*» al lui Asachi care mai semnează («A») şi un articolaş «*Codreanul*», în amintirea lui Gheorghe Codreanul. Fără să le iscălească, Asachi îşi mai publică sau republică poeziile *Dorul*,

www.digibuc.ro

Viziune, Nestatornicia lucrurilor lumii, cântec de societate în emigrația 1821, cu muzica lui alături.

Colaborația străină e cam săracă. Credinciosul D. Gusti tipărește câteva poezii *(O faptă creștinească, Speranța, Ea cată-ți treaba... Ea te omoară!, Calendarul, Unui amic).* Dintr'un memoriu oficial al lui Mihalic de Hodocin, Asachi publică un fragment, «*Sarmițele sau ocnele Moldovei*», apoi un articolaș de acelaș întitulat «*Albinele*». Câteva alte mici însemnări complectează restrânsa parte literară a acestui calendar.

In *Calendarul* pe 1850, Asachi își publică nuvela «*Svidrighelo*, novelă din istoria patriei». Colaboratorul principal pe acest an e N. Istrati cu *Romanță*, cu fabula *Lumina și întunericul* și o altă fabulă oprită de censură *Văduva și judecătorul.* Celelalte articole (ca: *Meditație evlavioasă și morală după Sfântul Augustin, Democrit și Eraclit etc...*, traducere din Iliada lui Omer, etc.) sunt neiscălite.

Calendarul pe 1851 publică nuvela lui Asachi «*Elena de Moldavia, din istoria patriei*». Tot aici se mai publică și o schiță dramatică întitulată «*Inturnarea plăeșului din Anglia,* idilă munteană, (1850) a lui Asachi[1]). Subiectul fusese scos din împrejurarea că pe timpul foametei din Irlanda (1847—8) se transportase acolo odată cu o mare cantitate de porumb românesc și câțiva, țărani care să învețe pe locuitori felul de întrebuințare a porumbului necunoscut în Irlanda. Asachi mai republică sub inițială câteva poezii: *Invierea anului, Convorbire nocturnă, Amorul plugar:* A. Donici o fabulă, *Umbra și omul.*

1) S'a jucat la 15 Martie 1851. Cf. *Gazeta de Moldavia,* No. 23 din 19 Martie, p. 95.

www.digibuc.ro

Doctorii Vărnav şi Fătul publică nişte articolaşe de medicină şi de igienă; N. Istrati dă o biografie a Mitropolitului Veniamin.

Calendarul pe 1852 publică nuvela lui Asachi: «*Dragoş, restatornicitorul domniei Românilor*» cu numeroase planşe. Asachi îşi mai republică — sub iniţiale A. D. — *Imnul de seară*[1]).

N. Istrati ne dă o disertaţie istorică «*Cele din urmă evenimente a cetăţei Neamţului*», o mică schiţă *Podarul şi măgarul* şi o fabulă *Baba şi Dracul.*

A. Donici are două fabule: *Două mance şi un copil, Trecătorii şi căţeii.*

Calendarul pe 1853 cuprinde în *Almanah* nuvela istorică a lui Asachi «*Bogdan VVd*» cu mai multe stampe, alături de alte două articolaşe ale lui «*Marca ţărei Moldovei*» şi *Arheologie* şi cunoscutul poem *Jijia* N. Istrati figurează printr'un articol *Podarul şi Măgarul* (scena II la podul Bistriţei), prin câteva poezii: *Un suspin, Turturica, Satana şi drăcimea, Epurele;* A Obregia prin poeziile *Femeia la pârâu, Scaiul.*

Mai bogat ca altele, acest calendar cuprinde şi alte multe articole neiscălite, mai ales de caracter moral (*Concordia sau unirea cetăţeană,* probabil de Asachi, *Datoria parohului, Lumile nevăzute a lui Dumnezeu, Familia*). Doctorul A Fătul colaborează şi dânsul.

Stampele sunt destul de slab executate.

In *Calendarul* pe 1854 găsim nuvela istorică

1) In ediţia Şaraga a fabulelor lui Donici se face greşala de a se pune această poezie pe seama lui A. Donici, din pricina semnăturii A. D., ce însemnă însa Alvir Dacian.

www.digibuc.ro

a lui Asachi *Petru Rareș*, cu patru ilustrații de A. Asachi, balada *Sirena lacului*, imitație după o tradiție poporană, și satira *Sofia de modă;* restul calendarului, destul de mare de altfel, e compus din articolașe traduse cu deosebire de sârguinciosul A. Obregia și de răposata Eufrosina Asachi [1]).

In *Calendarul* pe anul 1855 (an XV) Asachi colaborează printr'o nuvelă «*Vaiea albă*», novelă din istoria Moldovei cu patru stampe și la urmă cu un cântec păstoresc «*Valea albă*», compus tot de Asachi și cu muzică de Ioan Cartu. După cum comemorase într'un alt calendar pe Gheorghe Codreanu, acum scriitorul publică un articol «*Memoriei lui Neculai Roșcu Codreanu*» însoțit de testamentul filantropului.

Cuprinsul acestui calendar e mai mult patriotic. Intâiul articol *Patria pătimindă*, meditație, poate fi chiar de Asachi. Urmează apoi *Iubirea de Patrie, Adevăratul patriot* (neiscălite), poezii ca *Anul 1855, Patria*, de Ianov. N. Istrati colaborează printr'o fabulă, *Capra și sarea*, și cu o traducere din «*Maxime și reflexii morale din ale Ducăi Roșfucold*», iar nelipsitul Obregia prin fabula *Advocatul compătimitor* și printr'un lung articol *Viața omenească*. Mai întâlnim și numele Doctorului A. Fătul și al lui D. Asachi.

Almanahul Calendarului pe 1856 cuprinde nuvela lui Asachi, «*Mihai Viteazul, nuvelă din isto-*

1) Articolul *Mânăstirea Pângărați în Moldova* ar puteă fi al lui G. Asachi. Planșa e de Alexandru Asachi. Tot astfel și articolul *Catilina în Moldova*, în care se pune în legătură Catilina cu Cotnar (cu două ilustrații și *Hârlăul* (cu două ilustrații de A. Asachi).

www.digibuc.ro

ria Principatelor Române» cu două ilustraţiuni şi o poezie «*La ocazia redeschiderei Teatrului Naţional în Iaşi la 18 Dec. 1855. Imn*». Materialul acestui număr e slab, întemeindu-se mai mult pe traduceri de A. Obregia. Abia N. Istrati ne dă o poezie «*La Moldova cu ocazia emancipării ţiganilor, 28 Noemvrie 1855*» cu o traducere «*Expresiile ţiganilor pentru emanciparea lor*» şi cu o stampă reprezentând Serbarea Ţiganilor.

Incolo, nimic [1]).

Calendarul pe anul 1857 [anul XVI] cuprinde partea II a nuvelei «*Petru Rareş*» a lui G. Asachi, cu trei planşe. Se reproduce apoi un fragment istoric din apocrifa «*Cronică a lui Arbore*» cu o «Prefaţă la fragment istoric a Moldo-Românilor» de G. Asachi.

Apare un nume nou, G. Melidon cu două bucăţi de proză: *Un vis curios şi Trei minute pe mormântul lui Ştefan cel mare,* cu poezii «*La coroana lui Ştefan cel Mare*», *Cassandra*, traducere imitativă din Schiller.

A. Donici publică o fabulă *Frunzele şi rădăcina;* I. Ianov două poezii *Romanţă* şi *Adio.* Incolo, calendarul e plin de străduinţele de traducător ale lui A. Obregia.

Calendarul pe anul 1858 publică nuvela lui G. Asachi «*Zina din urmă a Municipiului Iaşenilor (Iassiorum)* cu patru ilustraţii şi o fabulă a aceluiaş «*Epurile şi broasca ţestoasă*».

N. Istrati colaborează prin patru poezii: *La o mamă, La o floare, Satana şi miniştrii lui* şi o

1) Articolul *Castelul pentru arestanţii ocnelor în Moldova* (cu o minunată ilustraţie) ar puteà fi de G. Asachi.

www.digibuc.ro

fabulă *Prutul şi Dunărea;* G. Melidon prin două: *Melancolie, Mormântul lui Alexandru Vodă cel bun;* Ianov prin poezia *O sută lei pe lună.* Se republică studiul lui Hommaire de Hell asupra Basarabiei, publicat altă dată în *Spicuitorul.* Incolo mici traduceri ocazionale, mai ales de A. Obregia, ce nu pot da o valoare unui calendar[1]).

In *Calendarul* pe 1859 Asachi îşi publică nuvela *Mazepa în Moldova* şi poezia *Vot la cometul 1858.*

Melidon e fecund: *Melodia inimei mele, La ziua aniversărei, Intâiul escadron;* Ianov publică şi el: *O suvenire, Hora reorganizărei.* Restul calendarului e compus din varietăţi şi traduceri mai ales de A. Obregia.

Calendarul pe 1860, în lipsă de material, publică pe *Menşcicov sau giucăria norocului* a Arhimandritului Leon Asachi, tipărită întâi la 1816.

G. Asachi mai publică un articol «*Apoteosul lui Schiller*», traducându-i şi poezia *Credinţa,* apoi câte o scenă din *Wilhelm Tell,* din *Jeanne d'Arc.* Retipăreşte pentru a nu ştiu a câtea oară şi poezia *Pleiada,* odă către poeţii români, 1845.

Decadenţa calendarului e tot mai văzută.

Calendarele pe 1861 şi 1862 nu se află în biblioteca Academiei.[2])

---

1) Un articolaş *Aprozii Români în Franţa*, reamintind legenda Banului Mărăcine la curtea lui Philippe de Valois, ar puteà fi de G. Asachi. Autorul vede în ajutorul de acum al Franţei o recunoştiinţa pentru sprijinul ce i-am fi dat noi Franţei în timpul fixat de legendă. Se dă şi o planşă.

2) In *Calendarul* pe 1861 Asachi da din *Memoriile unui Român* o schiţa vesela «*Prinţul de Aracan, Areng-Ţeib din India în Iaşi.* Cf. N. Iorga. *Ist. lit. roaa.* III, p. 304.

www.digibuc.ro

In *Calendarul* pe 1863 (anul al XXII) găsim varietăţi asupra lui Garibaldi, Ierusalimului, Pompei, etc.

Literatura e reprezentată prin republicări din Asachi: *La Tibru, La ocazia sborului aerostatic a Madamei Blanchard în Roma la 1811, Sonet la ocazia celei dintâi publicaţii literare la Români în Moldova 1821, Către Moldoveni.*

Apoi câteva poezii de G. Tăutu.

Calendarul pe anul 1864 cuprinde în partea I a almanahului nuvela lui Asachi «*Alexandru cel bun*» urmată de *Elena Dragoşu de Moldavia*, dramă istorică originală în 3 acte. Se publică tot deodată şi mult cunoscuta «*Notiţă biografică*, suplement la articolul Asachi, tipărit în *Dictionnaire universel des contemporains*».

In partea II nu e nici o pagină literară ci numai «reţete şi lucruri practice.

Almanahul Calendarului pe 1865 republică tabloul sinoptic «*Istoria veche şi nouă a Moldovei*» a lui G. Asachi, publicat mai întâiu la 1842. Asachi îşi mai retipăreşte oda *La Italia*, 1809, apoi un *Epilog*, după oda lui Horaţiu.

D. Gusti tipăreşte un sonet închinat lui Gh. Asachi; Ianov trei sonete şi o poezie *(Cavalerul de Bon-ton).*

Şi în acest almanach partea II nu are literatură.

Calendarul pe 1866 nu se găseşte în Biblioteca Academiei.

Calendarul pentru Români pe anul 1867 (anul XXVI) se deschide printr'un articol în româneşte

www.digibuc.ro

şi franţuzeşte de G. Asachi asupra *Prinţului Carol I.* Asachi îşi mai publică un discurs: «*Dorinţa folosului obştesc*, citit de P. G. Asachi în seanţa publică a Academiei, la 8 Noemvrie 1842».

In *Almanah*, în afară de obişnuita *Meditaţie*, găsim o mică nuvelă istorică a lui G. Asachi: Pacea la Prut: *Slut la Prut!* şi o republicare a baladei *Turnul lui Butu* (cu o planşă colorată).
Incolo, materialul calendarului se compune din neînsemnate traduceri şi din varietăţi de actualitate.

Almanahul pe 1868 începe printr'o *Meditaţie de anul nou* a lui G. Asachi, urmată de dramă istorică în 2 acte «*Petru I, Ţarul Rusiei în Iassy*» a aceluiaş scriitor (cu un act de 3 pagîni!) apoi de o farsă într'un act: «*Desperaţia unui eremit*», şi de un articolaş «*Rediul Moldovenilor la Viena*».
Se continuă nuvela *Petru Crudu* (începută în calendarul pe 1866), de aci încolo sunt actualităţi şi traduceri.
Ilustraţiile sunt cât se poate de rău executate.

Adaosul la *Almanahul Albinei Române* pe anul 1869 cuprinde *Sonetul la introducerea limbei naţionale în publică învăţătură* al lui G. Asachi, un articolaş, *Datinele Naţionale*, al aceluiaş; traducerea poeziei lui A. de Lamartine «*Către o jună Română*» şi *Pleiada* din 1845.
Acest an e, după cum se ştie, anul morţei lui Gheorghe Asachi. Calendarul continuă însă să apară sub direcţia lui Alexandru Asachi. In deosebi, *Calendarul* pe 1870 e pregătit de însuşi Gheorghe Asachi. In el se publică nuvela postumă *Lopuşna*, în vederea căreia Asachi făcuse o călă-

www.digibuc.ro

torie în Bucovina. Tot în el găsim şi poezia lui *Viitorul*, scrisă la Roma 1812, din care am putut urmări itinerariul scriitorului la întoarcerea lui în patrie.

* * *

Tot aicea, în legătură cu activitatea în presă şi publicistică, e locul să schiţăm în puţine rânduri şi activitatea lui Asachi ca tipograf şi ca editor.

Data înfiinţării tipografiei *Albina*, după cum stabileşte Gr. Creţu în lucrarea lui,[1]) e 1 Ianuarie 1832. Învoirea Obşteştei Adunări e din 22 Dec. 1830, coprinzând un privilegiu pentru 15 ani. Tipografia *Albina* există până în 1875, cei din urmă şase ani fiind sub administraţia colonelului Alecu Asachi.

Litografia *Albinei* se deschide prin Noemvrie 1832,[2]) sub conducerea tehnică a lui Dimitrie Contoleos Romanos, meşter artistic fiind Friederich Hoffmann.

---

1) *Tipografiile din România dela 1861 până azi*, 1910, p. 28. E de notat că cei mai mulţi din biografii lui Asachi pun înfiinţarea tipografiei la 1828 sau 1829. Asachi fixeaza data la 1829, când apare *Albina*. De fapt însă *Albina* a apărut mai întâiu în tipografia Mitropoliei. Redacţia ziarului erà în Mânăstirea Trei Ierarhi. La 11 August 1832 redacţia şi tipografia se gaseau în casele răposatului Iordache Drăghici (*Albina*, No. 63), de unde se mută în casa proprie în 1834 (*Uricarul*, IX, 111, notă) sau 1835 (Ion Negre, *op. cit.*, p. 72) în casa unde e şcoala de menaj „Principesa Maria" din strada Codrescu.

Notiţele acestea au fost reluate de N. Iorga în *Gh. Asachi ca tipograf şi editor*, şedinţa din 17 Fevr. 1912 An. Acad. Rom., Secţia istorică, p. 743, în *Uricarul*, XVI, p. 168, se da: „Lista de cheltuelile întreţinerii Institutului *Albinei* şi a personalului său pe un an". Bugetul se urcà la 100.000 lei pe an.

2) *Albina* din 3 Noemvrie 1832.

www.digibuc.ro

Din acelaş spirit întreprinzător, Asachi întemeiază fabrica de hârtie de la Peatra în 1841, pe temeiul unui privilegiu de uşurinţă a furnizării materiei prime şi de scutire de biruri a personalului. Un scurt istoric al acestei fabrici, l'am făcut aiurea.

Nu vom mai urmări aici şi activitatea de editor a lui Asachi care se poate urmări, între altele, din «*Catalogul de cărţile tipărite şi de manuscriptele aflătoare la Institutul Albinei*», Iaşi, Tipografia institutului *Albinei* 1847, retipărit de d. N. Iorga, în *Analele Academiei Române*».[1])

1) Şedinţa 17 Fevr. 1912. Secţia istorică, p. 743.

www.digibuc.ro

VI.

Bibliografia cronologică a lui Asachi

www.digibuc.ro

IV. BIBLIOGRAFIA CRONOLOGICĂ A LUI ASACHI

Ne rămâne acum să dăm lista cât mai complectă a lucrărilor atât de felurite ale lui Asachi, dintre care unele s'au şi pierdut [1]). Modul de orânduire a bibliografiei e cronologic, cel mai firesc. Dăm, de altfel, tabloul fără pretenţia de a-l fi stabilit complet. Rămâne pe seama cercetătorilor de mai târziu să-i împlinească golurile

1822

Către neamul Moldovei pentru întoarcerea privilegiilor şi prăznuirea zilei 8 Oct. întru care s'au suit pe scaunul domnesc Ioan Sandu Sturdza. Odă, Iaşi 1823.

1825

Portretul Impăratului Alexandru al Rusiei, li-

1) Incercari de bibliografie a lui G. Asachi se găsesc în *Uricarul* XVI, p 412 (mai întâi în *Ecoul Moldovei*, No. 5 din 15 Oct. 1890); apoi în G. Ionescu, *Institutul „Albina" din Iaşi* în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, XI, 1910, p. 213.

www.digibuc.ro

tografiat la 1825, pe când Asachi se afla la Viena, după cum reiese din scrisoarea acestuia către bancherul Pop, cu data de 5 17 Aprilie 1826 [1]). Despre acest portret nu ştim nimic altceva [2]).

1832

Istoria Imperii Rosiene, compusă de consilieriul de Stat şi cavaler Ioan Caidanov, tradusă de Aga Gheorghe Asachi, mădular Academii de Roma, Partea I; apoi Partea II, apărută în 1833. Volumul e dedicat lui Kisseleff, şi are o precuvântare [3]).

Harpa română 1832 (citată în *Publicaţiile periodice româneşti*, de N. Hodoş şi Ionescu-Sandi Buc. 1913).

1833

Muma lui Ştefan cel mare, tablou compus de Asachi la Roma (1812) şi litografiat de I. Miller [4]).

1) Publicată de N. Iorga (*An. Acad. Secţ. lit. XXVIII*, p. 216).

2) Numai incidental amintim ca după afirmaţia lui Asachi, în focul dela 1827, i s'au distrus traducerile *Alzirei* şi a lui *Saul*, o tragedie *Mihai Viteazul* şi o istorie a Romei, *Albina*, 1829, No. 5 din 13 Ian. Cf. V. A. Urechia, *Ist. şc.*, I., p. 118, nota 14.

3) Eşii. In privilegieta Tipografie a *Albinei*, 1832, p. 436. Cartea e anunţată în *Albina* No. 99 din 15 Decem. 1832, p 396. Despre limba acestei traduceri, cf. P. V. Haneş, *Desvoltarea l. literare*, Buc., 1904, p. 46 şi 61.

4) Titlul complect e: *„Mama lui Ştefan cel mare împiedică pe fiul său de a intră în Cetatea Neamţ la 1486* (sic)". Broşura explicativă are ca titlu: *„Descrierea cadrului întâi din istoria Moldovei"*. Reprodusă şi în *„Foaia pentru minte"*, Braşov, 1841, p. 251. Asupra acestui tablou sunt interesante notele într'un articol al lui Asachi în *„Bănuţul lui Ştefan cel mare: Din biografia unui român contimporan"*. (*Albina*, No. 100 din 20 Dec. 1845, p. 397).

www.digibuc.ro

Tot în acest an Asachi publică o broşură în 4⁰ de 7 pagini întitutală «*Mauzoleu*», în care descrie mausoleul ridicat la Mănăstirea Frumoasă de Mihai Sturza tatălui său Grigore. Nu se află la Academie. E amintită de V. A. Urechia în *Ist. şcoalelor*, I. p. 253.

1834

Ştefan rosteşte testamentul său politic, tablou compus de Asachi şi litografiat tot de Miller [1].

1835

Isvod pentru rangurile boerilor, în folio de G.

Asachi însărcina la Roma cu facerea tabloului pe tânărul Giani. „După ce în mic se facuse compoziţia istorica, artistul o execută în cadrul de figuri de o mărime naturala. Noutatea sujetului şi frumuseţea lucrului trasa luare aminte a comandantului de Roma, generalul francez Miolis, carele îl cumpără şi împreună cu alte cadre, îl expedui în Franţa, iar acel întâi cadru rămase proprietatea junelui inventor şi fu prototipul litografiei, ce la 1833 se făcu la Iaşi.

Sistema domniilor streine ţinea până atunci amorţit tot sentimentul de patriotism în inimele Moldovenilor, de aceia şi cadrul fu văzut însa 'nu preţuit. Dar renaşterea politică fu o scânteie electrica ce trezi sentimentul nobil al patrioţilor. Acest sujet istoric, reprodus în litografie, fu urat cu obştesc entusiasm, carele ajunse cel mai înalt grad în 10 Aprilie 1834 la o reprezentaţie teatrala, în care episodul lui Ştefan Voda fu în lipsa unui cântator român, expus prin o baladă cântată în l. franceză. Aprins de mărimea sujetului, publicul acoperi cu nepilduite aplauzuri pe baladă, care era tot de acel june compusă ce la 1805, îl vazusem în ruinele Cetăţei Neamţului".

1) Despre apariţia tabloului acestuia, *Albina*, No. 16 din 1 Fevr. 1834, p. 67. In No. 30 din 22 Mart. 1834, p. 122 e un ofis a lui Kisselef, mulţumind lui Asachi pentru cele două tablouri. O scrisoare a lui Asachi în *Icoana lumei*, „No. 10 din 1845, arate că tablourile *Mama lui Ştefan* şi *Testamentul politic* „sunt a mele şi sub a mea direcţiuune în Roma lucrate la 1814". Descrierea cadrului al doilea din istoria Moldovei se află reprodusă şi în *Foaia pentru minte*, Braşov, 1841, p. 274.

www.digibuc.ro

Asachi (Exemplarul văzut la Expoziţia de ştiinţe din 1903, a fost cumpărat de la un anticar de pe malul Senei din Paris [1]).

Nu se află la Academia Română şi nici nu e trecut în Catalogul *Albinei* din 1847, cu atât mai puţin în *Bibliografia* lui T. Codrescu.

1836

Invăţătura hristiană sau în scurt sfinţita istorie şi catehisis a bisericei drept credincioase de pe limba Rosiană dus pe Românie pentru întrebuinţarea shoalelor naţionale.

O broşură cu o «înainte cuvântare», iscălită de G. Asachi (30 August 1836) [2]).

In articolul lui G. Ionescu, mai găsim anunţat un **Abecedar Român**, ed. III, pe care însă nu-l aflăm nicăieri, în nici o ediţie [3]).

In bibliografia din *Uricarul* [4]) găsim trecut şi o carte «*Inceputurile limbei latine*», despre care nu avem altă ştiinţă.

Poezii a lui Aga G. Asachi, mădulariu Academiei de Roma [5]). Volumul e frumos tipărit, pe hârtie

1) G. Ionescu: *Institutul „Albina" din Iaşi* în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, XI, 1910, p. 213.

2) Eşii în tipografia *Albinei*, 1836, p. 1836. A mai avut o ediţie în 1841.

3) *Rev. p. ist arh. şi fil.*, XI, 1910, p. 212.

4) XVI, p. 413.

5) Eşii, în tipografia *Albinei*, 1836, p. 174. La urma se află un *vocabular, sau lămurirea unor cuvinte* întrebuinţate în aceste versuri.

Iata cum e primit acest volum de I. Eliade în *Curier romînesc*, No. 65 din 2 Oct, 1836, p. 260,

www.digibuc.ro

groasă. In frunte e un «*Inainte cuvânt*» datat din 1 Martie, în care Asachi spune că îşi publică poeziile «câte au scăpat de focul anului 1827».

Fabule alese, pe românie aduse de Ága G. Ásachi, mădulari Academiei de Roma [1]). Cartea, modestă ca înfăţişare, are o litografie reprezentând pe Esop între dobitoacele lui şi o «*Inainte cuvântare*», (pp. I-XX) cu viaţa lui Esop. Volumul cuprinde toate fabulele din volumul de *Poezii*, la care se mai adaugă doar: *Roza şi spinul* şi *Picătura şi râul* trecute acolo la *Anacreontice*.

Elemente de matematică de Aga G. Asaki, mădulari Academiei de Roma, Partea I *Aritmetică*. Un volumaş bine tipărit şi chiar legat.[2]) In frunte se află un «Inainte cuvânt», în care Asachi ne povesteşte că cel dintâi, la 1814 «a paradosit în public româneşte matematica şi anume: Geometria teoretică şi practică spre informarea inginerilor civili, pentru care a fost compus un curs elementar de Matematică, a căruia manuscripte se întrebuinţează la scoale. Iar acum spre îndemânarea tinerimii am socotit a da la lumină o compilaţie în scurt de cunoştinţele matematice, în trei părţi, din care aceasta I cuprinde *Aritmetica*, a II-a *Algebra*, şi a III-a *Geometria...*»

„Lira moldovenească subt degetele D. Aga G. Asaki scoate nişte sonuri pline de entuziasm şi de plăcere. Poeziile acestui poet eşite la lumină pline de patriotism, de dragoste şi adevăr coprind mai multe ode, sonete, elegii, bucăţi anacreontice, pastorale şi fabule".

1) Eşii, în tipografia *Albinei*, 1836, (p. XX 55).

2) Eşii, tipografia *Albinei*, 1836, p. 208.

www.digibuc.ro

1837

Elemente de Matematica, de Aga G. Asachi, mădular Academiei de Roma. Partea II: *Algebra*[1]). Un volumaş legat ce continuă cursul lui Asachi, şi care e prevăzut cu un «Inainte cuvânt»: «In limba românească am început această ştiinţă a paradosi în Eşi întâiaoară în anul 1815, iar acum pentru începători se dă la lumină această prescurtare de Algebră, orânduită la clasurile de umanioare».

In *Albina*, No. 23 din 21 Martie 1837 găsim următoarele: «Asemenea se află la acea librărie harta generală a lumei cei vechi, spre înţelegerea istoriei, cu tablou cronologic şi sinoptic a întâmplărilor de căpetenie urmate dela începutul lumei până la căderea imperiei romane, adecă: surparea Romei de Genzeric, la anul 476, de la Chrs. alcătuire de D. Aga G. Asachi şi întâia oară în limba românească tipărită, se vinde cu preţul de lei 10».

Lapcirus, dramă serie cu cântece, prelucrată după a lui Koţebue de Aga G. Asaki, şi întâia oară, în 26 Fevr. 1837, reprezentată pe Teatrul din Eşi de elevii Conservatorului filarmonic-dramatic.[2])

Broşura e precedată de un «Inainte Cuvânt» şi *Prologul* cu traducerea luí în l. franceză făcută de D. Şarlu Diurand, la Francfort, precum ea se află în Jurnalul No. 130, anul 1837. La urmă se dă şi «însemnarea pieselor de muzică, după care s'au cântat versurile cuprinse în această dramă».

1) Eşii, tipografia *Albinei*, 1837, p. 120.
2) Eşii, tipografia *Albinei*, 1837, p. 73.

www.digibuc.ro

Privigherea ostaşului moldovan, *La prilejul serbărei date Pre Inaltului domn Mihail G. Sturza V. V. de corposul ofiţerilor*, meditaţie compusă de A. G. Asachi.

O ciudată broşură în formă de caet de caligrafie, cu o copertă ce are o litografie reprezentând un soldat pe ţărmul unei ape. «La urmă se află şi muzica imnului «*Luceafărul lin*» închinat lui Mihai Sturza.[1])

Elemente de matematică de Aga G. Asachi, partea III, *Geometria elementară.*[2])

E continuarea cursului lui Asachi, însoţit de un cuvânt înainte: «Eu mă voi ferici dacă prin această publicare, care încă la anul 1816 am paradosit aici în liceul public întâia oară în limba românească, va căpăta un sporiu în privirea numărului doritorilor a se folosi cu această ştiinţă interesantă».

Repertoriul teatrului în Moldova: Norma, operă lirică în 2 acte[3]), Muzica prelăudatului Belini. Prelucrată de Aga G. Asachi.

Pe foaia interioară se adaogă: reprezentată întâia-oară la Eşi 20 Fevr. 1838 de elevii Conservatorului Filarmonic.

In frunte e o «Inainte cuvântare», în care Asachi expune greutăţile întâmpinate în cursul traducerii, «în l. românească care n'au ajuns la gradul celor cultivite».

---

1) Eşii, în litografia *Albinei*, 1837, p. 8.
2) Eşii, în tipografia *Albinei*, 1838, p. 312 şi la urmă cu numeroase planşe cu figuri geometrice.
3) Eşii la institutulul *Albina*, 1838, p. 49.

www.digibuc.ro

Emisferul pământului şi sistema soarelui, Europa, Africa, America, de G. Asachi [1]).

Relaţie istorică asupra şcoalelor naţionale în Moldova dela a lor statornicire 1828—1838, înfăţoşată în seansa generalnicului examen în 3 Iulie 1838, de Aga G. Asaki, referendariu publicei învăţături [2]). O broşură format mare, extrasă probabil din *Albina românească* şi tipărită pe două coloane, în româneşte şi franţuzeşte.

1839

Pedagogul, comedie-vodevil, după a lui A. de Koţebue, prelucrată pentru Teatrul Naţional de Aga G. Asaki şi întâia oară reprezentată în 12

---

1) Ionescu, p. 215, V. A. Urechia. *Is. Şcoal.*, II, p. 88. *Atlasul* n'a apărut tot deodata, de oarece găsim în *Dacia literară*, 1840, p. 81. „Asemenea s'au publicat tot la acelaş institut, urma Atlasului geografic românesc, cuprinzând hărţile *Asiei* şi a *Americei*. Aceste harţi sunt săpate nu se poate mai bine şi fac atâta cinste D. Antoni care le-au săpat, cât şi d. Aga Asachi sub a cărui direcţie s'a publicat acest atlas, cel mai dintâi ce avem în limba românească".

Tot aşà din No. 3 al *Daciei*, p. 220, vedem că se tipărise numai *Emisferele; Europa, Asia* şi *America*, rămânând: 1. Africa; 2. Australia; 3. şi 4. Moldova (pe doua coale); 5. Valahia; 6. Titlul cu o scurtă descriere geografica şi statistica a pământului. Atlasul îl vedem anunţat complect în *Albina*, No. 22 din 17 Mart. 1840, p 86.

2) *Relation historique sur les écoles nationales en Moldavie, depuis leur rétablissement l'an 1828 jusqu'à 1838 faite dans la séance de l'examen général le 3 Juillet 1838*, par l'Aga G. Asaky, référendaire de l'Instruction publique. Eşii, în Tipografia *Albinei* 1838.

www.digibuc.ro

Noemvrie 1837. O broşură format mic, precedată de un «Inainte-cuvânt» [1]).

Fiul perdut, dramă în 1 act de pe a lui A. de Kotzebue, tradusă de A. G. Asachi şi întâia oară reprezentată în 14 Dec. 1837 de elevii Conservatorului [2]).

Reclamaţia epitropiei Invăţăturilor publice în Moldova asupra egumenilor Mânăst. Sf. Trei Erarhi înfăţoşată divanului domnesc, de Referendariul Gh. Asachi, vechilul epitropiei în Mai 1839 [3]).

Alexandru I Domn al Moldovei luând coroana şi mantia din mâna solilor Impăratului Ioan Paleologu [4]). Tablou compus de elevii Academiei Mihăilene, litografiat de K. T. Hoffmann.

Tot în acest an mai avem trecută în bibliografia din *Uricarul* [5]) şi o *Enciclopedie francezo-română* de G. Asachi, ce se află şi în *Catalogul* din 1847. Nu se găseşte la Academia Română.

1840.

Zâna Dochia şi Traian despre zicerile Moldo-Românilor. (1839). Compusă de Schiavoni. Broşura

1) Eşii, în tipografia *Albinei*, 1839, p. 76.
2) Eşii, tip. *Albinei*, 1839, p. 30
3) O broşură de 19 pp.
4) Asupra polemicei în jurul acestui tablou între Kogălniceanu şi Asachi, a se vedeà *Dacia literară*, 1840, p. 72 şi raspunsul lui Asachi din *Albina*, No. 23 din 21 Mart. 1840. Descrierea, istorică e reprodusă şi în *Foaia pentru minte*, Braşov, 1841, p. 210.
5) XVI, p. 413,

www.digibuc.ro

explicativă se intitulează, «*Doquie et Trajan, légende populaire des Roumounis, suivie d'un itinéraire au mont Pion*» şi e din 1840. Ea are la început vederea Cetăţei Neamţului şi cuprinde şi poezia cunoscută: *Dochia şi Traian* [1]).

1841

Relaţie de starea învăţăturilor publice în Moldova pe anul şcolar 1839—1840. (*Rapport sur l'état de l'instruction publique en Moldavie pour l'année scolaire 1839—1840 par le référendaire*» [2]). O broşură format mic tipărită pe două coloane în româneşte şi în franţuzeşte.

Lexicon de conversaţie prelucrat în limba românească de o soţietate literară sub direcţia lui Aga G. Asachi. 4 Tomuri 8⁰ format mare pe hârtie veliną, tipărit la Institutul Albinei Româneşti.

---

1) In privinţa acestui tablou a se vedeà articolul lui M. Kogalniceauu din *Dacia literară*, 1840, p. 202.

In afară de cele patru tablouri publicate până acum Asachi îşi maĭ propuneà sa deà la lumină încă alte 6, după cum reiese dintr'un prospect din *Albina*, Nō. 22 din 17 Martie 1840, p. 85, şi anume: 1. *Lupta eroică a călărimii Moldovene, urmată la 1423 cu cavalerii Teutoni pe ţărmul Marei Baltice;* 2. *Bătălia dela Baia la 1467, în care Ştefan cel mare învinge armia Ungurilor şi răneşte pe marele crai Matei Corvin;* 3. *Invingerea lui Ioan Albert, riga de Polonia în codrul sau Dumbrava Roşie la 1497;* 4. *Pompa sau ceremonia de înmormântare, serbată de Ştefan cel mare pentru oştenii Moldovei, ucişi la 1476 în crunta batalie dela Valea-Albă, aşezarea temeliei unei biserici monumentale;* 5. *Ovidius în mijlocul Dacienilor;* 6. *Arburea cronologică a Domnilor Moldovei cu o scurtă istorisire începând dela Dragoş pânăla Pre Inălţatul nostru Domn M. Sturza Voevod.*

Din aceste tablouri n'a eşit decât întâiul, la 1845.

2) Iassy, Institut de l'Abeille, 1841, p. 15.

www.digibuc.ro

Colaboratorii sunt: Asachi, G. Săulescu, Dr. Câmpeanu, C. Botezatu, Albineț, Dr. Stamati, Inginerul A. Costinescu [1]).

Tablou sinoptic din Istoria veche și nouă a Moldovei, după manuscrisele Patriei și cele străine crânduit de Gh. Asachi.

Acest tablou (împărțit în trei perioade: *Ist. antică*, *Ist. veche* (1350—1527) și *Istoria mijlocie* (1527—1566) s'a tipărit întâi la 1842, cu harta Moldovei vechi la mijloc.

S'a reprodus apoi în *Calendarul pentru Români* pe 1865 și, însfârșit, în *Uricarul*, IX, p. 209.

In bibliografia din *Uricarul* găsim trecută și o broșură «*Genealogia familiei Mihai Sturza sau Turza cu stema ei*», peste care nu am dat încă.

1844

Fabule versuite de G. Asachi, mădular Academiei de Roma și a mai multor societăți învățate, ediția a treia, adăogită. Volumul, în format mic, se compune din două părți. Partea întâia reproduce toate fabulele din ediția de la 1836. In partea a doua se adaugă alte fabule [2]).

1) Planul lexiconului eră fixat încă din 1839. Un nou prospect e în *Albina*, 1840, No. 36 din 9 Maiu, p. 147.

Albina, No. 4 din 14 Ghenar 1843, vedem anunțată apariția broșurei întâi. Volumul urma să aibă patru broșuri.

Tot în acest an e însărcinat, împreună cu G. Săulescu și Hatmanul Iordache Costache, ca sa alcătuiasca spița familiei Costache marca familiei, în urma cererei Mitropolitului Veniamin.

Adresa din 30 Martie 1842, *Uricarul*, VIII, p. 208.

2) Iași, institutul *Albinei*, 1844, p. 138.

www.digibuc.ro

1845

Expoziţia stării învăţăturilor publice în Moldova, de la a lor statornicire 1828, până la anul 1843, şi un proect pentru a lor reforme de referendarul G. Asaki [1]).

Lupta Moldovenilor cu cavalerii Teutoni, tablou compus de artistul polonez Leessler, după proectul lui Asachi şi litografiat de elevul G. Baltazar Panaiteanu [2]).

In bibliografia din *Uricarul*, e trecut şi «*Catechismul sau învăţătură în scurt pentru hristianitate*».

1847

Istoria Noului Testament pentru tinerimea moldo-română de G. Asachi (Bibl. Burada) [3]). Nu se află la Academia Română».

1850

Mirtil şi Illoe, pastorală, prelucrată de G. Asachi. Cea întâi piesă dramatică reprezentată în limba română.

---

1) Iaşii, la institutul *Albinei*, 1845, p. 24.

2) In *Arta română*, III, Fevr. 1910, p. 36 se publică două scrisori ale lui Asachi către Panaitescu, ce era la Munchen, cu privire la acest tablou. Alte scrisori, III, p. 70 şi 108. Broşura explicativă se intitulează: *Tableau de l'histoire moldave: combat des Moldaves contre les chevaliers teutoniques.*

3) Ionescu, *art. cit.*, p. 220 E trecut şi în bibliografia din *Uricarul*, XVI, p. 414.

www.digibuc.ro

O broşură în format mic, precedată de o «*Precuvântare*» şi de poezia *Către Mirtil şi Hloe*, moldo-români. Pentru ziua aniversară a deschiderei Teatrului Naţional, în anul 1816 [1]).

1851

In bibliografia din *Uricarul* [2]) găsim pe acest an «Nabucodonosor şi Belisar scene.

Tot acolo găsim, «Atila».

1852

In bibliografia din *Uricarul* găsim şi **Vestala**, tragedie în 3 acte, tradusă — pe care n'o avem însă.

Tot acolo găsim şi I due Foscari.

1854

Culegerea de poezii a lui G. Asachi, însoţită de o mică prefaţă în care Asachi spune că s'a îndreptat precât se putea, după regulele poeziei italiene, ce sunt mai conforme cu geniul limbii noastre. Volumul frumos, tipărit, e compus din trei părţi [3]).

---

1) Iaşi, Tipografia Institutului *Albinei*, 1850.
2) XVI; p. 415.
3) Ediţia a doua adăogita, Iassi, tip. Institutul *Albinei*, 1854. Partea I-a, p. 251; Partea II-a, p. 89.

www.digibuc.ro

In partea I avem pe (lângă poeziile cuprinse în culegerea din 1836) şi altele noi.

Partea a doua intitulată «*Raccolta di Poesie*» pe lângă un «Proemiu» în italieneşte şi într'o limbă româno-italiană prin influenţa lui Eliade, ni se dau câteva poezii în italieneşte şi în limba română italienizată.

Partea a treia e o «culegere de poezii germane şi franceze, traduse în limba română».

1855

In bibliografia din *Uricarul* găsim «**Harta generală a Moldovei şi Basarabiei cu ţinuturile şi porturile lor** (1855).

1856

Calendarul de perete, istoric, *pentru Românii din principatele Dunărene cu tabloul Român din principatele dunărene,* de G. Asachi [1]).

In bibliografia din *Uricarul* găsim «**Harta Moldovei şi Basarabiei după tractatul din Paris**» (1856).

Ţiganii, idilu cu cântece de G. Asachi, reprezentat în 24 Ianuarie 1856, pe Teatrul Naţional [2]).

1857

Anul nou 1857 în Moldavia. Augustilor suverani

1) Ionescu, *art. cit.*, p. 226.
2) Iaşii, tipografia Institutul *Albinei,* 1855, p. 38.

www.digibuc.ro

subscriitori tratatului de Paris. Dedicazzie de Georgi Asachi [1]).

O broşură în format mare, cuprinzând poezia lui Asachi în l. română (cu desăvârşire italienizată) şi cu traducerea ei în limbile franceză, germană şi italiană.

1858

Cvestia învăţăturei publice în Principatul Moldovei de G. Asachi, — cu o mică prefaţă din Fevruare 1858 [2]).

1859

Nouvelles historiques de la Moldo-Roumaine par G. Asaki, traduit du Roumain. Première partie. [3]). Volumul are o prefaţă datată din 1858 şi coprinde următoarele capitole: 1. *Fragment historique* (din cronica Campoducelui Arbore!), 2. *Archéologie*, 3. *Doquie et Urajan* (légende), 4. *Dragosh*, 5. *Alexandre le Bon*, 6. *Swidrigello*, 7. *Vale Albe*, 8. *Etienne le Grand devant le chateau St. Germain*, 9. *Hélène de Moldavie*, 10. *Testament d'Etienne le Grand*, 11. *Bogdan*, 12. *Pierre Rarèche, premier règne.*

In amintirea zilei 10 Noemvrie 1859. *Prima secularĕ a naşterei lui F. Schiller, sublim cantor de virtute şi de patriotism, tribut de admirare depune în numele giunimei române, un veteran* [4]).

1) Cu traducerea franceză: *Le nouvel an 1857 en Moldavie. Aux augustes souverains signataires du traité de Paris dédié par G. Asaky.*—Iassy. Imprimerie d'Adolphe Bermann.
2) Iaşii, Tipografia Institutului *Albinei*, 1858, p. 33.
3) Iassy, Institut de *l'Abeille*, 1859, p. 314.
4) Iassy, Tip. Adolf Bermann.

www.digibuc.ro

O broşură în folio care mai cuprinde şi traducerea poeziei lui Schiller: *Credinţa* (die Bürgschaft).

1861

Poetul: D-sale D. Vasile Alexandri, dedicat de G. Asachi, foae volantă [1]).

1862

Pentru prosperitatea patriei Române, odă dedicată Inaltei Adunări elective a Principatelor-Unite de G. Asachi.
E o foaie volantă, format mare [2]).

Ode an Gott. *Für das Heil des romänischen Vaterlandes* — Uebersetzung aus dem Romänischen — Wort und Versmaass treu.
Foae volantă fără nici o dată, însă poezia în româneşte, italieneşte şi nemţeşte s'a publicat în Adaos literar la Monitorul Oficial al Moldovei de anul nou 1861.

Fabule, întâe oară în limba română, versuite de G. Asachi, a patra ediţie, adăogită cu viaţa lui Esop [3]).
Volumul acesta reproduce întocmai ediţia din 1844. Se adăogă numai: *Oile*, apolog (imitaţie) terminată cu un ciudat «a se urma»: *Esop şi strengarul*, fabulă de circumstanţă; *Momiţa; Frunza.*

1) Iassy, Inst. *Alb. Rom.*, 1861.
2) Iasii, Institutul *Albinei*, 1863.
3) Iassii, Institutul *Albinei*, 1862, p. 145. Un volum neîngrijit tipărit în caractere semi-cirilice.

www.digibuc.ro

1863

Notiţe biografice, suplement la articolul *Asachi*, publicat în *Dicţionarul Contemporanilor*, Paris, 1858, cunoscuta autobiografie a scriitorului în limbile română şi franceză [1]).

Culegere de poezii a lui G. Asachi, e tipărită cu litere latine şi în condiţii tecnice mai modeste [2]).

Această ediţie coprinde toate poeziile din ediţia din 1854, partea I, fără traducerile în limba germană, italiană şi franceză, având pe deasupra: *Cucoarele lui Ibicus* dupre Schiller şi un articolaş; *Serbarea seculară a lui Schiller*, 1859, cu traducerea poeziei *Credinţa (die Bürgschaft)*.

Elena Dragoşu de Moldaviea, dramă istorică originală, în trei acte de G. Asachi [3]).

Turnul Butului, dramă originală în trei acte dupre tradiţii poporane de G. Asachi [4]).

Voichiţa de Romanie, melodramă istorică cu cântece de G. Asachi [5]).

Petru Rareşu, dramă originală din istoria Moldovei de G. Asachi, Partea I-a şi a II-a.

Pe pagina interioară e scris Petru-Rareş, dramă istorică, în patru părţi de G. Asachi. Partea I —

1) Iassii, inst. *Albina română*, 1863.
2) Ediţia a treia adăogită, Iassii, tipografia institutului *Albinei Române*, 1863, p. 243.
3) Iassii, Institutul *Albinei Române*, 1863, o broşurică de 39 pagini.
4) Iassi, Tip. Inst. *Albinei Române*, 1863, p. 25.
5) Iassii 1863, Imprimeria institutului *Albinei Române*, p. 22.

www.digibuc.ro

urmează apoi broşura din 1853, tipărită cu litere chirilice [1]).

Partea doua e, în adevăr, din 1863, retipărită cu litere latine [2]).

1864

Ballo in Maschera, operă în 3 acte [3]).

1865

Nepotului meu Georgi, 23 Aprilie 1865: Santul Georgi, o foae volantă cu poezia lui Asachi.

1866

Le dernier jour du Municipium Jassiorum, épisode de l'histoire Moldave par G. Asaky, tipăritură separată din Tome II des *Nouvelles historiques* [4]).

1867.

National Hymne: *Seiner Hoheit Carl I Fürst von Rumänien* [Übersetzung], poezie de G. Asachi, Iassy, Iuli 1867. Foae volantă.

Nuvele istorice a Românii de Gheorghie Asachi, ediţia a III-a. adăugită cu notiţe biografice şi cu portretul autorului [5]). Un volum format mare,

1) Iassi, Inst. *Alb.* 1853, p. 56.
2) Iassii, Tipografia institutului *Albinei*, 1863.
3) P. 48, cf. Ionescu, *art. cit.*, p. 228.
4) Iassy Institutul de *l'Abeille*, 1866, p, 36, are marginile aurite.
5) Iaşii, Inst. *Albinei Române*, strada Asacki, 1867, p. 272.

www.digibuc.ro

tipărit în 1867 şi cu litere chirilice, fiindcă tipărirea se începuse de mult de «un amic al autorului» cu litere chirilice şi trebuia continuată cu aceleaşi caractere.

In frunte se află o notiţă ce înşiră meritele lui Asachi. Ni se spune între altele că el e membru al Academiei de Roma, a Societăţii Scandinave, al artelor frumoase de Austria şi al Societăţii de agricultură română şi că, pe lângă limba română, el cunoaşte limbele polonă, rusă, latină, germană, italiană, franceză şi engleză.

Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie par G. Asaky, traduit du roumain. Première partie[1]). E reproducerea ediţiei din 1859, însoţită de un frumos portret al lui Asachi.

Le dernier jour du Municipium Iassiorum [Iassy] reproducând broşura din 1866 cu adaosul unui articol: «*Les roumains de l'anovalachie* [p. 37-48].

Vasile Lupu Domn al Moldovei, Fundatorul Academiei din Iaşi şi restauratorul Literaturei Române, 1634. Foae volantă coprinzând un articolaş şi un *Cântec secular,* pentru aniversara 30 Ianuarie 1868.

Moşii. Sâmbăta morţilor, legendă poporană. Foae volantă, format mare, cu o frumoasă litografie în frunte. Fără dată.

---

1) Iassy, Institutul de *l'Abeille,* 1868.

www.digibuc.ro

VII.

INCHEERE

www.digibuc.ro

VII. INCHEERE

Iconografia lui Asachi ne-a păstrat chipul unui moşneag nins de plete bucălate, cu bustul uşor înclinat, aşa cum ni l'a fixat şi statua dela Iaşi. Nu-l putem vedea altfel: peste imaginea materială se suprapune şi imaginea morală; din scrisul lui Asachi se răspândeşte un parfum de vetustate; întorsătura învechită a frazei, nesiguranţa sintactică şi lexicală, un aer bătrânesc sau numai bătrâncios i-au săpat în conştiinţa noastră un chip de patriarh mai adânc de cât marmura de la Iaşi. După cum pe Negruzzi îl vedem numai tânăr, tot aşa pe Asachi îl vedem numai bătrân. In impresiunea noastră intră însă un număr impunător de imponderabile ce determină atmosfera morală a oamenilor şi a lucrurilor. Şi, totuşi, Asachi a fost şi tânăr nu numai în înţelesul biologic ci şi în înţelesul psihologic: a iubit; spiritualizându-se însă repede, iubirea lui pentru Bianca Milesi ne dovedeşte o tinereţe temperată şi resemnată la convenţionalism poetic. A iubit prin poezia lui Petrarca o fiinţă ideală, ce l'a îndemnat la bine şi frumos, un fel de Laură transfigurată în Muză; la Roma i-a împletit cununa câtorva sonete de nobilă pasiune conţinută în respect şi devoţiune; din depărtarea Iaşilor, i-a păstrat

www.digibuc.ro

câteva decenii o amintire recunoscătoare, fixată în poezii ocazionale; după moartea ei, gândul lui pios a plutit până la urmă în jurul graţioasei năluci întrezărite odinioară printre pinii de pe Pincio. E, desigur, în această atitudine multă nobleţe şi oarecare convenţie; nu este însă o tinereţe impetuoasă. Mărginită la o «stimă şi admiraţie reciprocă», iubirea lui a fost mai mult o motivare poetică, pe care Asachi a întreţinut-o ca pe un foc sacru, într'o vatră părăginită altfel, timp de treizeci şi cinci de ani. Ieşind din micul epizod pasional de la Roma, dintr'o iubire crescută în tiparele lui Petrarca, omul s'a îndreptat apoi la Iaşi spre o multilaterală activitate practică; în munca lui ostenitoare, se apropia din când în când pentru a arunca o floare poetică spre «îndepărtata» Leuca, muza cuminte, severă, plină de avânturi artistice şi patriotice, a singurilor lui ani tineri... Scurtă viziune şi rari tresăriri de renaştere sufletească; prematurul moşneag îşi încovoia apoi din nou umerii spre brazda lui anevoioasă.

* * *

Asachi a fost omul epocei lui, adică omul ieşit din mijlocul necesităţilor vremii; n'a comandat timpului; s'a pus însă în serviciul lui cu o bogăţie remarcabilă de aptitudini. Trăind într'o epocă de nediferenţiare culturală, el a fost din rasa enciclopediştilor. Pe lângă o cultură ştiinţifică a avut şi o educaţie artistică; a mânuit lira, penelul şi echerul; umanităţilor le-a adăugat şi vaste cunoştinle poliglote; muzicei i-a adăugat ingineria. Epoca noastră de diferenţiare nu are nevoe de astfel de enciclopedişti; fiecare îşi sapă în adâncime galeria speculaţiei lui. In faza haotică a

www.digibuc.ro

renaşterilor, enciclopedismul e o necesitate; acestei necesităţi urgente i-a răspuns apariţia lui Asachi în Moldova şi a lui Eliade în Muntenia. In înţelesul unei providenţe determinate de legi naturale, Asachi a fost, deci, providenţial.

Trebue să-l măsurăm cu măsura timpului şi să-l privim mai mult ca pe-o figură culturală de cât ca pe-o figură literară. N'a avut un talent hotărît şi nici nu-l putea avea; numai Dante a fost în stare să creeze în acelaş timp o operă şi o limbă. Posibilităţile lui Asachi erau cu mult mai modeste: cum n'a fost de cât un om de activitate multilaterală în domeniul spiritului, nu trebuie judecat după realizări ci după iniţiative; artist, cu un real simţ al euritmiei, n'a posedat însă în deajuns limba prin lipsa de contact cu literatura populară [1]) şi nici n'a avut o adevărată inspiraţie pentru a creia ceva durabil în poezie. Versurile sunt, totuşi, partea cea mai pozitivă a operei sale literare; câteva strofe ar figura cu cinste în orice antologie; le-a lipsit doar o mai mare emoţie. In teatru şi în nuvelistică, încercările lui Asachi au numai o valoare pur documentară; lipsa de talent e evidentă.

In nuvele, scriitorul rămâne în umbra compilatorilor, pe când Negruzzi se desface ca un adevărat creator; în teatru, ca şi Negruzzi, bâjbâe în domeniul melodramei, al vodevilului şi al unui fel de naivă operetă cu cuplete patriotice. Pe drept, totul poate fi trecut în muzeul cultural; arta e streină de astfel de producţiuni; li se ţine

1) Intr'un articol in *Gazeta de Moldavia*, 1852, p. 70, Asachi arată totuşi că, pe când se afla la Viena (1822), prietenul său Vuk Karagici i-a dat 30 de coli de poezii populare româneşti, culese din Banat şi Ţara Românească şi că tot acest material folkloristic i s'a mistuit în incediul de la 1827.

www.digibuc.ro

în seamă numai intenţia patriotică şi impulsul pentru desvoltarea gustului teatral.

Modest prin valoarea intrinsecă a realizării artistice, rolul lui Asachi prinde amploare pe terenul iniţiativei culturale; a deschis, cu siguranţă, drumuri în toate direcţiile; fără a fi fost un revoluţionar sau un temerar, plutind între două lumi, el a tăiat căi noi, menţinându-se, totuşi, în stricta legalitate; o oarecare timiditate l'a destinat unei activităţi mai mult oficiale, — dar tot ce se putea face cu aprobarea Consulului rusesc şi a lui Vodă a făcut-o cu un spirit întreprinzător.

Om al timpului său şi al unei epoci de transiţie, nu l-a depăşit: obiecţiile, îndreptăţite de altfel, ce se aduc celor douăzeci de ani din urmă nu ţin seamă de rolul lui limitat la o epocă. Asachi a văzut în Rusia o putere tutelară; toate activitatea lui culturală este dominată de Regulamentul organic, la întocmirea căruia a contribuit şi dânsul.

Rolul lui se încheie la 1848: peste această dată, devenit anacronic, el trece facla luminii lui Mihail Kogălniceanu. Potrivnică spiritului nou al vremii, activitatea lui e regretabilă; istoria culturală ar putea-o chiar ignora pentru a-i circumscri figura în cadrele ei firești.

www.digibuc.ro

TABLA DE MATERIE

Pag.

Prefața 3

I. *Viața lui Gh Asachi* 7

II. *Activitatea lui Asachi în școala.* 57

III. *Activitatea lui Asachi în teatru.* 93

IV. *Activitatea literară a lui Asachi.* 111

§ 1. Poezia. 111

§ 2. Nuvelele. 133

§ 3. Limba lui Asachi. 149

V. *Activitatea lui Asachi în publicistică.* 159

§ 2. Ziare: *a*) Albina Românească 161

b) Gazeta de Moldavia 180

c Patria 186

d) Foea oficială și Foaea satească 190

§ 2. Reviste: *a*) Spicuitorul Moldo-român . . 192

b) Icoana lumei. 197

3. Calendare 198

VI. *Bibliografia cronologică a lui Asachi.* 213

VII. *Incheere* 235

www.digibuc.ro

Editura literară a Casei Şcoalelor

I. POEZIE.

		Lei B.
No. 1.	Sufletul grădinei de *Alfred Moşoiu*, ...	8,—
„ 2.	Flori de lut de *G. Talaz*	8,—
„ 3.	Râsul apei „ „ „	14,—
„ 4.	Sonete de *Alexandrina Scurtu*	10,—
„ 5.	D'atunci şi d'acolo (versuri) de *G. Ranetti* . .	10,—
„ 6.	Svon de pretutindeni de *Dragoş Protopopescu*	7.—
„ 7.	Cascadele luminii de *V. Paraschivescu*	8,—
„ 8.	Svonuri din necunoscut de *E. Speranţă* . . .	10,—
„ 9.	Bucolicele lui Vergilius, trad. de *Th. Naum* .	25,—
„ 10.	Poezii de *Gh. Gregorian*	20,—
„ 11.	Miresme din stepă de *I. Buzdugan*	12,—
„ 12.	Flori de flăcări de *Mia Frollo*	20,—
„ 13.	Pe drumul Damascului de *Al. T. Stamatiad* .	10,—
„ 14.	Parabole de *Al. T. Stamatiad*	8,—
„ 15.	Paharul blestemat de *Gh. Rotică*	25,—
„ 16.	Poezii de *C. Râuleţ*	30,—
„ 17.	Alme sol de *G. Murnu*	40,—
„ 18.	Printre clipe de *Gina Sandri*	30,—
„ 19.	Aripi fantastice de *Donar Munteanu*	50,—
„ 20.	Crinii roşii de *Sanda Movilă*	30,—
„ 21.	Fabule de *St. Cacoveanu*	22,—
„ 22.	Soare de *G. Talaz*	30,—
„ 23.	Grădina de sidef de *N. Milcu*	25,—
„ 24.	Scut şi targă de *Perpesicius*	50,—

Tipografia Ion C. Văcărescu, Str. Umbrei No. 4. –

Preţul Lei 52.–

www.digibuc.ro